
aydın boysan
Dostluk
mizah söyleşileri
2. baskı

AYDIN BOYSAN'IN YAYINLANAN KİTAPLARI

MİZAH SÖYLEŞİLERİ

1. PALDIR-GÜLDÜR	1. Basım / Ocak	1984
	2. Basım / Temmuz	1984
2. YANGIN VAR!	1. Basım / Şubat	1984
	2. Basım / Kasım	1985
3. UMUT SİMİT	1. Basım / Nisan	1984
	2. Basım / Kasım	1985
4. YALAN	1. Basım / Şubat	1985
	2. Basım / Şubat	1988
5. OLDU MU YA!	1. Basım / Aralık	1985
6. FISILTI	1. Basım / Mart	1987
	2. Basım / Mayıs	1989
7. DOSTLUK	1. Basım / Mart	1988
	2. Basım / Mayıs	1989

GEZİ YAZILARI

1. DÜNYAYI SEVEREK	1. Basım / Nisan	1988

aydın boysan

Dostluk

mizah söyleşileri

BAS YAYINLARI
Çamlık mevkii 24/2
Etiler - İstanbul

Kapak fotoğrafı Cengiz Cıva
Dizgi - Baskı Sümbül Matbaası — Mayıs / 1989

Başta Dr. Turhan Bozkurt ve Uğur Gergin olmak üzere, bu kitabın ortaya çıkmasına çok değerli yardımları olan bütün dostlara, minnetler ve sevgilerle.

ÖNSÖZ

Sanıyorum ki, garip bir gelişme olmakta... Son dört yıl içinde yayınlanan bu yedinci mizah söyleşileri kitabım, sayın okurlara neşe vermekten çok, bana huzur vermekte...

Benim tek iyi bildiğim, saygıdeğer okurlara neler borçlu olduğumdur.

En iyi dileklerle.

Aydın Boysan

Etiler, 10. 3. 1988

Önsöz

(2'inci baskı için)

Bir kitabın ikinci baskısının yapılması, doğal olarak yazarı ve yayıncısına da neşe verir.

Ancak; kâğıt fiyatlarının bu durumunda, üstelik kitap ile zerzevat arasında vergi farkı yok iken, bu neşede azalma olduğunu belirtirsem, umarım ki hoş görülür.

Yine iyi dileklerle

Aydın Boysan

5. 5. 1989

Etiler

İÇİNDEKİLER

HER ŞEY ONLAR İÇİN

1 DUMANLI SEVGİ 11
2 GİZLİ PROVA 15
3 CENNET ATEŞLERİ 19
4 SUÇ ORTAKLARI 23

KENDİNİ TUTMAK

5 KEYİF VE DEM 27
6 SICAK BİR YERDE 31
7 ZEVK GARANTİSİ YOK 35
8 AKŞAMDAN KALMAK 39
9 SARMAŞIKLI MEYHANE 43

SANATTAN ANLAMAK

10 MÜZİK NE ANLATIR 49
11 PERDE ARKASINDA 53
12 KİMİN HEYKELİ 58
13 DOĞUVERENLER TİYATROSU 62

KARIŞTIRARAK

14 DELİLER VE FARKLAR 67
15 BİR SABAH ERKENDEN 71
16 İYİMSER 75
17 KARADENİZ'İN BAŞI-SONU 79

ELBİRLİĞİYLE

18 HAMAM KEYFİ 83
19 HALKA AÇIK SANAT 87
20 SORULAR, FARKLAR 91
21 PUNDUNA GETİRMEK 95

ŞOL CENNETTE

22 EVLİLİĞİN KISA TARİHİ 99
23 EVDE BARIŞ 103
24 ESNEME ÖZGÜRLÜĞÜ 108

GERÇEKLER KONUŞURKEN
25 HUKUK VE MİZAH 113
26 NEŞE VE MANDA 118
27 DÜNYA ORTAK PAZARI 123
28 MAYIN TARLASINDA 127
CİDDİYE ALMAK
29 GÜNAHIN TİCARETİ 132
39 AH O ÇEVRE 136
31 BEKTAŞİLER ÜZERİNE 141
YİNE ONLAR
32 HİZMETE SAYGI 145
33 KEL OLMANIN ZEVKİ 149
34 MODA İŞKENCESİ 153
DİSİPLİN
35 UYURKEN ÇALIŞMAK 158
36 TOKATÇILAR - FİSKECİLER 163
37 KOLAY UYUMAK 168
YARATIKLAR
38 BRIGITTE VE HAYVANLAR 173
39 BİTKİLERİN SOYLULUĞU 177
MASALLAR
40 BASIN VE POLİTİKA 181
41 POLİTİKADA DÜRÜSTLÜK 185
CAN PAZARI
42 ONLARSIZ DA OLMAZ 190
43 TAVŞAN AVINDA 195
BİRAZ DAHA SANAT
44 HOLLYWOOD 199
45 KİTAP KARANLIĞI 203
46 SANATTA BAYAĞILIK 207
47 ESİNLENMEK ARAKLAMAK 211
48 KİTABI AÇMAK 215
BİTİRİRKEN
49 GEÇMİŞ ZAMAN İÇİNDE 219
50 DOSTLUK 224
51 DÜŞÜNMEK DUYGULANMAK 228

HER ŞEY ONLAR İÇİN

1. Dumanlı Sevgi

Konuya o derece masum ve ince girmeye çalışacağım ki, bazı arkadaşlarım bile şaşıracak... Bu sevgili (ama laf aramızda kötü yürekli) dostlarım, benim bir noktada, işin cılkını çıkarmadan duramayacağımı düşünürler... Bakalım haklı çıkacaklar mı, göreceğiz.

Bu yaz Sibirya'yı gezdim. Daha önce Kuzey Amerika ve Bering Boğazı'nı da görmüştüm. Artık Amerika'daki Kızılderililerin, çok eskiden Bering Boğazı'nı geçip Amerika'ya giden Asyalı atalarımızın çocukları olduğuna inanıyorum. Bunu söyleyip duruyorum. Kısacası her şeyden önce, aklıma hep bu «kardeş»lerimiz geliyor.

Kızılderili delikanlı, Kızılderili güzel kıza aşkını anlatıyor, kavuştuklarında neler olacağını zihninde canlandırıp dile getiriyor. Telefonla, mektupla falan değil elbet... Ancak ateş ve duman işaretleriyle... Çünkü genç kız, bir tepe ötede oturuyor.

Bir gün civarda ordunun top atışları yapılıyor. Bir mermi yanlışlıkla, Kızılderili delikanlının oturduğu tepeye düşüyor. Mantar biçiminde görkemli bir duman ve ateş bulutu yükseliyor. Kızılderili genç kızın tepkisi şöyle:

«Terbiyesiz!..»

Adem Baba'mız ile Havva Ana'mızdan beri başlamış kadın-erkek ilişkileri, önemli odak noktalarından biri olmasını sürdürüyor. Özellikle bazı kimselerin yaşayışında, bu ilişkinin dışında bir zevk yok...

Aaamet hergele bir tipti. Parkta yeni tanıştığı genç kıza sırnaşmaya başladı. Sigara uzattı. Kız reddetti. Tertipli adamdı, cep şişesini çıkarıp sordu: «Bir yudum viskiye ne dersiniz?» Kız, zararlı şeylerden nefret ettiğini bildirdi. Aaamet'e sıkıntı bastı. Utanmadan önerdi: «Şu çalıların arkasında sevişmeye ne dersin?» Hayret!.. Kız elini uzatıp, oğlanı çalıların arkasına doğru izledi... Bir süre sonra yine park kanapesine oturunca kız, Aamet'e dersini verdi:

«Gördünüz mü? Nikotin ve alkol gibi zararlı şeyler olmadan da nasıl zevk alınabiliyormuş...»

Bir iş eğer sadece zevk için yapılıyorsa, amatörlük sınırları içinde kalınır. Para, ya da ne biçimde olursa olsun çıkar sağlanmaya başlanırsa, profesyonel olunmuştur. Böyle oyuncuya artık başka sınıftan bir lisans, ya da «vesika» verilmesi gerekir.

Genç kız, şık bir spor arabadan, evinin önünde indi. Üzerinde çok pahalı bir kürk vardı. Kendisini şaşkınlıkla karşılayan annesine açıklama yaptı: «Şu temsilcilik işine başlayalı, kazancım fena sayılmaz.» Anne sor-

du: «Neyin temsilciliğini yapıyorsun ki sen?»
«Evli kadınların...»

Artık böyle bir spora başladıktan sonra, yatay egzersizlerin hangi sahalarda yapılacağı, oyuncunun hangi kümede olduğuna bağlıdır. Birinci lig mi, üçüncü lig mi? Duruma göredir Kimisi telefonlu çalışır, kimisi de kitle üretimi yapılan «ev»lerde hizmet verir.

Eroscenter'in haşarı cici kızı, «yuvasına» geri döndü. Paltosunu bir kenara atıp koltuğa gömüldü. Şikâyet etti: «Amma sapık herife çattım. Benimle bir tabut içinde sevişti...» Öbür kızlar şaşırdı: «Vah vah! Sen de çok zahmet çekmişsindir...»
«Yok canım! Ben tabutu taşıyan dört kişiye acıdım...»

Yine o evlerden biri... Öğle zamanı... Gelen giden yok. Zavallı «kız»larda ancak hayal kurmaya takat kalmış. Tombul Mary, ne yapacağını anlatıyor: «Loto'yu bir kazansam, işi bırakıp bir kliniğe yatacağım ve otuz kilo vereceğim...» Inge'nin de niyeti belli: «Ben de bir villa satın alıp, antika eşya ile döşeyeceğim...» En masum ve güzel niyet Ursula'da:
«Ben her gece, yalnız yatacağım...»

Gençliğimizde bizim lisede, Abanoz Sokağı edebiyatı iyice gelişmişti. Günahımız affola ama, gerçeği saklayamayız; biz bu edebiyatı, Servetifünun edebiyatından iyi bilirdik. Bu sokakta geçen olayların anıları, neşe kaynaklarımızdan birisiydi.
Bıkmadan dinleyip, her anlatılışında kahkahadan kırıldığımız olay, sınıfın ünlü «İnek»lerinden birisinin, kah-

ramanı olduğu bir kovulmaydı. Bu temiz yürekli ve hatta saf arkadaşımız, Abanoz Sokağı'ndaki genelevlerden birinin kapısından, tokat ve tekmelerle hırpalanarak sokağa atılmıştı. Başkası olsa bu kadar gülmezdik, ama arkadaşımızın aramızdaki en masum kişilerden birisi oluşu, bizi büsbütün azdırıyordu. Kovulmanın nedenini ise, bilmiyorduk.

Sabrettim. Aradan aylar geçti. Kovulma işi biraz unutulur gibi oldu. Zayıf zamanını kollayıp, «İnek» arkadaşımızı konuşturdum. Anlattığına göre, kendisinin hiçbir kabahati yoktu. Kadından da pek hoşlanmış. Acımış da... Daha soyunurken çenesini tutamamış: «Ah, ah, siz nasıl olup da bu hayata düştünüz?» diye sormuş. Gerisini şöyle anlatıyordu:

«Niye olduğunu hiç anlamadım. Kadın bana çok kızdı. Öyle de fena bağırdı ki... 'Ulan hayvan herifler, yetti be! Hepiniz buraya nasıl düşüldüğünü sorarsınız da, nasıl çıkılacağını söylemezsiniz... Defol!' dedi. Sonra da beni iterek odadan dışarı çıkardı. Ancak koridorda giyinip aşağı inebildim.»

Arkadaşım, bu denli iyi yürekli bir soruya karşı, nasıl olup da bu kadar kötü davranılacağını bir türlü kavrayamıyordu. Ben de kavramamış göründüm, üzüntüsüne katıldım. Sonra ne olduğunu sordum, «E pekiyi, kapıcı ile öbür kadınlar, seni neden sille-tokat sokağa attılar?»

«Parayı peşin almışlardı, geri istedim.»

2. Gizli Prova

Aradan 20 yıl kadar geçti. İyi tanıdığım bir Alman ailesi, onlar aracılığı ile tanışmış olduğum bir başka Alman ailesinden söz açmıştı. Anlatmışlardı ki, ailenin yeni doktor olan kızı, birkaç gün sonra bir «prova evliliğe» başlayacaktır. Bir ev tutulmuş, bütün eşyası döşenmiştir. Gelinle damat, evlilikte nasıl oluyorsa, tıpkı öyle yaşayacaklardır. Eksik olan yalnız nikâhtır. Eğer «prova» iyi sonuç verirse, ilerde nikâh da kıyılacak, hiçbir eksik kalmayacaktır.

Aklım karışmıştı. Ben elbiseden başka prova öğrenmemiştim. Konfeksiyon giymeye başladığım için, onu bile unutmaya başlamıştım. Evlilikte, hem de ailelerin âlâyı-vâlâ ile hazırlanmasıyla uzun süreli bir «prova» yapılmasını, kavrayamamıştım. Hâlâ da bir gelişme kaydedebilmiş değilim.

Kaydedebildiğim bütün fark, aklıma başka hınzırlıkların gelmesi... Diyorum ki, acaba bu provayı, öyle da-

vul-zurna falan çalmadan, gizli-gizli yapan olmuyor mu? Galiba oluyor...

Zengin baba işten eve dönünce rahatlıyor, terliklerini giyiyor. Tam bu sırada kızı, bir şaşkın oğlanı odadan içeri itip, «Söyle! Söyle!» diyor. Delikanlı babaya yaklaşıp diyor ki: «Beyefendi, kısa konuşacağım. Nihayet bu bir formalitedir. Kızınız ve ben, evlenmek istiyoruz.» Baba bu hafiflik karşısında, öfkelenip bağırıyor: «Kim söyledi sana bunun formalite olduğunu?»

«Kadın doktoru Cemal Bey .»

İşi bu noktaya vardırmadan, uslu ve masum plan yapan gençler de var. Delikanlılar söyleşiyor: «Ben evlenirsem, düğünümün 21 Aralık'ta olmasını isterim...» Soruyorlar: «O niye? Hurafelere mi inanırsın?»

«Yok canım. ondan değil. Yılın en uzun gecesidir de ondan .»

Kiminle evlenileceği, ağır bir sorun... İki kız arkadaş söyleşiyorlar: «Sen Hasan gibi bir adamla nişanını bozduğun için, kafasızlık ettin. Hasan yarın benimle nişanlanıyor.» Öteki umursamıyor:

«Boşver! Ben pasaportu verdiğimde çok üzülmüş ve 'Artık benden her aptallık beklenir' demişti.»

Düğün denen olayda en rahat olanlar davetliler. En çok mızmızlık edenler de onlar. En zor durumda olanlar da aileler ve özelikle gelin hanım ve damat bey... Düğünde içkiyi fazla kaçıran adam, yanındakine yılışıyor: «Şu düğünler tuhaftır, tuhaf... Kimseye yaranılmaz. Sonra örneğin ben davetli değilim, kimse farketmedi...» Yandaki

adam: «Üzülmeyin! Beni de kimse davet etmedi...» Sarhoş soruyor: «Öyle mi? Siz niçin geldiniz?»

«Damadın babasıyım.»

Düğün bitiyor. Yeni evliler odalarına çekiliyorlar. Damat bey görevini de yapıyor. Ama gelin hanım çok deneyimsiz... Öyle korkmuş, öyle korkmuş kiiii... Sessizce ağlamış bile... Damat beye gelince, acımasız kerata, kızı bir kez daha korkutmaya çekinmemiş... Kızın gözlerinden yine yaşlar süzülmüş... Bir saat sonra vicdansız damat, zavallı kızı bir kez daha korkutmasın mı? Sonra da arkasını dönüp, uyuyup, horlamasın mı? Zavallı kız gözünü kırpmıyor. Sabaha karşı kocasını uyandırıp rica ediyor: «Sevgilim, beni korkutur musun?» Damat:

«Böööö...»

Yepyeni evli genç kadın, ilk defa hindi dolması yapmış, sofraya övünerek getiriyor. Balayında kocalar bile nazik olur ya! O da soruyor: «Aferin sevgilim! Söyle bakalım hindi dolmasını yaparken içini neyle doldurdun?» Kadın şaşkın:

«Doldurmak mı? Boşaltmadım ki...»

Evlilik temsilinin ikinci perdesi açılınca, oyun şöyle başlıyor: Personel müdürü, iş için başvuran genç adama soruyor: «Demek yeni evlendiniz... Tebrikler Evlenmeden önce ne yapıyordunuz?»

«Canımın istediğini...»

Evlendikten hemen sonra ortaya çıkan, çocuk sorunu... Bunda da, her yeni ailenin, kendine göre hesapları var. Genç kadın komşusu hanıma anlatıyor:

«Aslında biz bir çocuğumuz olmasını istiyorduk ama,

sonunda bir otomobil almaya karar verdik. Teslim müddeti daha kısaydı...»

Aile bir oğulları olmasını, çok istiyor. Ama peş peşe beş kızları oluyor. Sabrediyorlar. Sonunda veliaht doğuyor. Evde bayram ediliyor. Birkaç gün sonra öğretmeni, kız kardeşlerden birine soruyor: «Demek bir erkek kardeşiniz oldu... Yüzü hanginize benziyor?»

«Bilmem... Daha yüzüne bakmadık.»

Aslında sıcakkanlı bir adam olan geçen yüzyılın lirik şairi Theodor Storm, yaşlandıkça daha az konuşur oluyor. Zorla sürüklendiği bir salon toplantısında, kenara çekiliyor, yine de yalnız kalamıyor. İki hanımın evlenmek konusunda sürüp giden konuşmasına da katılmıyor ama, yine de rahat bırakmıyorlar. Çaçaron bir hanım zorluyor: «Siz söyleyin Herr Storm! İki kadınla evlenen adama ne ceza vermelidir?»

«Ayrıca ceza gerekmez... İki kaynanası olması yeter.»

Sarhoş, taksi ile sabaha karşı eve dönerken, gözünü de ağzını da zor açabiliyor. Yine de mırıldanıp duruyor: «Ah be! Şu anda insanlıktan vazgeçsem de, fare olsam...» Şöför soruyor: «O niye beyabi?»

«Karımın benden korkması için, başka hiçbir çare yok...»

Akşam işten çıkan iki demsever arkadaş, alıştıkları saatte meyhanede buluşuyorlar. Birisi soruyor: «Dün gece eve, sabaha karşı saat dörtte gidince, karın ne söyledi?.. Anlatsana...»

«Hepsini anlatamam... Daha bitirmedi.»

3. Cennet Ateşleri

Hanımlarla ilgili konulardan söz açınca, karanlıklar korkup kaçar, yanan beyinlerde, serin meltemler eser. Soğuktan donmuş yüreklerin ise, buzları çözülür ateş basar. Fazla yaklaşılırsa bu ateş, yakar kavurur.

Pek çok şey, erkeklerin aklını başından alır. Ama yoldan çıkaran hiçbir neden, hanımlar kadar güçlü olamaz. Hanımlar erkeklerin aklını öylesine başından alır ki, beynin kılıfı olan kelle, makarna kepçesi gibi kalbura döner. Her bir delikten, fıskiye gibi akıl fışkırır... Taaa ki, kelle boşalıncaya kadar

Hem sevmek, hem de aklın baştan gitmesinden korunmak, olası mıdır? Evet.... Olasıdır Arada mesafe bırakarak olasıdır. İlle de kavuşmak için çırpınmadan... Uzakta kalarak... Fuzuli'nin Leyla ile Mecnun'unda öyle değil miydi?.. Adı Mecnun'a çıkmış bile olsa genç âşık, ne kadar aklı başında olduğunu kanıtlamıyor muydu: «Firkatin bana kâfîdir/Vuslata takatım yoktur» diyerek..

(Ayrı oluşumuz bana yeter. Birlikte olmaya gücüm yok).

Onun için ateşten uzak kalınacak... İster cehennem ateşi, isterse de cennet ateşi (hanımlar gibi)... Ateş bu... Bırakalım yanlarına gitmeyi, konuşurken bile, ancak en uzaklardaki hanımların sözü edilecek.

Hanımların aklı baştan alışları, nice yollardan oluyor. Gözlerle seyrederek mi? Nefesini ciğerlere çekerek mi? Sesiyle mest olarak mı? Dokunarak falan filan mı? Beş duygusuyla mı? Ne beş duygusu, yirmibeş-binyirmibeş duyguyla mı?

«Sari»lere sarınmış güzel bir Hintli kadın, kendisini seyreden erkeği kapalı giysileriyle bile öyle bir büyülüyor ki, daha ne olsun... Ama öyle kadın giyimleri de var ki, baştan çıkarıyor. Hele bu Paris-Roma moda kralları olacak hergeleler öyle pusular kuruyorlar ki, açık giyim ayıp sınırlarını aşıyor.

Romalı tanınmış yazar Trilussa, bir sosyete yemeğine çağırılmıştı. Ertesi günü sordular: «Kontes X de orada mıydı?» — «Elbet, oradaydı, karşımda oturuyordu...»

Yine sordular: «Ne giymişti?»

«Bilmem... Masanın altına eğilip bakmadım».

Sonradan Paul VI. adıyla Papa olan Kardinal Montini, Milano'da bir davete gitmişti. Genç-güzel ve çok az kumaşla giyinmiş hanımlardan birine yaklaştı. Elindeki elmayı uzatarak rica etti.

«Lütfen yiyiniz evladım. Siz de belki, bir elmadan başka bir şeye gereksinmesi olmayan Havva Ana'mız gibi, çıplak olduğunuzu farkedersiniz.»

Kız güzel mi güzel, giyimi de tatlı mı tatlıydı. Yani açıkçası, bu giyimde bazı güzellikleri gizleme kıskançlı-

ğı yoktu da, cömertlik vardı. Delikanlı, «Ne güzel giysi» dedi. Genç kız: «Dört taksitte satın aldım» dedi.

«Herhalde bugün, birinci taksitini giydin...»

Oysa, aile kızı giyinmesiyle, pavyon kızı giyinmesinde farklılık olmalı. Aynı modeli giyseler bile, öyle bir başkalık olmalı ki, fark anlaşılsın. Bunun da basit çareleri var. Ünlü modacı hanımlardan Edith Head, hanımlara verdiği şu öğütle bu çareyi açıklıyor: «Giysileriniz, kadın olduğunuz anlaşılacak kadar dar, hanımefendi olduğunuz anlaşılacak kadar da geniş olmalıdır.»

Kadın giyimindeki açıklığı, açıklığın bile zevkini kaçıracak kadar abartanlar Fransızlar... Bu denli pornografik giyim, kapalı giyimi özletir hâle geliyor. Yıllar önceki Brigitte Bardot'yu unutmadık. (Şimdi artık aç deseler açmıyor). Amaç sansürü zorlayıp, iç gıcıklamak. O zamanki kocası ünlü rejisör Roger Vadim, amaçlarının gizini şöyle çözüyor:

«Sansür olmasaydı 'pornografi'nin tadı mı kalırdı?»

İster Avrupa'da olsun, ister Amerika'da... Açık giyim ve ten ilişkileri sinema dünyasında artık iyice kanıksanmış. Alışkanlık ve görev hâline gelince, herhalde artık zevki de kalmamış olsa gerek.

Greta Garbo'nun, daha insanlardan kaçmadığı bir zamanda, sormuşlar: «Humphrey Bogart'ı tanıyor musunuz?» diye. Söylemiş:

«Orada burada öpüştüğümüz oldu ama, hiç tanımam.»

Madalyonun öbür yüzünde, «bu işlere» alışamamış olanların resimleri var. Film yıldızı olma hevesindeki bir Fransız aile kızı, Paris'in Champs - Elysée bulvarında yü-

rüyor. Peşinden gelen bir delikanlı, sonunda dayanamayıp konuşmaya başlıyor. Kız öfkeyle azarlıyor: «Beni rahatsız etmek cesaretini nereden buluyorsunuz. Ben iffetli bir kızım...» Sonra bir an genç adama bakıp yavaş sesle ekliyor:

«Ama buna içtenlikle pişmanım.»

Champs-Elysée, bugün Paris şehrinin merkezi ve şahdamarı.. Oysa 18'inci yüzyılda sapa ve kötü bir yoldu. Üstelik öyle güvensizdi ki bugünkü 73 numaralı binada bir jandarma karakolu kurulmuştu. Karakol çavuşunun 1788 yılı akşam raporlarından birinde şunlar yazılıydı:

«Gece saat 20'ye doğru bir papaz ile yanındaki zenci kız yakalandı. Papazın günah çıkardığını söylemesi üzerine, serbest bırakıldılar. Ancak papaza, bir daha ağaçlar altında, gece vakti, bir zenci kızın günahını çıkarmaması tenbih edildi.»

Bu Fransızların, papazları bile böyle. Ya papaz olmayanlar? Kadınlar akıllarından çıkmıyor. Eh... Amerikalılar da Fransız kadınlarına hayran... Paris'te misafir olduğu yemekte Amerikalı kadeh kaldırıyor: «İki yarım kürenin güzel kadınları onuruna. .» Hemen arkasından, Fransız evsahibi:

«Güzel kadınların iki yarım küresi onuruna.. »

4. Suç Ortakları

Görkemli bir şatonun büyük salonuna, töreler ve törenlerle sıkılmadan, uşaklara fazla hesap vermeden, uzun koridorları arşınlamadan girmenin tek yolu vardır: Bacadan girmek... İşte biz de bugünkü konumuza, bacadan gireceğiz. Yol dolambaçlı gibi gözükecek... Oysa göreceksiniz ki, şatonun en ateşli yeri olan şömineye nasıl bacadan giriliyorsa, biz de konumuzun en ateşli yerine, bir av hikâyesiyle başlayarak varacağız.

Jim ve Jack. Hâli-vakti yerinde iki İngiliz... İkisi de, açık denizde olta ile balık avına, dehşetli meraklı... Bir cumartesi sabahı yine birisinin yatına binip, Kuzey Denizi'ne açılmışlar. Oltaları atıp beklemeye başlamışlar. Çok geçmemiş... Jack'ın oltası ağırlaşmış... Çekmiş de çekmiş.. Birdenbire ahu gibi güzel bir deniz kızı çıkmasın mı? İncitmeden güverteye almışlar...

Jack, güzel avının etrafında dolaşmış da dolaşmış... İncelemiş de incelemiş... Ama bir süre sonra birdenbire,

deniz kızını tuttuğu gibi denize atmış... Arkadaşı Jim öfkeyle haykırmış, «Heeey! Sen ne halt ettin?» Jack üzüntülü:

«Ya ne yapacaktım?»

İşte böylece, bugünkü konumuza, erkeklerin aklından çıkmayan o eylem konusuna, bacadan ve pattadak girmiş bulunuyoruz.

Avukat Floriot, bir hukuksal görüş bildiriyor:

«Suç ortağı olmadan işlenemeyen tek cürüm, 'zina' dır».

Kamu eğilimlerini araştıran bir enstitü, Alman erkeklerinin uyku ile ilgili davranışlarını inceliyor ve şöyle bazı sonuçlara varıyor: Yüzde 38'i bütün gece, uyanmadan uyuyor. Bir veya birkaç kez uyanan yüzde 62'den 24'ü, kapıların kilitli olup olmadığına bakıyor, 16'sı helâya gidiyor, 14'ü bir bira içiyor, 7'si uyku hapı alıyor ve...

39'u, eve gitmek için giyinmeye başlıyor.

Anlatılıyor: Az gelişmiş ülkelerin hapishaneleri ağzına kadar dolmuş. Yer kalmamış. Hükümet çaresiz kalınca, ceza kanununda reform önlemlerini görüşmeye başlamış... Zina yapan erkekler hapse atılmasın da, bir çuvala sokulup, başı bağlansın, denize atılsın diyorlar. Adalet bakanlığı müsteşarı ağlıyor:

«Bu kadar çuvalı nereden bulacağız?»

Bir küçük Alman şehrinde... Şarap içilen bir meyhane önünden, siren çalarak itfaiye arabaları geçiyor... İçenlerden biri dışarı fırlıyor: «Yangın var! Gitmeliyim...» Meyhaneci şaşırıyor, «Sana ne? Sen itfaiyeci misin?»

«Ben değilim ama, sevgilimin kocası itfaiyeci.»

Tel Aviv'de bir sinagokun kapısında tabela asılı. Üzerinde «Sinagoka açık başla girmek, zina işlemek kadar ağır günahtır» yazıyor. Altına tebeşirle bir ek yapılmış:

«Denedim. Hiç benzemiyor.»

Bizim gençliğimizde benim, olağanüstü hızlı bir yakın arkadaşım vardı. Hiç vakit kaybetmeden, tanışır tanışmaz, hatta tanışmadan, asılmaya başlardı. Sözle yaklaşmanın dışında, el ile de yaklaşırdı. Örneğin, kızların yanağından makas alıverirdi. Kafaya da çantayı yerdi... Yerdi ama, birincide yerdi, ikincide yerdi, üçüncüde yemezdi... Dediği olurdu. Paletindeki renk zenginliğine diyecek yoktu. Kafaya çanta vuran tiplerle de, hiç vakit kaybetmemişti.

Bu arkadaşımız bir genç kızın evine ilk kez çağırılmış... Tam sekizde kapıyı çalıyor. Elinde koca bir buket gül... Kız memnun, buyur ediyor. Bakıyor ki arkadaşımızın koltuğunun altında bir paket var. Gülerek soruyor: «Yoksa bir sürpriz daha mı?» Bizimki mahcubluk numarasında:

«Bilmem ki... İçinde pijamam var.»

Bu pişkin arkadaşım, bir başka mahçup arkadaşımıza fena kızardı. «Bunun yüzünü gözünü açmazsak, hayatı boşa geçecek» derdi. Bir gün müsait iki kız buldu. Mahcup arkadaşımızı da yaka paça götürdü. Âlem yapacaklardı.

Ertesi akşam pişkin, mahçubu anlatıyordu: «Adam olmaz bu hayvan! Kız soyunduğu halde, hâlâ elini öpmeye devam ediyordu.»

Heeey hey... Geçen gün bu pişkin arkadaşımıza rastlamayayım mı? İnce hesaplarla akıl karıştırmayalım... Ara-

dan yarım yuzyıl kadar geçmiş... O kadarcık... Eski günleri andık da andık. Neler konuşmadık ki... O yıllarda, bütün öğrenciler gibi biz de her yaz, üç hafta askerlik kampına giderdik.

O günleri de andık. Arkadaşım birden kolumu tutup sordu: «Yahu sen hatırlıyor musun? Hani aklımıza seks getirip de azmayalım diye, yemeklerimize bir şey katarlardı. Neydi o?» Söyledim: «Şap». Başını eğip söylendi: «İşe bak be! Bana şimdilerde etki yapmaya başladı...»

Bu içten olduğu kadar sevimli anlatıma, bin kahkaha helaldi. Saatlerce süren sohbeti, birbirimize, son öğrendiğimiz muzır olmayan iki fıkrayı anlatarak bitirdik:

Yetmişlik bir adam, ellilik bir arkadaşına rastlıyor. Çoktandır görüşmemişler... Genç (!) olanı takılıyor: «Nerelerdeydiniz siz? Kayıplara karıştınız...» — «Hapisteydim...» — «Nee? İçkili araba mı kullandınız?» — «Hayır! Bir genç kıza zor kullanarak saldırmaktan...» Genç adamın sabrı tükeniyor: «Olamaz böyle bir şey!»

«Olamaz, olamaz ama, o kadar gururumu okşadılar ki, gerçeği söyleyip suçu red edemedim.»

Öteki fıkra şöyle: Büyükbaba, baba ve oğul, üçü birden Paris'e gidip ayrı ayrı eğlenmişler. Dönüş yolculuğu için buluştuklarında, izienimlerini anlatıyorlar. Genç adam: «Bu Fransız kadınlarının, ne hoş bir 'charme'ları var...» diyor. Baba ekliyor: «Ve ne de teknikleri...» Büyükbaba tamamlıyor:

«Ve de sabırları...»

5. Keyif ve Dem

İçki içen insan: «keyif» arar. Böyle bir şeyin aranmasında, rindmeşrep bir sevimlilik olup olmadığını düşünmek gerekir. Çünkü keyif, bazı kelle üşengeçleri tarafından, sicill bozulmuş bir sözcüktür.

Keyif mutluluğun, kolay ele geçer bir biçimi... Açıkçası ucuzu... Demci denen kişi mutluluğun pahalısını, sürekli olarak nasıl ele geçirecek ki? Keyiflenmek yeter de artar bile...

Üstelik keyif; hayallere dalarak, zihinde bazı düşler canlandırarak, kolayca varılan bir zevk diyarı... Mutluluğa gelince, kolay mı ele geçer? Birtakım olağanüstü gerçekiere dayanmadan, mutlu mu olunabilir? O mutluluk beldesi, dizi dizi sıradağların arkasında... Demci oralara gitmek için, masadan kalkar mı hiç? Oysa iki kadeh sonra, daldığı dem keyfiyle, düşleyerek aşamayacağı engel yoktur.

Keyif mutluluğun sulandırılmışıdır. Oysa mutluluk, o denli yoğundur ki, sürekli mutluluk, sürekli demlenmekten

daha zor dayanılır bir eziyettir. Mutluluğun aklı baştan alışı, susuz rakının alışından daha beter olur.

Yaz günü öğle zamanı sıcağında, güneş insan kellelerini tandır başa döndürürken, bir bardak soğuk bira (kimisine de bir bardak soğuk ayran), iyiden iyiye keyif verir.

Bira keyfi çatan iki Alman konuşuyordu: «Tam çölün orta yerinde bir birahane açmalı!»

Öbürü: «Deli misin? Oraya nereden müşteri gelecek?»

«Zor, zor ama, ya bir de gelirse?»

Özellikle Bavyeralıların bira keyfi ünlüdür. Birahane dekorlarıyla bu keyfi arttırmaya çalışırlar. Bir Bavyera birahanesi duvarına şöyle bir garanti belgesi asıldığını görmüştüm:

«Eğer binikiyüz ay süreyle her akşam bizim biramızı içerseniz, yüz yaşına kadar yaşayacağınızı garanti ederiz.»

Hıristiyan dininin reformcusu, Alman Martin Luther'in dünya nimetlerine düşkün olmadığı söylenemez. Şerbetçiotu yetiştirir, birasını kendisi yapardı. Şarabını da, kendi bağının üzümünden kendi eliyle üretirdi. Ömrünün sonuna doğru demcilik keyfinin özetini şu sözlerle dile getirdi:

«Biz yaşlılar, yastık ve yatağımızın rahatını, kadehte arıyoruz.»

Zevk ile keyif arasına, kesin sınırlar çizilemez. Ancak ikisi arasındaki farkın, güme gitmesine de razı olu-

namaz. Zevklenme ruhsal ağırlıklıdır, keyiflenme ise bedensel...

Sanattan zevk duyulur. Başarılı bir tiyatro oyununu severek seyrettikten sonrasının adı, zevklenmedir. Ruhsal zevklenmeden sonra, ama sonra, peşinden bir beden rahatlaması da geliyorsa, o da keyiftir.

Mizah sanatı da böyle algılanır. Düşündürme görevini yapan mizah, önce algılama (idrak) planında zevk verir. Eğer arkasından gülme, kahkaha atma geliyorsa keyiflenme, bu kısa oyunun ikinci perdesini oluşturur.

Eskiden Marmara kıyılarında kış günleri ortalıkta izi kalmayan yazlık kahveler, nisan başlarında sanki gökten zembille inerdi. İlk işleri gaz tenekelerinden saksılara, mısır, süpürge tohumu, asma kabağı tohumu ekmekti. Bu bitkiler birkaç haftada delicesine büyür, kahve mekânını kaplar, yeşillik ve gölge keyfi verirlerdi.

Şehirlerimizdeki küçük semt çarşılarını-sokaklarını güzelleştiren, güneşten koruyan asmalar vardı. Bunlarda, bereket tanrıçasının göğüsleri gibi diri üzüm salkımları sallanırdı da, kimse elini sürmezdi. «Asmalarda üzüm, yosmalarda gözüm» diye şarkı söylenirdi. Bu gölgeliklerde dolaşmak, keyif kaynağıydı.

Eski Kumkapı meydancığının yeşillikli çardakları şimdi yok olmuş, çevre taşlaşmış, kelleşmiş... O keyifli mekânları, yel üfürmüş su götürmüş. Haincesine keyif kaçıran iş ise, meyhane duvarlarına asılan plastik çiçek boyağılığı.

Demci, sofrasının süsü olan mezeyi, bir keyiflenme kaynağı yapar. İstavrit mi yiyecek, kabak çekirdeği gibi gevrek kızarttırır. Lakerdanın kırmızı soğanını, yumrukla böler. Beyaz peynir suya yatırılmış olmalıdır. Taze soğan,

fincan tabağına konmuş kuru banma tuza batırılıp ısırılır.

Oysa Kumkapı'da öyle yerler açılmış ki, balığa sığır muamelesi yapılıyor. Yani balıklı börek yapılması, ne mene iştir? Balık köftesine kedilerin bile yemediği çırçır, lapin, horozbina gibi balıkların karışmadığı nasıl anlaşılacaktır? Balığı bütün görmedikçe...

İçli köfte lezzetlidir. Ama birisi kalkıp da içli balık yaparsa, uskumru dolması keyfi yaşamış bir demciyi kahreder. Çiğ köfte lezzetlidir ama, birisi kalkıp da çiğ balık yapmaya kalkarsa, balık kıymasını biber ve bulgur ile yoğurursa, nasıl engel olunacaktır?

«Keyfim kaçtı» sözü, en çok duyduklarımızdandır. Kaçan keyfin ise geri dönüşü, zor mu zordur.

Balıkla ineği birbirinden ayırdedemeyenler, geleneksel Kumkapı ve Samatya meyhane keyfinin, içine etmiş bulunmaktadırlar.

Keyfin ne olduğunu bilmeyenler arasında en nasipsiz olanlar, «Keyif eşekte olur» diyenlerdir.

Uygarlık ilerledikçe, eşeğin ne şartlar altında keyiflendiğini bilenlerin sayısı azalmaktadır. Yine de bilen-bilmeyen, eşek keyfi üzerine hikmet savurur.

Bu durumda, bir eşek keyiflenmesi örneği vermek zorundayım. Bir eşeği zevkten dörtköşe eden keyif, sıcak kumlara sırtüstü yatarak debelenmektir. Bu sahne, eşek familyasının binlerce yıldır kuşaktan kuşağa hediye olarak aktardıkları su katılmamış bir eşek keyfidir.

Eşek keyfi başkadır, insan keyfi başkadır. Buna da karşın hâlâ tüm insan keyiflerini ille de eşeklere mâletmek düşüncesinde olanlar, sıcak kumlara sırtüstü yatıp debelenmelidir.

6. Sıcak Bir Yerde

Bizim Pazartesi Demcileri, adı üstünde, haftada bir gün toplanır. Yazın da tatile girilir. E geriye, haftada altı gün ile yaz kalır. Bu zamanları güzel kullanmak, huzuru zevk verecek insanlarla birlikte yaşamak gerekir. Bu insanlar bazan da, daha önce hiç gitmediğim bir mahalle meyhanesinin, gedikli demcileri olur.

Uzak-yakın bir mahalle meyhanesine, akşamın alacakaranlığında yapayalnız damlayıveririm. Yaşım ileridir, yüzüm güler. Hele bir de hafiften sendeleyip, «Afiyet olsun» dedim mi, hemen akraba çıkarız.

«Sarmaşıklı Meyhane»de de öyle oldu. «Neci» olduğumdan hemen sonra, nereli olduğum soruldu. Sıra «kimleri tanıdığıma» geldi. Bu anda önemli ve edepli olan, arada bir kesinlikle bazılarını, tanımasa bile tanır görünmektedir. Üstelik bir yapı kalfasını gerçekten tanımadım mı? Hemen övdüm:

«Tanırım. Zalim içicilerdendir. Acımaz».

Gençten bir demci karşı koydu. «Olmadı ama amca-

cığım!.. İçen adam nasıl acımasız olur? Kime karşı zalimdir?»

Anlattım; «Evladım! Bu yolda daha yenisin de, anlamazsın. İçen adamın zalimliği, herkesten önce kendinedir».

«Yaşa Baba!», «Çok doğru» gibi bazı düşünceler, sesli olarak bildirildi. Rıfat Ağabey dedikleri «kıdemli ortayaşlı» adam, önce bana itiraz eden Mahmut Usta'yı susturdu, sonra açıklama yaptı:

«Bizimkinin adına 'Sosyal içiş' derler. Biz kafayı buluruz, kendimizi kaybetmeyiz. Otuz yıldır böyle bu!»

İçmenin bu basamağında demciler birbirine, gerçekten de «insancıl» açıdan yaklaşır. Dostluklar kurulur ve pekiştirilir. Çünkü çekinme ve kasılmalar azalır. Alkol, neşe ve keyif kapılarını açar. Rıfat Ağabey konuşmasını sürdürdü:

«Vallaa Beyabi, ben keyifle içen adamın, ayağının türabı (toprağı) olurum. Kim ki duyarım zevkli içer, hemen onun içtiği meyhaneye koşarım. Yamacına çöker dinlerim. Böylece kimleri tanımadım ki: Mühendis Oktay Bey, Kaptan Turgay Bey gibi...

Ama bir türlü Doktor Tosun Bey'i denk getiremedim. Olmadı... Yazları cehennemin bucağında bir yerde evi varmış. Her akşam oraya gider evinde içermiş. O da beni uzaktan uzağa bilirmiş. Günün birinde sokakta rastlamayayım mı? Hemen yanına koştum, kendimi tanıttım...»

Rıfat Bey'e ne konuştuklarını sordum, anlattı:

«Doğru dürüst konuşamadık ki... İkimiz de saldırıp birbirimizin elini öpmeye uğraştık. Ben bırakmadım, o bırakmadı. O izin vermedi, ben bırakmadım...»

Rıfat Bey tatlı konuşuyordu: «Rakıya buz atılmaz. Kendi buz gibi olacak... Su da öyle... Sulu içeceksen bile, çok su koymayacaksın! Hârelendi mi bırak! Oldu demektir.

Sonra bir yudum çekip dil üstünden kaydıracaksın, arkasından dişlerini kapayıp ciğerine hava çekeceksin, hemen arkasından bir yudum daha... Bir hava daha...» Rıfat Aabi sonra yumruğu masaya vurdu:

«İşe bak beee! Doktorum bana bunu yasak ediyor. Yani ben şimdi 30 yıllık huyumu mu değiştireyim?»

Hemen akıl verdiler, «Yok Rıfat Aabi! Sen huyunu değiştirme, doktorunu değiştir!»

Zamanla meyhanenin neşe dozu artıyordu. Mimar olduğumu öğrenen Mahmut Usta'nın da, bana kanı kaynamıştı. Babası da yapı ustasıydı. Tanınmış demirci Ali Usta'ydı. Mahmut, onu anlatıyordu:

«Yapı yerlerinin canavarıydı. Ortayaşlı olunca içki onu da vurdu. Yapı işinde barınamadı. Gitti bizim kasabaya mezarcı oldu. Sürekli iş yok. Haftada birkaç ölüye de gücü yetiyor.»

Mahmut'a: «Çoluk-çocuk var mı?» diye sordum. Üzüntülüydü:

«Bir kere adımız çıkmış... Adımızın önüne 'zom' sözü eklenmiş... Evde kocatırlar da, bize kız vermezler. Hani evlensek, daha az mı içeriz? Bilmem... Belki daha çok içeriz. Ama amcacığım, dinime-imanıma tövbe etsem de, yine kız vermezler. Çünkü adımız çıkmış...»

«Nerede kaldık Beyamca? Haaa... Şu kız verme işi. Tamam: Bizim semtte itin biri var Beyabi! Herif öyle ırz düşmanıdır ki, gece işten dönen karı-kıza bıçak gösterip duvar dibinde tecavüz eder».

Bir yudum alıp sürdürdü. «Yani ben müptelayım da o değil mi? Ben rakıya müptela isem, o da uçkuruna müptela... Benim kimseye zararım yok, onun var... Ve Beyabi, ne oldu biliyor musun? Ben bir kızı istedim vermediler de,

bu ite verdiler... Ben böyle dünyanın. (...)»

Meyhanenin tüm demcileri, dünya konusunda Mahmut gibi düşünüyorlardı. Coştukça coştular. Hepsinin aklı havalara çıktı. Belki de yeryüzü çamurundan, böylece uzaklaştıklarına inanıyorlardı.

Hiçbirinde üzüntüden eser kalmadı. Hepsi yalnız başarılarını hatırlar oldu, lafı punduna getiren, çevresini bir küfürde yerin dibine batırdığını sanmaya başladı. Bazısında dil peltekleşti, sözleri anlaşılamaz oldu.

Rıfat Bey bağırdı, «Lan Mahmut! Şu hesabı bir akşam da sen öde bari!»

«Emredersin ağabey! Cüzdanını ver!»

Ayrılırken, Cüneyt Bey dedikleri ortayaşlı adam bana yaklaştı. Dedi ki: «Baba! Sen bugün lafa limon sıkmadın. Dün akşam kerizin biri geldi. Bana: 'Sen başbakan olsaydın ne yapardın?' diye sordu...»

«Sen ne dedin?»

«Bekle! İki kadeh daha içeyim, öyle konuşurum dedim.»

7. Zevk Garantisi Yok!

Son aylarda, yok halkoylaması, yok seçim falan derken, daha çok asıksuratlı yaşadık. Arada hiç gülmediğimizi söyleyemeyiz. Öyle politikacılar gördük, öyle konuşmalar dinledik ki, kahkaha atmaktan böğrümüze sancılar girdi.

O güldüklerimizin neler olduğundan şimdi söz açmak, hiç doğru değil. Çünkü o kahkahaları bize, çok acı ödeteceklerinin ayrıntılarına da girmek gerekir, yine üzülürüz. Zaten son aylarda bu köşeye de yansımış olan asıksuratlılıktan, sanırım ki hep birlikte sıkıldık. Onun için artık bir süre, politikacı defterini kapatacağım. Yürekleri açık, yalansız-dolansız insanlardan söz açacağım. Kim oldukları belli: Demciler ve deliler...

Bir «demci» sözüdür ki, tutturdum gidiyorum. İçen kişi ile ilgili sözcükler üzerine, hemen biraz oynayalım... Sanırım iki yıl kadar önceydi. Sevgili Egemen Bostancı merhum, «100 Türk sarhoşu»nu bir araya getirmek gibi, sevimli bir düşünceyi aklına takmıştı. Bir öğle vakti Asma-

limescit Yakup'da toplayabildikleri yaklaşık 50 kişi arasında (her ne kadar mütekaiden müstahdem isem de), ben de vardım.

Ben o gün, sarhoş sözünün kullanılmasına itiraz etmiştim. Gerçi sözcüğün anlamında bir kötülük yoktu. Eski Osmanlıca sözcük anlamına göre, ser: baş ve hoş ise, güzel, iyi, tatlı demekti. Sonradan sarhoş biçimine dönüşen ser-hôş sözü ise, tatlı biçimde kafayı bulmuş adam demekti. Sözcük, bed-mest olmayı, yani kötü biçimde kendinden geçmeyi, ifade etmezdi.

Ama ne yazık ki, aradan «onyıl»lar, hatta «yüzyıl»lar geçmiş, sözcüğün sicili bozulmuştu. Ser-hôş'lukta bir kötülük olmadığını anlatamazdık. Üstelik bu sözcükten artık, «adam gibi, kararınca içmek» de anlaşılmıyordu. Onurlu içmenin vakarına sahip insanları, sicili bozulan bu sözü kullanarak tedirgin etmemeliydik. Sonuçta bu sevimli bir araya gelme niyeti, sevgili Egemen'in vefatıyla, öylece kaldı.

Ben zaten çoktan beri «demci» sözünü kullanırdım. «Dem» sözünün de, çeşitli anlamları var: Soluk, nefes, zaman, an gibi. Bir anlamı da: «içki» Takılara göre, rütbe de değişiyor. Dem-perest devince: «Demetapar» anlaşılıyor Kötü... Demsever desek, her içen de, ille seviyor değil ya... Kısacası «demci» diye, henüz sicili bozulmamış bir sözcüğü kullanıyorum. Elbet yakıştıkça, sarhoş sözünü de yerleştiriyorum.

Dünyada karılarına en çok saygı ve sevgi duyduğu halde, onlara en büyük eziyeti yapanların, demciler olduğu gerçeğini saklayamayız.

Bir demcilerarası sohbetten: «Benim karım çok korkaktır. Gece her hışırtıda, hırsız girdi sanır, beni uyandırır...»

«İyi ama sen karına, hırsızların hiç ses çıkarmadığını anlatmadın mı?»

«Anlatmaz olur muyum? Şimdi de her sessizlik olduğunda beni uyandırıyor.»

İki meyhane demcisi, geç vakit konuşuyor: «Evlilikte hiçbir isteği peşin peşin kabul etmemeli!» Öteki demci hak veriyor:

«Haklısın! Karım da tıpkı senin gibi düşünüyor.»

Votkacı o kadar çok içmiş, eve o denli sarhoş dönmüş ki, karısı perişan... Kadıncağız, yine de sakin, yumuşak soruyor «Niçin bu kadar çok içtin?» Votkacı, ille de mantıklı ve içtenlikle bir cevap verecek ya, «Ah, ah! Şu votka, şeker gibi bir şey olsaydı, emerdim, bu kadar çabuk bitmezdi...»

Bizim memlekette, sokakta deve görmeyen yoktur. Bu nedenle de, aşağıda anlatacağım dersi vermek isteyen hanımlar için, kolaylık vardır.

Evli bir çift, hayvanat bahçesini geziyor. Hanım beye, develeri göstererek diyor ki:

«Sana hiç benzemiyorlar. Günlerce hiçbir şey içmeden durabiliyorlar...»

Öğrencinin anesi öğretmen hanıma yalvarıyor:

«Lütfen artık, matematik ev ödevlerinde, bir şişe biranın yüz lira olması gibi sorular sormayın... Kocam dün gece uyuyamadı...» (Tüh yahu! Hani politika konusuna girmeyecektik? Lütfen burasını atlayınız...)

Olay mahalleye yayılıveriyor. Komşular, kaza geçiren adamın karısına soruyorlar: «Kocanın hastaneye kalktığı doğru mu?» — «Evet, sabaha karşı geldi ve bütün hızıyla garaj kapısına vurdu...» — «Vah vah! Çok fena!»

«O kadar değil... Altında otomobil olsaydı, daha kötü olacaktı...»

Kıdemli demci, arkadaşından özür diliyor: «Evvelsi akşam o kadar akordsuz içmişim ki, dün bütün gün kendime gelemedim. Onun için de, senin dün akşamki davetinde bulunamadım. Affet..»

«Bulunamadın mı? Orada Idin ya...»

Demcilerin yürek kapılarını, dükkân kepengi gibi açtıkları saatlerde, şöyle konuşmalar duyuluyor: «Zamanı geldi galiba? Ben bu içki denen mereti bırakacağım artık...»

«Amma tuhaf be! Sarhoş kafayla neler düşünebiliyorsun?»

Neredeyse sabah olacak... Meyhaneci, doymak bilmeyen iki sarhoşu, en sonunda kapı dışarı etmiş... Kaldırımda birbirine dayanarak ayakta durabilen iki sarhoştan biri ötekine diyor ki:

«Dönüş yolunda şarkı söyleyelim, ama sen çok sarhoşsun, şarkıyı berbat edersin... İyisi mi sen arabayı kullan!..»

Sanmayın ki, eline kadehi her alan kişi, zevkinden içiyor. Bakın, şairimiz merhum Turgut Uyar neler anlatıyor:

Böyle, bu sazlı bahçe neresi? / Nasıl da içiyorum ölürcesine. / Sahnede bir bezgin kadın. / Bir gariplik vermiş sesine. / O niçin şarkı söylüyor şimdi, / Ben niye ağlıyorum?

8. Akşamdan Kalmak

Bildik meyhane iyidir. Patron ahbaptır. Garsonlar güleryüzlüdür. Demcilere gelince, hepsi en azından göz âşinasıdır Tanıdık masalar birbirine, garsonlarla tabak tabak meze hediyesi yollar. Samimiyet ileri ise, garsona bırakılmaz, bizzat götürülür.

Masa gedikliieri ise, birbirinin tüm yaşayışını öğrenmiştir. Kim kimin ağzında kaç dişi kaldığını, ömrü boyu nice unutulmaz rezillikler yaptığını, ayrıntılarıyla bilir. Herkes birbirine acımadan takılır. Bildik çevrenin, yaşamanın gerginliklerini gevşetme rahatlığı vardır.

Demcilerin bir araya gelme istekleri, birlikte oluştan hoşlanmaları, birbirine destek oldukları içindir. Başkalarının da aynı durumda olduklarını görmeleri, çekingenliklerini azaltır. İş burada bitmez. Tadını kaçırırlarsa, çevrelerine bakıp, daha az utanırlar.

Bir demci, uzun yıllar değişmeyen miktarda içmiş ve böylece yaşlanmışsa, azgınlığa düşme tehlikesi azalır, ama yine de ortadan kalkmaz. Tehlikenin büyüğü, ayarsız alışkanlık ve tutkuya kapılan gençler içindir.

Gencecik yaşta, hele tadını kaçırmadan arada bir içen adama, alkolün tehlikeleri nasıl anlatılabilir? O henüz balayındadır... İçkinin etkisi hoştur... Neşelenme, kendine güvenin artışı, gönül şenliği, hepsi yaşama zevkinde genişleme duyguları yaratır... İnanır mı hiç bu durumdaki genç insan, içki tutkusuna düşerse uçurumun dibindeki kaygan zemine yaklaşacağına? İnanmaz!.. Emer durur bardağı, bebekliğinden kalma alışkanlıklarla...

Aradan beş on yıl geçer. Gençlik bitmemiştir ama, ayarsız içişlerin artık iyice eziyet olduğu yıllar başlamıştır. Seyrek de olsa, kurtulma umudu aranır... Geçen akşam bir genç arkadaşımın, benden medet umması gibi: «Baba! Sen beni bu rakıdan soğutacak bir ilaç biliyor musun?»

«Evet... Böyle ilaçlar var... Azan bir arkadaşımıza verildi. Ama adamın, maşa ile tutulacak hâli kalmamış ki... İlacı rakıda eritip içti. Tozuttu... Ambülansla kaldırdılar. Hem sen kendini tutamıyorsan, vazgeç bu ilaç sevdasından, ilaçsız tozut!..»

«Yapma be Baba! Kalbimi kırdın. Sen beni keyfimden mi içiyorum sanıyorsun? Üşüyorum da ondan içiyorum. Yaz ortası da olsa, akşam olunca içim üşüyor. Birinci dublede üşüme, el titremesi geçiyor. Küçüğün yarısında ısınıyorum. Sonrası aabicim, kendimi tutamıyorum».

«Macunlaştırmasan da kısa kessen, olmuyor mu?»

«Yapamıyorum... İki tek attın, paşa paşa evine git değil mi? Aç radyonu, al kitabını, adam gibi bir akşam geçir, değil mi? Hayır... Yapamam... Zahmet olur Meyhaneye yapışıp kalmak tembel işidir... Rahattır... Yandaki masadan ayının biri gelir, baldızını nasıl bıçakladığını anlatır... Bir hayvanlık da benim yapmam gerekir ya!.. Kalkar, ilk aşkımdan söz açarım. Akşam coşku olan şey, sabah utanç olur...»

«Bir süre çevreni değiştirsen, uzaklara gitsen...»

«Yararı yok... Bir zamanlar, sürekli iş yolculuğunda idim. Her gün bir şehirde kalırdım. Yemediğim halt kalmazdı. Çok içerdim. Yemekten içmekten yorgun düşerdim. Sinirim de zayıflardı. Bir gece gözümü açtım. Deli gibi yataktan fırlayıp otel odasındaki telefon rehberine sarıldım.»

«Kimi arayacaktın gece yarısı?»

«Kimseyi aramayacaktım canım! Hangi şehirde olduğumu anlamak istiyordum. Telefon rehberinin kapağında yazıyordu.»

«Yorgunluk seni bitirir... Dinlenemezsin ki...»

«Öyle... Kütük gibi sızarım... Uyandırabilene aşkolsun! Seyrek rüya görüyorum. İçtiğimi görmem de, hep yıkanırım rüyamda... Hem öyle banyoda falan değil, şelalede yıkanırım. Daha az su idare etmiyor... Bir makaraya taktım mı, sabaha kadar yıkanırım rüyamda...»

«Hiç mi pişman olmazsın?»

«Aabicim! Bu işin pişmanlığı akşam başlamaz, sabah olur. Bir kendine gelirsin ki, damağın kurumuş, dil ise kıymıklı tahta gibi ağıza batar, kafa kazan gibidir... Sabah kötü olur, kötü... Akşam hiçbir şeyden utanmayan insan, sabah her şeysinden utanır. Tıraş olurken aynada suratımı görünce, midem bulanır...»

Rakıdan bir yudum alıp, sigaradan bir nefes çekip konuşmasını sürdürdü:

«'Akşamdan kalma'lığın iki bölümü var: Birincisi vücutta... İkincisi daha beter... Ruhsal olanı... İşte bu, moral hırpalanma doğuruyor. İçkinin tadını kaçırmakta, ufaktan başlayıp büyüyen bir rezil olma var... Üstelik çoğu zaman elin namerdine, hamervahına küçük düşmek bu!.. Asıl ağır geleni bu!»

«Nasıl oluyor da çalışma gücü bulabiliyorsun?»

«Sabah işe başlamak, önce gözümü korkutur. Ama ne halt edeceğim? Başlarım. Kafam çatlar... Gömleğin altından belimi çimdiklerim. Başka yerden olmaz, çürüğü gözükür. İçimdeki yıkıntıyı kimseye çaktırmam. Daha çok iş çıkarırım. Fazla su bile içmem. Mana çıkarır itoğlu itler...»

«Su da içmezsen, ciğerin yanmaz mı?»

«Yanar. Öğlende bizim işyeri yemeği, ağır gelir midemde... Bütün umut işkembeciye kaçıp, bir duble, yetmezse bir duble daha çorbayı göçürmektir...»

Genç arkadaşımın asıl yüreğini yakan, susuzluk değildi, başka şeydi:

«Bana akşamdan kaldığım bir sabah, en çok tedirginlik veren şey aabicim, hafıza bozukluğu... Yaşadığım sahnelerin zinciri kopuyor. 'Ne'den sonra ne oldu, belli değil... Eve nasıl döndüm, hatırlamıyorum... Kimbilir ne haltlar ediyorum? Bazan anlatıyorlar da inanamıyorum. Bir inansam, rezil olacağım... İyisi mi, inanmıyorum».

9. Sarmaşıklı Meyhane

«Sanatın da, aşkın da büyük bölümü alışkanlıktır» diyordu bir sayın zat. Adı aklıma gelmedi. Böylece, bizim rakı alışkanlığımız da, iyi anlatılmış oluyor. Açık konuşalım, çok genç yaşta başlayıp alışmış olmasak, bu rakı içilecek zıkkım değil... Öylesine ağır... Yabancı dostlardan nice kart demciyi şok geçirtir gibi yerlere serdiğini çok gördük. Hele o anason kokusu, yeni içenin nevrini döndürüyor. Bizi bırakın, biz alışmışız bir kere... Aşk gibi desem, nasıl katlandığımız iyi anlaşılır mı acaba?

Öte yandan okuyoruz ki, dünyada en az viski içilen ülkelerden biri İngiltere adası... Oysa orada üretiliyor. Neden olduğunu merak edip sordum da, bizim çakallardan biri bildi: «Tıpkı bizdeki eroin gibi...»

Bizim meyhaneler, tıpatıp antikacı dükkânına benzerler. Ne kadar antika varsa oradadır. Antikacı dükkânlarından farkı ise, içlerinde hiçbir sahte eşya, yani yeni üretilip de eski diye yutturulan şeyin, bulunmayışıdır. Mey-

hanedeki demcilerin hepsi, gerçek antikadır.

Meyhanelerde, yarım saat-bir saat sürecek bir konunun, başından alınıp da, görüşme usullerine uygun biçimde, sürdürülüp bitirilmesine rastlanmaz. Sabır yoktur. Meyhane sohbeti, bir aforizmalar dizisidir. Her konu gagalanıp bir kenara atılır, başkasına geçilir. Zaten yükünü alan demci, birkaç cümle sonra ne diyeceğini unutmaya başlar. Sarmaşıklı Meyhane'dekiler de, Pazartesi Demcileri de, birlikte akşamlarını böyle geçirirler.

Arkadaşlardan biri o akşam epeyce geç geldi. Bir süre önce bir yakınının vefat ettiğini biliyorduk. Taziyetler sunuldu, sabırlar dilendi. Zülküf nereden duymuşsa duymuş, kibarca «Tanrıdan mağfiret dilerim» diyeceğine, «marifet dilerim» dedi. Üzüntüden mi, korkudan mı bilemedim, kimse gülmedi.

Masada bir kişi vardır ki, koca akşam boyunca, bir kadehten fazla içmez. Ötekiler şişe devirir, o bir kadeh içer. Ama onu da içer, bitirir. Masraf dağılımında tam pay öder. Onun için profesör titri yanına, «Türkiye'de rakıyı en pahalı içen adam» sıfatı eklenmiştir. Etraftan görenler onu yoldan çıkarıyoruz sanacak diye, hepimizin ödü kopar.

O akşam aramızda değerli ve sevgili piyano virtüözümüz de var. Masadakilerden çoğunun mahalle arkadaşı, çocukluk arkadaşı... Hepsi yakın... Birisi yanındakini dürttürüp, değerli piyanistimiz için dedi ki: «Biliyor musun? Bizimki virtüöz oldu». Öteki karşı koydu:

«Yooo... Bu kadar yıldır tanırım, öyle bir huyunu bilmem. İyi çocuktur».

Söze karışan var: «Vay anaam! Müzik bilgisinde der-

yasın sen be! Söyle bakalım opus ne demektir?»

«Bırak şimdi! Her şeyi karıştırma...»

Yeni bir haber var: «Yahu, Kuduz Hastanesi kapatılmış...» — «Sana ne kapatıldıysa?» — «Sana nesi var mı be? Kuduran ne yapsın?»

«Politikaya atılsın...»

Biri bağırır: «Lan Arap! Şükret yine! Dünyaya şanslı gelmişsin...» Arap anlamıyor, soruyor: «O niye?» «Elbet ya! Bitlenirsen kolay yakalarsın. Bit beyaz olur senin tenin kara». Arap laf altında kalmıyor: «Kıskanma! Senin de şansın pire yakalarken... O da karadır».

«Yok yahu! Nerede bizde sendeki şans? Pire zıplar, bit zıplayamaz».

Küfür denen ferahlama yöntemi, öyle üniversitelerde falan değil, meyhanelerde geliştirilir. Sevgili ve kadîm Burhan dostuma göre, ulusal küfür eğilimimiz, üç yönde gelişmiştir: 1. Dışkı küfürleri, 2. Hayvansal küfürler, 3. Cinsel küfürler. Bunları kısaca anımsatmakla yetinelim. Şiire en uzak olanlar, birinci türdendir, b... herif, ağzına s...m gibi... En kibar sayılabilecek olanı, babasının şarap çanağını boş bırakmamaktır.

Ulusumuzun tüm coşkunluk yetenekleri, kendisini cinsel küfürlerde gösterir. Son derecede ateşli yaklaşma niyetleri, önce valide ve hemşire dahil yaşayan yakınlar için açığa vurulur. Ancak çoğunluk kendini tutamayıp, aynı niyeti kadın-erkek ayırımı yapmaksızın, yedi süläleye kadar genişletir.

Hayvansal küfürlerimiz öteki türlere oranla, daha ince ve iyiniyetli gibi görünmektedir. «Vay köpoğlu vay!» diye iltifat edilir. «Vay ayı vay!» derken, hafif gülümsenir.

Hayvan sevgimizi ulusça, insanlar üzerine kaydırarak belirtmiş oluruz.

Burhan dostumun izni olursa, ayırımlarına almadığı bir küfür cinsini daha kayda geçmemiz gerekir. Bu da insanların, bitkiler ile ilişkileri üzerine ileri sürülen düşüncelerdir. Kel bir erkeğe kabak denmesinde, hafiften bir sevgi gizlidir ama insanlara hıyar denmesi, düpedüz kabalık olur. Kereste denmesinin haklılığı üzerine, bu sıfatın yakıştırıldığı kişi tanınmadan, hüküm verilemez.

Konuşma sürer: «Vallaa Babacım, benim kibar ahbaplarım da var. Hepsi sizin gibi değil...» Bir ses: «Höst!» — «Kem söz sahibinindir». — «Bırakın dalaşmayı da, devam et!»

«Bir hanımefendi tanıdım. Altıncı kocasından yeni boşanmış. Yaşı da 35... Dedi ki 'Ben hiçbir kocama ihanet etmedim' Ben de dedim ki: 'Böbürlenme kızım! Vakit kalmamış ki Nasıl? İyi demiş miyim?»

Gevşeme emareleri başlar. Birisi sağ elinin serçe parmağı tırnağı ile, çenesinin sol dibindeki yirmi yaş dişinin arkasından, bir şey sökmeye uğraşır. Ona fena bakanlar olduğunu anlayan bir başkası, elini oynatmaya cesaret edemez ama, avurtlarını uzun uzun, diliyle tarar.

Rıfkı Bey'in, ikinci kadehten sonra göz kapakları ağırlaşır Gündüz çalışmasından şikâyetçidir:

«Yorgunluktan gebereceğim. Bir dakika dur-otur yok. Esnemeye bile vakit kalmıyor. Şöyle kana-kana bir esnemeye kalksam, çenem yerinden çıkar».

Şikâyetlerle kahkahalar birbirine karışır. Kaptan Turgay anlatır: «İyilik etmeye de gelmiyor be! Adam sabıkalı... Karısı meyhaneye bırakmıyor. Dün akşam gidip yalvardık, 'çok içirtmeyiz' diye söz verdik de, izin aldık ge-

tirdik. Ya Bekir ne yaptı? 'yeter' dedikçe inadına içti, sonra da sızdı...»

Sözü Tosun alır: «Biz de koltuklayıp evine götürdük. Karısı çok kızdı. 'Ben size bunu böyle mi teslim ettim?' dedi. Ne yapalım? Mal bozuk çıktı... Yengemiz sonra da, 'Ben bunu içeri almam, sarhoştan korkarım' dedi, kapıyı kapattı».

Bir kahkaha sağanağı daha.. «Sonra siz ne yaptınız?»

«Ne yapacağız? Kara Bekir'i kapıya yatırdık. Kapının zilini çalıp tüydük...»

Oktay anlatır: «Bu Şefik var ya! Ben bunu çocukluğundan bilirim. Bir kere karnesinde kırık var diye, intihara kalkıştı. Silah olarak da babasının bir şişe kolonyasını seçti. İki yudum aldıktan sonra baktı ki kolonya kuru-kuruya sert geliyor, mutfağa gitti. Birkaç tane domates kesip geldi...» Şefik'te itiraz yok... Demek ki doğru da, abartma bile yok.

Evi en uzakta olan, Şefik... Alkol kontrolları yüzünden, meyhane dönüşü kendi otomobilini kullanamıyor, taksi parasından canı yanıyor. Aklına takmış, söylenip duruyor: «Kolay geliyor bizimle uğraşmak... Asıl tehlikeli trafik havada... Oto sürücüleriyle uğraşacaklarına, pilotlarda alkol kontrolu yapsalar ya! Hem bir uçak, yüzlerce adam taşıyor». Doğrusu hepimiz bu düşünceye katılıyoruz, hâlâ aynı fikirdeyiz.

Herkes birbirine akıl vermeye başlar: «Sen fazla kaçırdın ama... Neredeyse ikinci ufağı bitireceksin. Devrilmekten korkmuyor musun?» — «Ben devrilmem... Bekârım, karıdan da korkmam.. Benim tek korktuğum, dep-

remdir. Ev başıma yıkıldı da ondan bilirim. Ah be! Önceden depremi bilen bir alet icat etseler... Saat kaçta, ne şiddette olacağını bir bilsek...»

«Sen aklını kaçırmışsın. Biz daha enflasyonun yüzde kaç olacağını bilemiyoruz. Depremi nereden bileceğiz?»

«Ah, bir falcı geçse de, fal baktırsak...» İtiraz:

«Tek tek uğraşmayalım. Yalnız Başbakan'ın falına baktıralım, geleceğimizi toptan anlayalım...»

Masanın kenarında bir yerde, o gün canı sıkılan birisi, yudum aldıkça oflayıp-poflar. Karşısındaki bezip sorar: «Zorun ne? Sen belanı arıyorsun... Söyle bakalım, mahkemede işin var mı?» — «Yok!» Yine sorar: «Hastaneyle-doktorla işin var mı?» — «Yok!»

«Dedim ya, belanı arıyorsun. Bu iki yerde işin yoksa, sen mutlusun demektir...»

Biraz bekleyip ekler: «Hem kendini mutlu sanmıyorsan bile, mutsuz olmana sebep yok... Hele sabret! Birisi bir enayilik yapar, sen mutlu olursun... Böyledir bu iş! Düşünsene bir kere! Siyasette kimin başına devlet kuşu konduysa, bir başkasının yanlışlığı sonunda oldu... Bekle! Birisi bir halt eder. Sen de kendi çapına göre yolunu bulursun...»

10. Müzik Ne Anlatır?

O yıllar, ben akranların gençlik çağıydı. Yarım yüzyıl kadar öncesiydi ve ülkenin, gerçekten yoksulluk yıllarıydı. Devlet de, yoksul ulusun, yoksul devletiydi. Ama, bugün ile o gün arasında, karşılaştırması şimdi bana utanç veren bir fark var:

O yoksul devlet, okumayı teşvik ediyordu. Salyangoz ihracatını değil.

Üstelik, tek partili dönemdi. Dünyaya açılmamıştık, kapanmıştık. Daha sonraki gelişmelerden sonuçlar çıkarmaya kalkışmak, hiçbir şey öğretmez. Gerçek şu ki devlet parasıyla kurulmuş «Halkevleri», sanat ve kültür etkinlikleriyle yüreğimizi ateşlendiriyordu. Bu ateş yüzünden savaş yılları yoksulluğunda ekmekle bile doldurama dığımız midelerimizdeki açlık sıkıntısını, duymuyorduk bile...

Ben Pertevniyal Lisesi'nde okudum. O zaman var olan ortaokul bölümü dahil... Son zamanlarda duyuyorum ki, lisemizi kapatmak, binalarını elinden almak gibi düşün-

celer ileri sürülüyor. Bir eğitim ocağını yok etmenin, mezar yıkmaktan daha ağır bir davranış olduğunu hatırlatırım. Bu yokedişte üstelik, bir canlıyı öldürme acımasızlığı var. Şimdilik böyle bir yıkıcılığın, sonuna kadar takipçisi olacağımızı belirtmekle yetinerek, bugünkü konumuza dönüyorum.

Biz Aksaray'daki lisemizden çıkar çıkmaz, Beyazıt yönündeki yokuşu tırmanır, soluğu doğru Cağaloğlu'ndaki Eminönü Halkevi Kitaplığı'nda alırdık. Orta yerdeki kocaman soba, dar-uzun, L biçimi salonu sıcacık ısıtırdı. Dersimize orada çalışırdık. Eh... Binlerce kitap da, ancak orada elimizin altındaydı. Kısacası Eminönü Halkevi, bizim cennetimizdi.

Bu yazı için masaya oturduğum zaman, niyetim müzik konusundan söz açmaktı. Oysa nasıl da daldan dala atlıyorum? Yine de, amacımın dışına kaymadığımı kanıtlayacağım.

Ben Eminönü Halkevi Kitaplığı'nda, Turgenyev'in bir romanını okumuştum. Koca kitaptan, bugüne aklımda kalmış bir ayrıntı yok. Ancak, son cümlesi, yarım yüzyıldır aklımdan çıkmadı. Turgenyev romanı bitirirken, nasıl gerekiyorsa öyle bütün açıklamaları yaptıktan sonra, tek bir satır daha ekliyordu: «İşte artık bundan sonrasını, ancak müzik anlatabilir».

Sonra büyük yazar, noktayı koyup, «bitti» yazıyordu.

Ben müziği, zaten severdim. Bu son satırın da, müziğe büsbütün âşık olmamdaki etkisi büyüktü. Ancak yadsıyamam ki bu satır, beni yıllarca, «müzikten ille de birşeyler anlaşılması gerektiği» gibisinden, bir yanlış düşünceye de sürüklemiştir.

Yıllar geçince bu saplantıdan kurtuldum. Anladım ki Turgenyev, okuyucuyu boşluğa fırlatıyordu. Okuyucu yo-

lunu kendi bulsundu... Ya fırlatmasaydı ne olacaktı? Daha iyi değildi ki... Okuyucu olduğu yerde kalacaktı.

Müziği sözle anlatmak, ne mümkün? Müziğe söz karıştırılması, akıl karıştırmasın, müziğe yapılmış katkı değil... Yani bir operayı, İtalyanca dinleyen «anlamıyor» da, Türkçe sözlerle dinleyen mi «anlıyor?»

Müziğin dili, sözler değil notalar... Edebiyatın dili ise, sözler... Bu iki dilin birbirine çevirisi, öyle olmayacak bir iş kiii... Bir şarkının sözlerindeki edebiyat ile, notalarındaki müzik, ayırdetmeli ki, birbiri içinde değil... Ancak, belki ve bazan, birbirinin paralelinde... Aynı treni çeken iki lokomotif... İşte o kadar

Hem zaten, müziğin sözünü etmek, ne güç iş... Bilgi vermekle eleştirmek arasındaki büyük farkı da, savsaklamamalı... Kendini, ille de «birşeyler» söylemek durumunda sanan eleştirmenlerin, neler söyleyebildiği meydanda...

Eleştirmen Ernest Newman'ın, acımasız saldırılarından bir örnek şöyle: «Bu dörtlüyü dinledikten sonra diyebilirim ki, bu oda müziğidir ama, 'cenaze odası' olmak şartıyla...» Bir başka örnek: «Opus sayısına bakılırsa, bestecinin gençlik eserlerinden olsa gerek...» Oysa opus sayısı: «Op. 265».

Viyana Raimund Tiyatrosunda Schubert'in Sekizinci Senfonisi'ni (Bitmemiş Senfoni) seslendirmişlerdi. Sözü uzatmaya, ille de meraklı olmayan bir müzik eleştirmeni, izlenimlerini şöyle özetlemişti:

«Schubert, Bitmemiş Senfoni'sini bu orkestranın seslendireceğini bilseydi, bestelemeye hiç başlamazdı».

İçtenlikle davranan dinleyiciler, izienimlerini olağanüstü güzel ve kısa özetliyor. Bir müziksevere soruyorlar «Wagner'i niçin seviyorsun» diye... Anlatıyor:

«Öyle besteler yapmıştır ki, konserdekiler konuşurken bile dinlenebiliyor».

Sanatsever, konser salonu gişesine gelip rica ediyor: «Bana bu akşamki konser için bir bilet verin lütfen ama, yarı fiyatına olsun...» Memur anlamıyor: «Neden yarı fiyatına?»

«Bir kulağım hiç duymaz. .»

Anekdot. Bernard Shaw'a mal edilerek anlatılıyor. Ancak başka kimselere de yakıştırıldığına rastlanıyor. Çok da önemli değil... Deniyor ki gece verilen bir şato partisinde, tümden yeteneksiz bir kemancının konseri de dinlenmiş... Ev sahibesi lady cenapları, Shaw'a kemancıyı nasıl bulduğunu soruyor. Shaw: «Bana Paderewski'yi anımsattı» diyor Hanım şaşkın: «İyi ama Paderewski kemancı değildi ki. »

«Bu da değil. .»

Büyük üstadlar ise, müzik üzerine «direkt» konuşmayı sevmiyorlar. Konzertmeister David, olağanüstü bir kemancı... Ancak yüreğinde başka aslanlar yatıyor, keman konçertoları besteliyor. Sanıyor ki, bu besteler, dünya müzik tarihine geçecek... Geçemiyor anlaşılan... Bu sıralarda Mendelssohn keman konçertosu, müzik dünyasına gözünü açıyor. David'in katıldığı bir seslendirmeden sonra Robert Schumann, kemancının omuzunu tapşınlayıp, dalgasını geçiyor:

«İşte bak David! Bu senin yıllardır bestelemek istediğin konçertonun ta kendisi...»

11. Perde Arkasında

Tiyatro sanatının aşağılanması, oyuncunun küçümsenmesi bizde, Cumhuriyet dönemine kadar sürmüştür. Örneğin mahkemeler, oyuncunun tanıklığını kabul etmemiştir. Zaten resim ve heykelin yasak olduğu, hattatlar isyan etmesin diye matbaa kurmanın yasak edildiği bir yerde, başka ne beklenebilirdi ki? Dünyaya kulağını tıkayan, gözünü yuman saf bir imparatorluğun, zaten başka nasıl bir yazgısı olacaktı?

Geçmiş yüzyıllarda tiyatro oyuncusunun küçültülmesi, bize özgü bir olay değildi. Tilki imparatorluk Büyük Britanya'da bile. Shakespeare'den iki yüzyıl sonra, zamanımızdan iki yüzyıl önce, benzeri olaylar yaşanıyordu.

Edmund Kean, onsekizinci yüzyılın en ünlü İngiliz tiyatro oyuncularından biriydi. Gençliğinde yoksul bir gezginci tiyatro ile bütün İngiltere'yi dolaşmıştı. Bu gezilerin birinde Kean, Bedford Dükü'nün dikkatini çekti. Dük,

Kean'i bir davetinde misafirleri eğiendirmesi için angaje etti ve memnun kalarck kendisine çok cömert bir ücret ödedi.

Kean neşe içinde bütün tiyatro ekibini yemeğe davet etti. Sonunda hesabı ödemek için de bütün bir beş Guine uzattı. Bu para, ömrü açlık içinde geçmiş tiyatro direktör ve oyuncularının kavrama gücünü aşıyordu. Kean'i parasını çaldı sanarak, Dük'e götürdüler ve gerçeği sordular. O da açıkladı:

«Kean gerçeği söylemiyor. Ben ona beş Guine değil, on Guine verdim...» Ve Dük, çaktırmadan Kean'e, bir beş Guine daha verdi.

O zamanlar oyuncunun saygınlığı, Almanya'da da pek farklı değilmiş... Goethe zamanı Weimar Dükası'nın sarayında yangın çıkmış... Halk heyecanla yardıma koşuyor. Eski zaman bu! Elden ele kova geçirerek yangın söndürülecek... Herkes kan-ter içinde. Weimar Tiyatrosu aktörlerinden birisi de, çalışanların yanına gelmiş, haykırıyor: «Ey Weimar ahalisi! Kurtarın sevgili prensimizin yuvasını!..» Halktan birisi aktöre bağırıyor:

«Sen çeneni tutsana! Burada komedi oynanmıyor, yangın söndürülüyor.»

Ya oyuncular geeçn yüzyıllarda kendileri için nasıl konuşurlardı? Minik bir örnekle anımsayalım... Viyana Burg Tiyatrosu'nun yıldızlaşan kahramanı J. Kainz'di. Tiyatro literatürünün bütün büyük rollerini oynamıştı, Faust hariç... Bu rolü neden bu kadar zor bulduğunu soranlara anlatıyordu:

«Faust'u ancak, gerçekten önemli bir kişi oynayabilirdi. Gerçekten önemli kişi ise, aktör olmaz.»

Bu dediklerim bir yana, Avrupa ülkelerinde tiyatro sanatının yüzyıllara dayanan bir saygınlığı var. Sanatın kahramanları ise, unutulmaz kişilikler olarak anılıyor. Tiyatro heveslisi genç bir hanım, İngiliz aktör Footes'un yönettiği Haymarket-Theater'da sahneye çıkıyor. Çıkıyor ama, seyirci tarafından ıslıklanıp-yuhalanıyor. Kızcağız yine de Footes'a, hiçbir şey olmamış gibi, tekrar ne zaman sahneye çıkacağını, sıkılmaz bir yapışkanlıkla sormaya çekinmiyor. Hak ettiği yanıtı da şöyle alıyor:

«İlk sahneye çıkışınızı, herkes unuttuğu zaman...»

Fiyakacı bir genç adam, Footes'a soruyor: «Dün gece davet edildiğim bir ziyafete gidemedim. Nasıl özür dilesem acaba?»

«Özür falan dilemeyin. Sizin eksikliğinizi hisseden olmamıştır »

Büyük İngiliz tiyatro yöneticisi Beerbohm Tree, ünlü bir aktörü angaje etmek istedi. Çağırdı. Konuştular. İstediği ücreti sordu. Aktör utanılacak kadar yüksek bir ücret istedi. Bunun üzerine Tree, çok sakin, şunu rica etti:

«Lütfen, dışarı çıkarken kapıyı vurmayınız!»

Aktör Schröder, kadroya alınması için, Viyana Saray Tiyatrosu Direktörü Braun'a başvuruyor. Direktör de, çeşitli sorulardan sonra diyor ki: «İyi rol ezberler misiniz?» Schröder de umutla ve vicdan rahatlığıyla, çok iyi rol ezberlemek alışkanlığı olduğunu söylüyor. Oysa Baron Braun öyle düşünmüyor:

«Ne yazık ki sizi alamam. Siz bütün tiyatroyu berbat edersiniz! Bizde hiç kimse rol ezberlemez.»

Yüzyılımızın başında tiyatro sanatı artık, sınırsız önem kazanıyor. Tiyatro sanatçıları, özellikle hanım oyuncular o kadar yüceltiliyor ki, yoldan çıkıyor, pervasızlaşıyorlar

Elisabeth Bergner, çağının büyük ve ünlü sahne sanatçısı... Erkek yüreklerindeki aşk yangınlarının da kundakçısı... Bunlara B. Shaw bile dahil... Kendisine tapan Avusturyalı yazar A. Ehrenstein'a da kabir azabı çektiriyor. Kendisine sonsuz iyllikler yapan bu adamı, sürekli terk ederek, teperek... Zavallı adamın sabrı tükenmiş dua ediyor: «Dllerim ki Tanrı, bana yaptığın zulümleri affeder.» Elisabeth yine umursamaz, omuz silkiyor:

«Neden olmasın? Bu onun mesleği...»

Farkındayım... Yazıyı bitirmeden önce, tarihe gömülmekten kendimi kurtarıp günümüze gelmem şart... Azıcık olsun gülümsetecek birkaç satır yazmazsam, bir haftadan önce bağışlatacak fırsat ele geçiremem.

Ünlü oyun yazarı hayranlarını çevresine toplamış, kesip duruyor: «Oyun bitip de perde indiği zaman, salonda dehşetli bir alkış tufanı koptu...» Birisi soruyor: «Perdenin üzerinde ne yazıyordu?»

Genç bir tiyatro oyuncusu hanım, rejisöre rica ediyor: «Oyunumuz gerçeğe tam uymalıdır. Örneğin ikinci perdede bana gerçek şampanya servisi yapmalılar...» Rejisör bu düşünceye katılıyor:

«Haklısınız... Şampanya versinler Öyleyse üçüncü perdede de gerçek zehir içeceksiniz!»

Hanım tiyatro oyuncuları, birbirini kıskandırarak çileden çıkarmak için tüm becerilerini kullanırlar. Bir prova öncesi konuşmasından: «Güzelliğimi, sekizyüz milyon liraya sigorta ettirdim...» Öteki:

«Parayı ne yaptın?»

12. Kimin Heykeli?

Resim-heykel ve kardeşlerine, «görsel sanat» dedik. İşin içinden çıktığımızı sandık. Bu deyim biçimi sürüp gitseydi, müzik için işitsel sanat, edebiyat için okutsal sanat dememiz gerekirdi. Yazı ile sanat yapana yazar, resmi kendi tarzı içinde kullanan karikatür sanatçısına, çizer dedik. Hiçbiri olmadı-yetmedi. Çünkü sanat, ne sunan - ne de algılayan için, vücudun hangi organı köprü oluyorsa, o eylem içinde hapis edilen sözcüklerle anlatılmamalıydı.

Derdini konuşarak anlatana ise, kimisi konuşmacı diyor, kimisi konuşucu... Yetmiyor. İnsan kahve ısmarlarken de konuşuyor. Temsil yetkisi olana sözcü denmesi, bir derece daha yakışıyor. Ama o da yetmiyor.

Her neyse... Doğru da olsa, yanlış da olsa, hiçbirisinin yeniden değiştirilmesinden yana değilim. Bu karışık dönemde bir de bakarsınız, konuşmacı yerine hatip demeye kalkışırlar. Arapça-Acemce'nin kaynaştığı Osman-

lıca'yı hortlatmaya girişirler. Yanlış da olsa böyle kalsın.

Hem zaten, doğrusunu bulup söyleyeceğiz de ne demek? Halk kitlelerinin gerçek sanatla ilişkisi kesilmiş olduktan sonra... Evet... Konfor ve lüks, düzenli olarak artıyor. Bu artış, halk kitlelerine, sanki uygarlık ve kültür artıyormuş gibi yutturuluyor. Oysa başta hurafelerin karanlığına sürüklenen eğitimimiz yüzünden ülkemiz, uygarlık ve kültür yolunda hızla geriye gidiyor.

Yazıyı bugünlük bu kadar hardallamakla yetinelim de, hiç olmazsa kalanında, biraz yenilir-yutulur satırlar sunmaya çalışalım. Sanırım kolayını da buldum. O ki söze sanatla başladık, değiştirmeden sürdürelim. Üstelik yormayan tarafından, yani sanat ve sanatçının günlük yaşayışındaki esprilerden söz açalım.

Hollywood, hele TV rekabeti başlayınca işi arttırmak için Amerika'da, otomobille gelinlp de arabadan çıkmadan seyredilen, açıkhava sinemaları yapılmasını özendirmişti. Otomobiller büyük park alanına yayıldıklarından, bu sinemaların perdeleri, vahşi derecede büyük olurdu. Bir sinema bu büyüklüğü de reklam amacı olarak kullanıyor ve verdiği gazete ilanında şöyle yazıyordu:

«Görmediğiniz gibi bir Elisabeth Taylor seyredeceksiniz: Göğüs altı metre, bel dört metre, kalça beş metre...»

Ben akranlar, Eric von Stroheim'i, Hollywood filmlerinden anımsar. Başı lahana gibiydi, tek kıl saçı yoktu. Bir gün kuaföre gittiğinde soruyor: «Saçım kesilecek... Gömleğimin yakasını açayım mı?» Kuaför rica ediyor:

«Açın... Ama şapkanızı çıkarmasanız da olur.»

Sanatın ve sanatçının, çevresi tarafından «anlaşılması», hep bir olay oluyor. Ün büyüdükçe olaylar genişliyor. Örneğin Picasso'nun resimlerinin doğurduğu tepki üzerine anlatılanlar, kitaplar doldurur. İsteyen ayıplar, buyursun... Çok eserinin orijinalini görmek fırsatını buldum. Doğrusu üstadın zaman zaman, etrafı ile dalga geçtiği izlenimini edindiğimi saklayamam.

Yeni tayin edilen bir posta dağıtıcısı Picasso'ya mektuplarını getiriyor. Biraz etrafa bakındıktan sonra ressama diyor ki:

«Torununuzun da resim yaptığını bilmiyordum.»

Küçük Helga okulda, en sonunda sevdiği bir konu buluyor. Goethe'nin, Götz von Berlichingen oyunundaki sevgilinin rolünü ezberliyor. Sokakta, kapının önündeki arkadaşlarına da rolü, bağıra bağıra oynuyor. Pencereden Helga'nın sesini duyan annesi, yukarıdan bağırıyor: «Helga! Bu garip sözleri sen nereden öğrendin bakiiim?» Kız açıklıyor: «Ama bunlar Goethe'den...» Annesi:

«Sen başka terbiyeli çocuklarla oyna! O Goethe dediğin terbiyesiz, senin dengin değil...»

Din dersinde büyük ressam Tizian'ın, İsa'nın doğuşu tablosu gösteriliyor. Öğrenciler resmi büyük ilgi ile izliyorlar. Bir küçük kız üzüntüsünü arkadaşına anlatıyor: «Böyle bir çevrede dünyaya çocuk getirmek ne korkunç şey... Evcil hayvanlar arasında...» Arkadaşı açıklamaya çalışıyor: «Ama biliyorsun ki çok yoksuldular. Ceplerinde kuruş yoktu.»

«E ama, yoksulluklarına bakmadan Tizian'a resim yaptırmışlar...»

İki arkadaş parkta geziyorlar. Önünden geçtikleri heykele bakan birisi anlatıyor: «Bu heykelin kime ait olduğunu bilene rastlamadım. Çok merak ediyorum kimdir diye.» Beriki, öğrenmenin yolunu biliyor:

«Al eline bir çekiç! Git kır heykelin burnunu! Yarın gazetelerde, kimin heykeli olduğunu okursun.»

Genç heykelciler sergi açıyor. Hınzırlar öyle ferman dinlemez ki, heykellerin hiçbirisi, koydukları isimlere benzemiyor. Hele köşeli tellerden bir heykel var ki, adı: «Sevişen kadın». Yaşlı bir adam bakıp bakıp diyor ki:

«Şaşacak şey! Benim aklımda kalan, hiç de buna benzemiyor.»

Bu küçük anekdotlar dizisini, izniniz olursa, Michelangelo'nun bütün sanatçılar için, sonsuza dek geçerli kalacak bir dersi ile bitirelim. Ekleyelim ki bu gerçek, yalnız sanat eserleri için değil, insan yaşayışları için de geçerlidir.

Michelangelo'yu bir dostu ziyarete geldiğinde, heykellerinden birisini bitirmek üzere... Aynı dostu bir süre sonra yine ziyarete gelince, heykelde farklılık göremiyor ve sanatçıya, tembellik ettiğini söylüyor.

Michelangelo karşı koyuyor: «Şu bölümü geliştirdim, şurasını incelttim, gülüşü tatlılaştırdım, kasları daha iyi belirttim, dudaklara etki gücü verdim...» Dostu: «Güzel ama, bunlar hep ayrıntı» deyince sanatçı özetliyor:

«Olsun! Düşünceme göre, ayrıntılar mükemmelliği tamamlar ama, mükemmellik ayrıntı değildir.»

13. Doğuverenler Tiyatrosu

Uygarlık ilerledikçe, benim anlatım gücüm azalıyor. Örneğin kuvartzlı saatlar çıkalı, bazı şeyleri daha anlatamaz oldum. Eski saatlerimizi kurardık, zemberek denen yay, onu bir-iki gün çalıştırırdı. Fazla haşin kurulursa, zemberek kopar, saat çalışmazdı.

Zevku-sefa'ya dalıp, çalışma gücünü yitiren insanlar için de, «zembereği koptu» denirdi. Ancak dikkat edilirdi: «Zevku-sefa'ya dalanla, dünya nimetlerinden zevk alan» arasındaki önemli fark, unutulmazdı.

Çeşitli dünya nimetlerinden alınacak zevklerin tümü, öyle damperli kamyon boşaltır gibi, birden ortaya dökülemez. Hafiften, tatlı tatlı ve hele en masum olanlarından başlayarak, perde aralanır. Önce içki sözü bile ağıza alınmaz, ancak meze keyfi üzerine tek çalgılı pişrev (peşrev, yoksa uvertür mü demeli?) müziği başlamalıdır.

Bir sevgili dostum, ağzının tadını iyi bilirdi. Mantar yemeklerine bayılırdı. Mantarları da iyi tanırdı. Anlatırdı:

«Dünyada yenmeyecek mantar yoktur. Hepsi yenir. Yalnız bazıları, sadece bir kere yenir». (Bu aziz arkadaşım dünyamızı, bizi üzüntülere boğarak terketti; ama sebebi mantar değildi.)

Ünlü Fransız karikatür sanatçısı Fontenelle, sürekli para yardımı yaptığı bir dilenciyi, lokantada, hem de kuşkonmaz yerken görmesin mi? Kızdı. «Dilenirsin. Üstelik de kuşkonmaz yersin haa?» Dilenci sululuğa vurdu:

«Pekiyi ama, param yokken zaten yiyemem. Varken de yiyemezsem, yani ben kuşkonmaz yemeden mi gebermeliyim?»

Damak keyiflerinden daha kalıcı tat veren zevklerin her an yaşanan biçimi, günlük yaşayışımız içindeki konuşmalar ve davranışlardır. Bu esprilerin, hiç hazırlık yapılmadan, aklın kıvılcımları, harlayan alevleri olarak fışkırması, alınan mizah zevkini daha da yoğunlaştırır

Tiyatro dilinde «tulûat yapmak» deyimi, yazılı oyun metninden kopmak gibi anlaşılır. Evet, normal tiyatroda böyle davranmak yanlıştır. Oyun metnine sadık kalmak esastır. Ancak, tiyatronun öyle bir biçimi vardır ki, adı «tulûat tiyatrosu»dur. Kendine özgü yanı, zaten doğrudürüst bir yazılı metnin bulunmayışıdır. Oyunun adı aynı kalır, topluluğa ve starlara göre, bin türlü oynanır.

Tulûat sözcüğü, «doğuverenler» anlamına gelir. Yani oyuncunun zihninde, o anda parlayıverenler hissedilir.

Hem tiyatronun böylesi öyle bir oyundur ki, yaşayışımızın tüm sahnelerinde oynanır.

Trafik kazasında hırpalanan otomobil, tamirciye getirildi. Sahibi hanımefendi açıkladı: «Duvara çarptım». Yaşlı ve deneyimli usta sordu:

«Kaç defa?»

Hapishane hücresinin parmaklıkları açıldı. Yeni gelen, iki kişilik hücreye tıkıldı. Kapı kapandı. Selamlaştılar. Yeni gelen eskiye, kodes dilinden, adını sordu: «Numaran kaç?» Öteki önce: «286312748» dedi. Sonra ekledi:

«Fazla merasim istemez. Bana kısaca, 48 diyebilirsin».

Bu anlattığım tamirci ve mahkûm esprilerinden, yaşadığımız çevrelerdeki insanların parlak zekâsından, şu sonucu çıkarmanız vicdan borcu haline gelmektedir: Eğer enflasyon, hayat pahalılığı, geçim sıkıntısı gibi dertler insanların sırtına binmeseydi, hiç olmazsa yarısının mizah dehası olduğu, hemen anlaşılacaktı. İkinci yarının ne olduğu konusunda ise üzülmeye gerek yok.. Çünkü onlar, bugün tanıdığımız çoğunluktan farklı olmayacaktı.

İkinci yarının da altında kalanlara ise, özellikle minnet borçlu olacaktık. Çünkü onlar, zekâ çeşitlemelerinin başlangıç ölçüsünü vereceklerdi. Böylece işin tümünü, daha kolay kavrama olanağını elde edecektik.

«Yahu, sen Zülküf Bey'i tanır mısın?»
«Evet, iyi tanırım».
«Nasıl adamdır?»

«Bir yerde iki kişi görürsen, birisi de sıkıntıdan esniyorsa, ötekisi Zülküf Bey'dir».

Ailenin, birkaç yıldır özene-bezene yaptırdıkları villa inşaatı bitti. Yerleştiler. Çatlatmak için de, en çok zıtlaştıkları kişileri ziyafete çağırdılar. Villa gezildi. Misafir hanımlardan birisi, taşı gediğine koyuyordu:

«Tebrikler Çok güzel olmuş... Demek ki kendi kafanıza göre döşediniz... Onun için arada boşluklar var. .»

Dünya nimetleri arasında, yaşanan mekânlardan alınan zevk de var. Yaşanan mekânlar derken, konumuz bugün için, konutlarımızla, tatlı yuvalarımızla sınırlıdır. Herkesin ev zevki, kendine göre... Kimisi müzik dinler, kimisi de çiçek bakar Kimisi de başka ev zevklerine meraklıdır.

Bir yeni zenginin karısı, bir hızlı zenginin yeni villasını ziyaretten döndü. Gördüklerini kocasına, ballandırarak anlattı. Sonunu şöyle bağladı:

«Ve nihayet, tam üç tane de yüzme havuzu var. Birincisi çok sığ.. Yüzme bilmeyenler için. İkincisi derin... Yüzme bilenler için...» Adam merakla: «Ya üçüncüsü?» diye sorunca, karısı onu da anlattı:

«Ona da hiç su koymuyorlar Canı yüzmek istemeyenler için...»

Kentlerimizi saran apartman dairelerinde oturanlar ise, daha ekonomik zevklerle yetinmek zorunda... Geceyarısını iki saat geçiyordu ki, Ahmet Bey'in telefonu çaldı: «Ben komşunuz Mehmet. Lütfen şu radyonuzu kısın! Uyuyamıyorum.» Telefon şak kapandı. Ertesi gece aynı saatte, Mehmet Bey'in telefonu çaldı:

«Ben komşunuz Ahmet. Benim radyom yok.»

Bir başka gece, telefondaki ses tehdit etti: «Bana bak aslanım! Ya radyonun sesini kısarsın, ya da başına geleceklere katlanırsın...» Beriki korkusuz: «Vız gelir bana bu laflar. Sen bas git, başka sokağa taşın...» Rica eden patladı:

«Ulan, ben zaten başka sokaktan telefon ediyorum.»

14. Deliler ve Farklar

Hangi konu olursa olsun, «Acaba söze neresinden başlasam ki?» diye, hiç olmazsa bir an, düşünmek gerekir. Çünkü söze, öyle damdan düşer gibi başlanmaz. Başlanırsa eğer, insana, «Aaa! Deli mi ne?» deyiverirler.

Derlerse ne olur? Bu durumda iki olasılık vardır. Söze, ya delilik konusunda devam edilir, ya da deli gibi konuşulur. Aslına bakarsanız, ikisi arasında fark yoktur. Böyle bir farkı ayırdedecek zekâyı içinde barındıracak kafa, henüz dünyaya gelmemiştir.

Adını deliye çıkarmanın, akıllıca işlerin başında geldiği sanılır. Bu davranışın içinde, akıllılığı bastıran bir hergelelik yanı olduğu gizlenemez. Şimdi, vicdanlı olarak yanıt vermemiz gereken bir soru şudur: «Adını akıllıya çıkarmaya çalışan bir deli var mıdır?» Hangi «deli»nin böyle bir tenezzül peşinde olduğu görülmüştür?

Görülmemiştir, görülmeyecektir Çünkü delilik, akıllılığın küçümsenmesidir.

«Bir deli ile mi daha kolay geçinilir, yoksa bir deha ile mi?» diye sorulsa, bunun yanıtını uzun-uzadıya düşünmek bile anlamsızdır. Elbette bir deli ile daha kolay geçinilir. Deli iddiasızdır, deha iddialıdır. Zavallı delicik, hiç kimseden, hiçbir şey beklemez. Oysa deha, kendisine her an, özel muamele yapılmasını bekler.

Ordu, eski ünlü Prusya ordusuydu. Amaçları, çarktan çıkma görev adamı yetiştirmekti. Ünlü Almanlardan Nietzsche, bu orduda topçu neferi olarak askerlik yapmaya başlamıştı. Bu zatın kaç yaşında deha olduğunu, ne zaman askere gittiğini bilmem. Ama kitapların yazdığına göre bir gün bölüğündeki kıta çavuşu, kıdemli askerlerden birini şöyle azarlıyordu:

«Schulze!.. Ne aptal şeysin sen... Nietzsche bile anladı da, sen anlamadın...»

Buyurun bir önemli fark daha: Her deli filozoftur. Kendi yaşama felsefesinin sahibidir. Oysa her filozofa deli diyemeyiz. Üstelik her filozof da deha değildir. Her dehanın filozof olmadığı gibi.

Ünlü sofist filozof Aristip, gemi ile bir yolculuğa çıktı. Ama çabuk anladı ki, geminin bütün tayfaları korsandır. Paralarını hemen denize atarak dedi ki:

«Para yüzünden Aristip yok olacağına, Aristip yüzünden para yok olsun, daha iyi...»

Sonraaa, önemli bir fark daha var. Deha pozunda ortalığa dökülmüş birisinin, gerçekte aptal rolü yapan bir deha mı, yoksa deha rolü yapan bir aptal mı olduğunu anlamak, hiç mi hiç mümkün değildir. Oysa zavallı delicik, rol falan yapmaz, düpedüz delidir. Deliden daha dürüst, daha açık davranılamaz kl...

Genç bir yazar, Mark Twain'e mektupla sordu, kafayı çalıştırmak için balık yemek iyi midir, diye. Şu yanıtı aldı:

«Evet... Balık, fosfor içeriği nedeniyle beyin için çok yararlıdır. Mektubunuza göre hüküm vermek gerekirse, sizin için iki balina yeterli olacaktır. Ancak büyük boy olmaları şart değildir.»

Satranç oyuncusu karşısındaki rakibe söylenip duruyordu: «İyi ama siz bana oynamak imkânı vermiyorsunuz ki!.. Boynu taşlarımı alıyorsunuz.»

Denebilir ki, «İnsan bir deliden ne öğrenebilir? Oysa bir deha çevresine ışık saçar». Bu düşünce de saçmadır. Çünkü deha, deniz feneri gibi bir şeydir. Hem yüksekterdedir, hem yüksektir, evet... Ancak, deniz feneri kilometrelerce uzağına yol gösterir ama, dibi kapkaranlıktır. İnsan orada, şapkasını yere düşürse bulamaz.

Matematiğin, teorik hesap denen bir bölümü vardır. Bunda ilk öğretilen, hesabın kabul edilen kaideye (temele, dayanağa) bağlı olduğudur. Taa eskiden, daha başlangıçta, 10 (on) kaidesi kabul edildiği için bugün, yüzbin, onbin gibi sayıların «yuvarlak» olduğunu sanırız. Oysa 8 (sekiz) sayısını kaide kabul etseydik, altmışdört ve beşyüzoniki sayılarının «yuvarlak» olduğuna inanacaktık.

Deli, yüz ve bin sayılarının, aristokrat oluşuna içerler. İşte şu anda, delilerin arasındaki bir farkı da belirtmek gerekir. Ruh delisi, iki kere ikinin beş etmesi olasılığını gözden uzak tutmaz. Oysa sinir delisi, iki kere ikinin dört ettğine inanır ama, buna sinirlenir.

Sinirlenmek, bir başka türlü boşalma gerektirir. Ruh hastasının tepkilerine benzemez. Mark Twain, bu konu-

da dostlarına şöyle öğüt veriyordu: «Sinirlendiysen, sekize kadar say, ama çok sinirlendiysen, saymadan ve hemen, küfürü bas!»

Aylarca süren tedavi sona erdi. Ruh doktoru kontrollerini sabırla yaptı. Son olarak da hastasına: «Şimdi de reflekslerinizi kontrol edelim!» dedi... Ve...

Hesabı uzattı.

Şu anda yapacağımız karşılaştırmadan, o denli yüksek sonuçlar çıkar, öylesine parlak ışıklar karanlıkları deler ki, akan sular durur, esen kasırgalar diner. Deli yalan söylemez. Delinin içi-dışı birdir. Gerçeğe aykırı gibi görünen düşünceleri, onun iç dünyasının farklılığından doğar, yalan söylemesinden değil...

Oysa politikacı yalan söyler. Politikacının, gerçeğe aykırıymış gibi gözüken düşünceleri, onun iç dünyasının farklılığından doğmaz. Politikacının içi başka, dışı başkadır. Politikacı düpedüz yalan söyler. Yalan olduğunu bile bile...

Uğursuzluk buradadır.

15. Bir Sabah Erken

Eskiden, «Kişi refikinden azar» diye bir deyim vardı. Kısacası, «Arkadaşlar birbirini azdırır» demek istenirdi. Gerçekten de yalnız kaldığı zaman televizyon seyretmekten sıkılmayan nice kababut taifesinin, arkadaş muhitinde aslan kesildiğini çok görmüşüzdür.

Bunun peşinden hemen, «arkadaşına göre...» demek şart olur. Demezsem, çifte ölçü kullandığım sanılabilir. Öyle bayağı bir huyum olduğunu sanmıyorum... Elbet arkadaşına göre... Başka bir değerlendirme biçimini de çok severiz: «Dostlarının kim olduğunu söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim» demeye bayılırız... İşte bu girişten ve anlatacağım bir olayı okuduktan sonra, benim hakkımda da, kim ne isterse düşünebilir.

Geçenlerde bir gece, dostlararası aile yemeğindeydik. Hanımlar var, hepimiz uslu duruyoruz. Tek söz söylemeseler bile, teorik kontrol (yani nazarî kontrol, bakış kontrolü) altındayız. Bir köşeye çekildiğimiz halde, edepli

konuşuyoruz. Kimisi izcilik günlerini anlatıyor, kimisi de askerlik anılarını... Çeyrek saatte bir de, hep birlikte esniyoruz.

Nereden de aklıma geldi ki? Keşke dilim tutulsaydı da söylemeseydim. Dünyanın en büyük balıkhanesinin Tokyo'da olduğunu, bir gece Tokyo'daki otelimde, sabahın üçünde kalkıp balıkhaneyi gezmeye gittiğimi, anlattım. Gördüklerimi, hafiften şişirerek, onları kıskandıracak biçimde dile getirdim. Peşinden de final numaramı yaptım: «Bre koltuk eskitenler! Siz daha İstanbul balıkhanesini görmemişsinizdir...»

Kısa bir sessizlik oldu Peşinden bir arkadaşımız, tebligat yaptı: «Yarın sabah saat beşte, bizim kapının önünde buluşacağız. İstanbul balıkhanesini gezeceğiz. Tur lideriniz benim...»

Gitmemek mümkün değil... En canavarımız o.. Tur lideri... Kızarsa fena intikam alır. Adam tıp profesörü... Elindeyiz. Hani ölmek bir şey değil. Duyarlı, alıngan adamdır. Dediğini yapmazsak darılır. Buna da bizim yüreğimiz dayanmaz. Cehenneme dese gideceğiz.

Ertesi sabah herkes zamanında geldi. Zorlanınca tüymeyi alışkanlık hâline getirmiş, bir arkadaşımız hariç... Kaçağa koro halinde küfür edip, saat beşte yola düzüldük... İki otomobil dolusu adamız. En «yavru» çağında olanımızın yaşı, ellibir. Müzik sanatçısından bilimadamına kadar çeşitlilik var. Benden başka hepsi, mesleklerinde doruğa çıkmış, tanınmış kişiler.

Balıkhaneye varır varmaz çapkın bir arkadaşımız, vakit yitirmeden soruşturmaya başladı: «Bugün yakalanan denizkızı var mı?»

Denizlerimizde balık azalmıştır, İstanbul'a göre küçüktür falan ama, Kumkapı'daki balıkhanemizi gezmek zevkli bir iştir. Hele yürekte bazı anılar da depreşirse...

Ben yarım yüzyıl önce bu kıyılarda olta balıkçılığı yapardım. Beraber balığa çıktığımız can arkadaşım Namık merhum, vakit buldukça balıkhaneye «balık seyretmeye» giderdi. Öylesine zevk alırdı.

Evet, yıllar geçti... Neler olmadı neler... Sesli film mi icat olmadı, Ay'a mı gidilmedi... Aksırık gibi zamanı ve şiddeti belli olmayan demokrasilerimizin, kim bilir kaçıncısını yaşamaktayız.

Biz uskumru balığını, işte bu Kumkapı, Ahırkapı kıyılarında tutardık. Şimdi balıkhanede, Norveç'ten gelenler satılıyor. Tozutmak işten değil... Buyurun işte... Biz kendi kendimize oynatmıyoruz. Bizi deli eden, adımızı deliye çıkaran, bu gibi olaylar...

Hava aydınlandı. Mezat bitti. Balıkhanede sessizlik başladı. Ahırkapı'ya gidip kıyıya oturduk, simit yedik. Peşinden Eminönü'nde güvercinlere yem attık. Hemen arkasından, doğru Eyüp sırtlarında Piyer Loti kahvesine gittik. Sabah çayı içtik.

Boynumdaki makineyle mezar taşı fotoğrafları çektim. On yaşlarında iki çocuk yanıma gelip, İngilizce bir şeyler söylediler. «Anlamadım aslanlım» diye bir makara çekince, ödleri koptu. Hortlak görmüş gibi kaçtılar.

Piyer Loti kahvesinden Haliç'i seyretme keyfini hırpalayan bir iş, çevre yolu Haliç köprüsü... Manzaranın içine kazık gibi girmiş.

Peşinden, vurduk yine yola, Topkapı Sarayı'na geldik. Dünyanın en garip sarayı bu! Bütünlüğü yok. Bir eklemeler zinciri... Manzara dünya güzeli ama, konfor hak getire... Padişahtan başkasının yaşayışı zor. Veremden solan saz benizli güzel cariyeleri, sevgiyle anmak, boynumuzun borcu oldu.

Bizim lider, Kumkapı'da masayı hazırlatmıştı. Saat onikide, öğle yemeğine oturduk. Erken kalkınca günün öy-

le bereketi oluyor ki, zaman bitmek bilmiyor. Yemekten kalkarken, dokuz saat geçmişti. Biz sanki dokuz gün yaşamış gibiydik.

Ne güzel şeymiş, seyrek de olsa arada bir aylak olabilmek... Nasıl da özlemişiz, program denen dişlilerin arasından, binde bir bile olsa kurtulma umudunu... Lisedeyken, duvardan atlayıp Gülhane Parkı'na tüyüşümüzü, Şehzadebaşı sinemalarına gidişimizi, Altınyuva Kıraathanesi'nde tavla oynayışımızı bile, unutmuşuz sanki...

O akşam, arkadaş hanımlarından birisi: «Hazır toplanmışken, bari Bakırköy'e gitseydiniz» dedi. Haklıydı. Ben kendi hesabıma gideceğim.

Fıkrayı bilmeyen kalmamıştır. Hani: Tımarhane önünden geçen bir ukala, pencerede oturan deliye sormuş: «Siz içerde kaç kişisiniz?» diye... Deli de ona sormuş: «Ya siz dışarda kaç kişisiniz?» diye.

Niyetim içerdekileri inceleyip, dışardakilerle karşılaştırmak... Sanıyorum ki, iç ve dış kadrolarda bazı değişiklikler önereceğim.

Bazı politikacılar için, yeni iskân önerilerinde bulunabileceğim, sakın haaa, akla gelmesin. Çünkü aptallık ile deliliğin birbirine karıştırılmasına, kesinlikle razı olamam.

16. İyimser

Evdeki çalışma masam, koskocamandır. Tam 1 x 2 metredir. Bembeyazdır. Üzerinde hiçbir şey bulunmaz. A4 normu sakız gibi güzel kağıtlara, yumuşacık keçe kalemlerle yazarım. Ne yapalım, eski alışkanlık, çizdiğim gibi yazarım, terkedemem, makineden sıkılırım.

Sevgili odacığım, zaten bir sessizlik cennetidir. Ama, çift kapısını da kapatınca, dünya ile aramdaki köprüden istediğimi geçiririm. Açıkçası, vize uygularım. Sevdiklerim ve beğendiklerim geçer, ötekilere uzaktan bakarım.

Böyle zamanlar, benim yalnızlığım değildir. Sevdiklerimle, gerçek birlikte oluşumdur. Onlarla, kendilerini hiç rahatsız etmeden, haberleri bile olmadan buluşurum. Bazan, üçü-beşi-onuyla berabe... Bir şenlik olur ki odamda, deymeyin gitsin...

Bu zihinsel buluşmalar olasılığını bağışlayan, kolaylaştıran, insanlara duyabileceğim sevgidir. Dünyada hiçbir iş başarmış olmasam, salt bazı insanları sevebilmiş olduğum için kendimi affederim.

«İnsanları sevebilmek için ne lazım?» diye sorulduk-ta, işi karıştırmadan derim ki: «İnsanları sevebilmek, se-vememekten daha kolaydır». Hele bazılarını...

Bazan sanılır ki, iyimser olmak, sevebilmenin şartla-rından birisidir... Olamaz! Sevilebilmeye, kişisel hazine-sinin ağırlığını koyabilen kişinin, iyimserliğin yardımına ih-tiyacı yoktur

Sevmek için bazan, uzunca bir süre beraber olmak da gerekmiyor. Bir örnek verirsem, derdimi daha kolay anlatacağım. Öyle bir zat tanıdım ki, ömrümde yalnız iki kez görüştüm, iki akşam yemeğinde beraber oldum. Biri 35 yıl, öbürü 4 yıl kadar önceydi. Başka hiç görüşmedik. Ama bu zata benim kanım kaynamıştı. Adı: Elif Naci Bey' dir.

Kendisinin müzecilik ve basındaki tutarlı ve ince ba-şarılarını, uzaktan izlemiştim. Eleştirmen ağızları bir ya-na, yaptığı resimleri seviyordum. Yıkılan Taksim Gazino-su'ndaki bir akademi gecesinde ilk beraber oluşumuzdan, aklımda duygulanmalar dışında anlatabileceğim bir şey kalmamış. Ancak, 4 yıl önceki buluşmamızda anlattığı anekdotlar, zihnimde hâlâ tazeliğini koruyor.

Elif Naci Bey, eski günleri anlatırken, «Biz empres-yonizmi Çallı'dan, sembolizmi de Ahmet Haşim'den öğren-dik» diyordu. Günler geçmiş, Ahmet Haşim'le araları açıl-mış, hatta bir gün çok sert tartışmışlar, Ahmet Haşim ken-disine: «Bir dost evinde olmasaydık, seninle boğazlaşır-dım» demiş...

Elif Naci Bey olaya üzülmüş, Zaman geçip Ahmet Ha-şim'in vefatından sonrasını şöyle anlatıyor: «Ölümünden sonra ben, 'Ahmet Haşim'i ben öldürdüm' diye bir yazı yazdım. İlişkilerimizdeki hatalarımı da açıkladım. O zaman

Nurullah Ataç karşı koydu, 'Ahmet Haşim'i sen öldürmedin, patlıcan dolması öldürdü' dedi».

Ben yazmak için masaya otururken, neşeli ve iyimser oluyorum. Sebebi de, Elif Naci Bey gibi insanların, bana birlikte olmak için, nice güzel fırsatı bağışlamış olmalarıdır. Bana güzeliklerle dolu bir bellek hazinesi hediye etmeleridir. Şimdi nasıl aklıma gelmesin ki: Elif Naci Bey'le son beraber olduğumuz akşam masada, Cihat Burak da vardı.

Cihat Burak'la dostluğumuz, yarım yüzyılın eşiğine geldi. Mimarlık öğreniminde beraber olmuştuk. Son yıllarda mimarlığı iyice bıraktı, yalnız resim yapıyor. Ressam olarak hakettiği büyük ünü, çok başarılı olduğu mimarlıkta da edinmemesine şaşmamalı. Çünkü mimarlık, şarlatanlara ün kapısını daha kolay açan, nankör bir iştir

Cihat bir buluşmamızda anlatmıştı: Vaktiyle bir kadını, öz oğlu dövmüş. Kadının ağırına gitmiş, kadıya oğlunu şikâyete gidiyor. Ancak bir de bakıyor ki, kadı öfkeli, acımasız biri... Her geleni felakadan geçirttirip perişan ediyor Öfkeli kadı dayak yiyen anaya: «Getir oğlunu» deyince, kadın ne yapsın, ana yüreği bu, oradaki bir genç adamı gösterip: «İşte bu benim oğlum» demiş.

Kadı delikanlıya soruyor: «Bu senin anan mı?» diye. Genç adam «Hayır» deyince bir araba odun yiyor. İkinci soruşta sonuç yine ayni, bir araba kötek daha

Üçüncüsünde artık, «Evet, bu kadın benim anamdır» deyince kadı: «Al ananı sırtına, eve götür iyi muamele et» demiş...

Delikanlı kadını sırtına almış giderken, öz kardeşine rastlamasın mı? Ne yaptığı sorulunca da: «Anamı eve gö-

türüyorum» demesin mi? Kardeşi: «Delirdin mi? Bu kadın bizim anamız değil» deyince parlayıvermiş:

«Çeneni tut! Kadı bana anamızın kim olduğunu belletti... Şimdi sana da belletir...»

Bizim sevgili esnek demokrasimizde de, bize başımızdakilerin kim olduğunu belletiyorlar. İşte böylece, en iyimser olmamız gereken işin, politika olduğunu hatırlamış oluyoruz. İsterse bu iyimserlik, saflık derecesine varsın...

İki Avrupalı kardeş var... Birisi iyimser mi iyimser, öteki kötümser mi kötümser... Babaları bir deney yapmaya karar veriyor. Yılın sonu gelmiş... Noel gecesi baba; kötümserin başucuna oyuncak trenler, bilgisayarlı oyuncaklar, daha neler neler koyuyor. İyimserin başucuna ise bir avuç at gübresi...

Çocuklar sabah uyanıp, hediyeleri görüyorlar. Kötümser yine mızmızlanıyor: «Tren işlemiyor, bilgisayar bozuk, davul patlak» diye... İyimser ise mutlu:

«Baba, bana Noel Baba kocaman bir at hediye getirmiş. Henüz görmedim ama, pislemiş gitmiş, birazdan gelir »

17. Karadeniz'in Başı - Sonu

Kime, «Bir Karadenizli. » diye söze girsem, gülümsemeye başlar. Sanki avans almaktadır. Sanır ki, bir Karadenizli fıkrası anlatacağım, o da gülecek...

Karadenizli deyince, akla kesinkes Trakya sahilleri gelmez. Anadolu'nun Karadeniz kıyıları, Anadolukavağı'nda başlar ama, taa Trabzon'a kadar kıyı halkı, kitaplarımıza (özellikle mizah kitaplarımıza) girmiş Karadenizli tanıtımının dışında kalır

«Karadenizli misin?» diye sorunca, «Hayır, Trabzonluyum» diyene bile rastlanır. Demek ki, Karadeniz kıyılarından olup da, ancak «Karadenizliyim» diyen, bildiğimiz Karadenizlidir Denizin suları ise, Trabzon'dan sonra doğuya gittikçe tatlılaşır. İnsanlar da tatlılaşır.

Bu tatlı insanlar, Karadeniz kıyılarına inci gibi dizilen kent ve kentçiklerde yaşarlar. Of, Rize, Çayeli, Pazar, Ardeşen, Fındıklı gibi...

Yurdumuzun neresinde olursa olsun, her taşın altın-

dan, bir ya da birkaç Karadenizli çıkar. İster İstanbul, ister İzmir, isterse Antalya olsun... Bu kadar mı? Değil... Bu iş; New York, Londra, Madrid gibi tüm dünya kentlerinde de böyledir

Dilimizi, öyle bir tatlı, öyle bir hızlı konuşurlar ki, alışık olmayan hiç anlamaz. Bu yetmezmiş gibi, bazen Rizeli ile Çayelili ve Fındıklılı bile birbirini zor anlar.

Karadenizli duyguludur. Aşk ateşi ciğerine düşse de, ağlayıp-zırlamaz. Türkülerinde bile, olsa olsa, bana dokunmayın der:

Motorum aynalidur / Usti kamaralidur /
Ceymayun bana kizlar / Ciyerum yaralidur

Karadeniz türküsü, salt uyak tutturmuş şiirsiz kalıp değildir:

Bu dağlar olmasaydi Çiçağı solmasaydi /
Elum (ölüm) Allahın emri / Ayrilik olmasaydi

Karadenizli erkek isimlerinin, neredeyse yarısı Temel, kalan yarısı da Cemal'dir. Hüseyin, Osman gibi isimler de vardır ama, az mı azdır. Bir Karadenizli tanıdığının adını unutan kişi, canını sıkmamalı: «Yahu Cemal!» diye söze başlamalıdır

Alacağı yanıt, ya «Efendum» olur, ya da: «Ha Cemal emicemin oğlidur, ben Temel'im» der

Her Karadenizli bir Nasrettin Hoca'dır desek, bilmem fazla mı kaçar? Ama her Karadenizli, bir mizah ustasıdır. Her mizahçı gibi o da, başkalarına neşe vermek için, kendisi hakkında yanlış düşünceler edinilmesi olasılığını umursamaz. Bırakır, hamervahlar alay etsin de, kendilerini adam sansınlar diye...

Temel soruyordu: «Ula Cemal! Sen sağınla solunu ayırdedebiliyor musun?»

«Her zaman değil daa... Sağ yanımı hep bileyrum da, solumu her zaman çıkaramayrum.»

Karadenizli fotoğrafçıya gitti. Dedi ki: «Acele pasaport fotoğrafı gereklidur.» Dükkân sahibi kolaylık göstermek istiyordu: «Hemen almak istiyor musunuz?»

«Uy!.. Yoksa haziru da var midur?»

Karadenizli hiçbir yerde yabancılık çekmez. Dünya, sanki babasının malıdır. İster iş ilişkisi olsun, ister aşk ilişkisi, hemen kaynaşıverir.

Cemal, Londra'daki o evlerden birinde, daha kapıda çok iyi karşılandı. Bütün kızlar tarafından öpüldü. İçki ikram edildi. Seçtiği en güzel kız ile, lüks bir odaya çekildi. Tatlı kız, ona, unutamayacağı birkaç saat yaşattı. Eee, Cemal de, kerizin biri değildi ya.. O da elinden geleni yaptı. Çıkarken cüzdana el attı, hayret; para almadıkları gibi, üste 500 Sterlin hediye verdiler.

Cemal ertesi geceyi iple çekti. Hava kararırken, o evin kapısını çalıyordu. Bu sefer suratına bile bakmadılar Aynı hızla odaya çekildi ama, verdikleri oda berbattı. Kız ise bir suratsız olmuştu ki, Cemal'i çabuk kovaladı. Üstelik 500 Sterlin parasını aldılar Cemal şaşkındı. Çıkarken evin kapıcısına, iki gece arasındaki farkın sebebini sordu. Kapıcı söyledi:

«Dün gece televizyon çekimi vardı .»

Temel Reis eski çapkınlardandı. Deneyimleri çok zengindi. O gece beraber olduğu kadın da, mesleğinde olağanüstü deneyimli olmalıydı. Temel kadını sınava çekiyordu: «Sen, bin türlü sevişme varsa, hepsini bildiğini sa-

nırsın değil mi? İnanmam... Hele bir türlüsü var ki, onu kesinlikle bilmezsin...» Kadın: «Neymiş o?» deyince Temel anlattı:

«Para almadan yapılanı...»

Bir sokak zamparası, akşama doğru peşine düştüğü kadını, iyice rahatsız etti. Sonunda karakola düştüler. Kadın adamı göstererek şikâyet ediyordu: «Saatlerce peşimden geldi, göz kırptı, malum tekliflerde bulundu, üstelik para teklif etti.»

Karadenizli komiser, adamı azarladı: «Anlamadın mı lan! Para istemiyor.»

İşadamı olarak Karadenizli, geri sıralara düşmez. Ama sözü fazlaca edildiği gibi, en başta da gelmez. İş alanında Karadenizlilerin önünde gidenler vardır

Karadenizli işadamı, yaşama felsefesini özetledi: «Parasız hiçbir şey yapılamaz. .» Kayserili işadamı düzeltti:

«Nasıl yapılamaz? Borç alınabilir.»

Doktor, yaşlı Karadenizliye reçete yazdı ve anlattı: «Üç türlü hap yazdım. Biri kan dolaşımı için, biri karaciğer, birisi de böbrekleriniz için. Üçünü de yemekten sonra alacaksınız...» Hasta sordu:

«E pekiyi de, ben yuttuktan sonra haplar kendileri nereye gideceklerini bilirler mi?»

Ömründe balık ağı görmemiş bir çiftçi, kıyıda ağ tamir eden bir Karadenizliye sordu: «Bu ağlar nasıl yapılır?»

«Çok sayıda delik satın alınır, birbirine bağlanır.»

18. Hamam Keyfi

«Size garip gelecek ama...» diye söze başlarsam, yersiz olacak. Çünkü size nasıl geliyorsa öyledir. Ben İstanbul'u, bir gezgin gözüyle gezmeye başladım. Doğduktan ve 65 yıl yaşadıktan sonra... İyi mi? Yalnız garip değil, garip mi garip üstelik. Aklım nerdeydi?

Çok örnek var Ömür boyu birlikte yaşarlar da, evlat babayı - baba çocuklarını tanımaz. Bir alışkanlıktır ki; günlük yaşayışın tekdüzeliği içinde insan, bir an durup düşünmez, gözünü açmaz. Baktığını görmek, düşünmekle olur. Akıl başka yerdeyse, bakmak neye yarar? Anlamak ve sevmek için, bakmak - düşünmek ve görmek gerekiyor.

İstanbul kendi kentimiz ya! Alışkanlığın verdiği rahatlık içindeyiz. Biz İstanbul'u tanımıyoruz. İyi-kötü değişikliklerin bile, doğru dürüst farkında değiliz.

Hele Düsseldorf'u Kadıköy'den iyi tanıdığımı düşününce, kendime karşı utanır oldum, İstanbul'u gezmeye

başladım. Öyle günler yaşıyorum ki, «Yahu burası benim doğduğum ve ömrümü geçirdiğim şehir mi?» diye şaşkınlıklar içinde kalıyorum. Elimde şehir planları olmasa, «Benim yaşadığım yerler buralar değildi» bile diyeceğim.

Geçen gün Samatya'ya giderken, Ağahamam durağından geçiyorduk. Adı üstünde. Çocukluğum boyunca sürüklenerek götürüldüğüm, kaynar sularla haşlayarak yıkadıkları hamam burasıydı. Narlıkapı'dan sokak arkadaşım Hakkı'nın babası işletirdi bu hamamı. Yeni evlere banyo yapılmasından yakınır, «Hamamcılık ölmüştür» diye bağırırdı. Bir mesleğin nasıl olup da öleceğine, aklım ermezdi. Yanılırmışım.

Sanırım, dünyadaki en ünlü resim-heykel müzelerini gezdim. Türk eserlerine rastlamamanın ezikliğini gidermeye çalıştım hep.. Birtakım yandan çarklı avunmaların dışında, dayanak bulamadım: Türk kahvesi ile Türk hamamı dünyaca ünlüydü ya!..

Mizahı biraz seven, Mark Twain adını bilir. Ünlü ustanın kitapları, dünyada yaygındır. Geçen yüzyıl sonunda yaptığı Avrupa gezilerini de yazmıştı. Aklıma geldi ki, İstanbul'a da gelmişti ve «Türk Hamamı» başlıklı bir yazısı vardı. Eve döner dönmez, çok eski bir kitapta bulduğum yazı şöyle başlıyordu:

«Bir Doğu gezisi sihirli anlatımlarını düşündükçe, başım döner, zıvanadan çıkardım. Yaz demez kış demez, Türk hamamının mucizelerini düşler, yaz demez kış demez, kendime bu zevki tattırma sözü veririm.»

Mizah bu! Her şey önce göklere çıkarılıp, oradan aşağı bırakılacak... Mark Twain de nasıl Türk hamamı rüyalarına daldığını anlatıyor: Mermer banyolara nasıl gömü-

leceğini, güzel kokulu şark bitkilerini nasıl koklayacağını, hamamın sisleri arasından çıkacak hadım tellakların (öyle sanıyor), kendisini nasıl mıncıklayacağını düşleyip duruyor.

Rüya bitmek bilmiyor. TV dizi filmi gibi... Mark Usta daha sonra; yumuşak havlulara sarılıp bir saray salonuna taşınacağını, pufla yataklara gömüleceğini, zenci esirlerin kendisini yelpzeleyeceğini, nefis Türk kahvesi içerken tütün dumanı emeceğini, fıskiyeli havuzlarda yaz yağmurunu andıran su seslerinin müziği ile uyuyup kalacağını, zihninde canlandırıyor.

Bu düşünceler, Mark Twain yola çıkmadan önce ve gezi kitaplarını okuyunca aklına gelenler. İstanbul'a gelip hamama gittikten sonra anlattıkları ise, rüyalarına benzemiyor.

Önce nasıl samanlık gibi bir yerden çıplak bir koca salona girdiğini, yerlerde şark halıları yerine kirli hasırlar serili olduğunu, kıtlıktan çıkmış gibi sıska uşakların, öyle şiirle-romantizmle ilişkisi falan bulunmadığını anlatıyor:

«Hücrelerin birine girip soyundum. Pasaklı bir oğlan popoma alaca bir masa örtüsü sardı (peştemal demek istiyor), sırtıma da beyaz bir çaput astı (havlu). Bir çift, odundan terlik verdiler (nalın). Bunlar deri bantlar geçirilmiş kalas parçalarıydı».

«Yeterince ateş basınca, daha sıcak ve mermer kaplı bir odaya götürdüler. Yerler ıslak ve kaygandı. Beni ortadaki yüksekçe bir platforma yatırdılar (göbektaşı). Tellak, kaynar su dolu bir yalakla (tas) yanıma geldi. Sağ eline kaba bir eldiven giydi ve derimi ovuşturmaya başladı (keseleme). Kötü kokular çıkarıyordum. Ovaladıkça daha kötü koktum».

«Vücut ölçümün küçüldüğünü hissediyordum. Eldiveni basarak sürttükçe vücudumdan makarnaya benzeyen ince sosisler çıkıyordu. Bunlar kir olamazdı. Çünkü beyazdı».

Twain bu işin rende ile yapılmasının daha verimli olacağını öneriyor ama, tellak oralı değil. Ovuyor da ovuyor... «Daha sonra bir kap, biraz sabun ve at kuyruğuna benzer bir şeyle geldi. O kadar çok köpük üretti ki, beni baştan aşağı köpüğe gömdü» diyor.

Mark Twain'i nihayet, yıkayıp kuruluyorlar. Havlulara sarıp dışarı çıkarıyorlar ve gacırtılı bir tahta sedire yatırıyorlar Son umudu, şöyle Türk usulü bir tütün keyfinde..

Mark Usta, ucuna hortum bağlı şişman bir şişe (nargile) ve ucunda pirinçten bir ağız parçası (marpuç) sözünü ediyor. Bu lüksten kendisini mahrum edemeyeceğini düşünüyor. Marpucu ağzına alıp, derin bir nefes çekiyor Anlatıyor:

«Bulut büyüklüğünde bir miktar duman, ciğerlerime - mideme-barsaklarıma ve tüm vücut yapımın son noktalarına kadar içime girdi. Tek ve dehşetli bir öksürükle patladım. Vezüv yanardağı gibi.. Sonraki beş dakika, bütün deliklerinden alev çıkan bir ahşap ev gibi yandım».

19. Halka Açık Sanat

Yaşayışımızın ağırlığını taşıyan sistem, yani iskelet, düşünce biçimimiz. Bu sistemin önemi kavranırsa, gereksiz yüklemeler yapılmıyor. Ama boş da bırakılmıyor. Çaba harcayarak düşünmeden geçirilen zamanın, adı üstünde: Düşüncesizlik... Yaşayışın görevleri böyle boşluklara izin vermiyor.

Yaşanan «an»lar dizisi olan tüm ömür içinde, vurup-dinlemek, durup-düşünmek şart... O dakika ne oldu? Niye oldu? O yıl ne oldu, ne olmadı? Neden? Olanı biteni sürekli tartıp, geçmişe veya geleceğe ışık tutacak sonuçlar çıkarmadıkça o yaşayış, beslin ürünü savurganlığından başka ne ola ki?

Hele ortada, inanmak gereken bir durum varsa, iyice düşünmemek nasıl olur. İnanılacak bir sorunda, hiç kimse vekil edilemez. Başkalarının düşünmesini yeterli görüp inanılamaz. Kısacası düşünmeden inanmak, kabul edilemez bir kelle miskinliğidir. Eşeğin **«deh»** deyince yürü-

mesi, «çüş» deyince durması, düşünmeden inanmasından-dır Açıkçası eşekliğindendir.

«Hiçbir şey düşünmek istemiyorum» diyen sıkıntılı insan bile, neden düşünmek istemediğini düşünmektedir. Bitkisel yaşayışa girmedikçe, beyin iyi-kötü çalışır ama, tapon mal üretmesini önlemek için kafayı, hızlı ve ateşli bir çalışma temposuna alıştırmak gerekir.

Beyni bu hızlı tempoya ulaştırabilecek en önemli etkenlerden-yardımcılardan biri, mizah sanatıdır. Karikatürden yazılı örneklerine kadar geniş bir yelpazeye yayılan mizah, insanları, gerçekleri görünceye kadar düşündürmeyi amaç edinir.

Geniş düşünebilen politikacı, kendisini konu edinen mizaha sinirlenmez. Çünkü gerçeklerin ortaya çıkmasından korkmaz. Mizahın böylesine, dar kafalı politikacı sinirlenir. Hele bu politikacı, içten pazarlıklı-sinsi tabiatlı birisiyse, öfkesini belli etmez ama, intikam pusuları kurar. Bu tipler tehlikelidir Bunlardan da tehlikeli politikacılar ise, hem öfkesini gizleyen, hem de «tolerans sahibi» olduğu imajını yaratanlardır.

Mizahın çirkinleştirmesi, kötü yürekli oluşun batırmasi değildir. Mizah konunun, yerini belli eder. Bu, batırma değildir. Konu edinilen kişinin yeri bataklıkta ise, mizah bataklığa ışık tutar. Çamura gömülen insan, yerlinin belli olmasına öfkelenir

Bir işin tadını çıkartmak başka, tadını kaçırmak başkadır. Son zamanlarda kamuya yansıyan bazı iflas olaylarında, iyice keyif kaçıran münasebetsizlikler olduğu anlaşılıyor Vicdanı çürümeyenler için iflas, acı bir olaydır. Mizah, bunu bile, sevimli yansıtır

İş adamı yardım isteyen dilenciyi, iki saat kapısında bekletti. Sonunda dilencinin de sabrı taştı ve gitmeye dav-

randı. Tüccar hesaplarını yapıyordu ve sonuç almak üzereydi. Dilenciye bağırdı:

«On dakika daha sabret! Ya ben sana yardım edeceğim, ya sen bana...»

İskoçyalı köylü saatlerce hesap yaptığı halde, bir türlü işin içinden çıkamıyor. Sonunda derin bir nefes alıp karar veriyor:

«Çare yok... Köpeği satıp kendim havlayacağım».

Mizah çirkinleştirme amacı taşımaz. Çirkinlik mizahta değil konudadır. Aslında mizah, en olmadık şeyleri bile güzelleştirir. Ölüm gibi acılara bile neşe katabilmekte, nasıl kötülük aranabilir ki?

Minnesota'nın bir köyünde, en yaşlı kişinin 105'inci doğumgünü kutlanıyor. Gazeteciler ihtiyarın çevresini sarıyor. Birisi soruyor: «Bu mutlu, güzel ve uzun ömrü, neye borçlusunuz?»

«Polisin 70 yıl önce, Robert Smith'in katilini bulamayışına...»

Hâlâ transatlantik denen o lüks gemiler kaldı mı ki? Uçaklar gelişeli, çoğu tıraş bıçağı oldu. Ama yine de kısa keyif seferleri yapıyorlar. Yine de fırtınada, yolcuların içini dışına çıkarıyorlar. Uçaktan çok beter bu gemiler... Çünkü fırtına varsa, yolcuyu günlerce perişan ediyorlar. Hele aslı, örneğin Ankaralı-Kayserili olup da, denizi yirmi yaşından sonra görenler olursa... Böyle bir durumda kamarot, hasta yolcuyu teselli ediyor: «Hadi canım kendinize gelin! Bugüne kadar, deniz tutmasından ölen olmadı». Yolcu inliyor:

«Ne kadar zalimsiniz... Beni üç gündür hayata bağlayan, sadece ölmek umuduydu...».

Sir Walter Raleigh, pipo denen zıkkımı en delice içenlerden biriydi. Kraliçe Elisabeth'in huzurunda bile piposunu ağzından çıkarmazdı. Daha sonraları Kral emriyle gönderildiği darağacına da ağzında pipo ile çıktı. Cellatın ricası üzerine pipoyu tam ağzından çıkardı kl, müjde geldi... Kral af etmişti. Raleigh pipoyu tekrar ağzına koyarak söylendi:

«Bu kaba şaka yüzünden, tütünün zevkine varamadım»

Ölüm ile ilgili mizahta idam olaylarına yakın zengin arşiv, vasiyetnameler ile yapılanlardır. Ölen kişi, yaşarken yapamadığı esprileri, vasiyetnamesinde patlatır.

Tereddütler doğmuştu: «Acaba rahmetli, vasiyetnamesini düzenlerken, ruhsal yeteneklerine tümüyle sahip miydi?» Merhumun avukatı, sahip olduğunu şöyle kanıtlıyordu:

«Herhalde.. Vasiyetnamesinde mirasçılarına 'Ey leş kargaları' diye söze başladığına göre, sahiptl».

Mizah sanatının, bilinmeden yapılan bir türü vardır Böylesini yapmak için, ille de sanatçısı olmak gerekmez. Örneğin piyanoyu, ilerlemiş sanatçısından başkası çalamaz. Oysa mizahı, bilerek-bilmeyerek, herkes yapar. Kısacası mizah, moda deyimiyle, «halka açık» bir sanattır Hem de, hiçbir kazık yeme tehlikesi olmadan...

Köy muhtarı, kaymakamlıktan gönderilen formları doldduruyordu. «Köyünüzdeki ölüm oranı ne kadardır?» sorusuna, gerçeğe uyan bir yanıt verdl:

«Nüfus başına bir ölü».

20. Sorular, Farklar

Ben yaştakilerin acı yazgısı şudur: Anadilimizi iki kez öğrenmek zorunda kalmışızdır. Birincisi: 1920'li ve 30'lu yılların başında sürüp giden Osmanlıca, ikincisi ise sonradan durulaştırılan Türkçemiz... Ne kadar durulaşabildi ise...

Çabam o ki, becerebildiğim kadar eski kalıntısı sözcüklerden kurtulmaya çalışıyorum. Ama burada, halkın anlamadığı bir dil kullanamam. Bugün kullandığım dil, birkaç yıl sonra eskiyecekmiş... Eskirse eskisin, derdim değil...

Herkes artık «sual» demiyor, soru demeye alıştı. Ben de alıştım. Ama çoğunluk «yanıt» sözüne alışamadı, çoğu hâlâ cevap istiyor. Ben de alışamadım. Bazen yanıt, bazen cevap diyerek, aşure bir dil kullanıyorum.

Aşureyi batırmaya çalışmanın anlamı yok... Aşurede gerçekten yanyana getirilmesi saçma gibi gözüken malzeme bulunuyor. Örneğin nohut ile kuru incir gibi... Ama

aşurenin lezzeti de, bütün bu benzemezlerin uyuşmasından doğuyor.

Eskilerin yeni, yenilerin eski sözcüklere nefret fanatikliği yüzünden, dilimiz acıklı biçimde yoksullaşmıştır. Politik eğilimi farklı olanların farklı Türkçe kullanma hırsları, aynı kuşaklardan insanları bile, birbirinden uzaklaştırmaktadır. Kime «yazıktır» demeli ki anlasın? Kime «günahtır» demeli ki anlasın?

Altmış yaşını geride bıraktığımdan beri, yıllar geçti. Benimle, aşure dil konuştuğum için dalga geçmeye niyetlenen olursa vereceğim tek «yanıt», aşure kâsesini kafasına geçirmektir.

O ki yazının orta bölgesine kadar, «soru ve yanıt» ile girdik, öylece sürdüreceğiz. Ömrümüzün belki yarısı, sormak ve cevap vermekle geçiyor. Bebekler bile sorguya çekiliyorlar. Öğrencilerin ömrü, hocaların soru bombardımanına karşı savunmayla geçiyor.

Okul müdürü, sınıfı teftiş ediyor. Soruyor da soruyor Öğrenciler hiçbirisini bilemiyor. Müdür bey hiç memnun değil... Son umudu son soruda: «Kim bana güzel bir özsöz söyleyebilir?» Bir öğrenci atılıyor:

«Bir deli, on ermişin bilemeyeceği kadar sorar.»

Hocalar bazen çok hınzır oluyor. Birinci sınav sorusu şu: «Uranyum nedir?» Öğrenciden ses çıkmıyor. İkinci soru: «Helyum nedir?» Öğrenci yine heykel gibi... Ses yok. Ve şimdi, öğretmenin öğrenciye verdiği son şans sorusu da şöyle:

«Uranyum ile Helyum arasındaki fark nedir?»

Hınzırlık uygulamalarında öğrenciler, hocalarla çoğu zaman yarışıyorlar. Profesör derse başladı: «Bugünkü konumuz 'yalan' üzerine olacak. İçinizde benim 'yalan' adındaki kitabımı okuyan var mı?» Bütün öğrenciler te-

zahürat arasında yağ yaktı: «Elbet Hocaaam! Hiç okumaz olur muyuz? Elbet okuduk...» Profesör konuşmasını sürdürdü:

«Böylece konuya, iyi bir giriş yapmış oluyoruz. Çünkü benim bu kitabım, henüz basılmadı. İlk baskısı gelecek ay yayınlanacak...»

Yalandan yalana fark var. Haydi bu tip öğrenci yalanlarını bir derece hoşgörelim... Evli bir adamın karısına, az içtiğini söylemesi gibi bir domuzluğu bile, yine bir derece hoşgörelim. Ya politikacı yalanına ne diyelim? Yalan söylemeyecek politikacının, alnı ak - yüreği pek olmalı. Yalan, kötü politikacının silahı... Üstelik arkadan vuran silahı

Her soruya bir yanıt bulunabiliyor. Saçma da olsa. Ama bazen, sorunun kendisi de saçma oluyor. Ya da, yanıltan-şaşırtan tuzaklar içeriyor. Böyle soruların, bilinmesi olası değil... Yorulmaya gerek yok, yanıtlarını ancak soran biliyor.

Örneğin: Önce ve şimdi arasındaki fark nedir? «Önce insanlar doğadan korunurlardı. Şimdi doğa, insanlardan korunuyor.»

İnsanlarla hayvanlar arasındaki fark, en kısa şöyle anlatılıyor: «Hayvanların, parasal sorunları yoktur».

Bu yanıt ile, insanların parasal sorunları bu denli önemli düzeye çıkarmalarının, insanlıklarından mı, yoksa hayvanlıklarından mı kaynaklandığı, ne yazık ki anlaşılmıyor.

Bir fanatik ile bir aptal arasındaki farkın ne olduğu, nisbeten sade anlatılıyor: Aptal düşünemez, fanatik ise düşünmek istemez.

Yine bilinemez bilmecelerden: Deneyli birisi ile deneysiz biri arasındaki fark nedir? «Deneysiz birisi, mutlu rastlantılara inanır».

Evli bir kadınla bir erkek arasındaki fark sorulduğunda, yanıtı şöyle: Bir kadın, kocasının nasıl olup da her şeyi unuttuğuna sinirlenir. Bir erkek ise, karısının nasıl olup da hiçbir şeyi unutmadığına sinirlenir.

Buyurun: Evli bir kadın ile, dul bir kadın arasındaki fark nedir? «Dul kadın her zaman, kocasının nerede olduğunu bilir.»

Çok sorulan konulardan: 20-40-60 yaşındaki erkeklerin yüzleri arasında, nasıl bir fark olduğu. A. Schweizer'e göre yanıtı şöyle:

«20 yaşındaki doğanın, 40 yaşındaki yaşayışın verdiği yüzü taşır. 60 yaşındakinin yüzü ise, hak ettiği gibi olur.»

Bir kale ile, bir genç kız arasındaki fark nedir? Fark yoktur Her ikisinin de gerçekte ne olduğu, ancak fetihten sonra öğrenilir.

Hadiiii... Bir soru daha ki, bilinmesi olası değil... Şöyle: «Bir paraşütçü ile bâkire bir genç kız arasında fark var mıdır?» Yanıt:

«Yoktur Her ikisinin de ilk hatası, aynı zamanda son hatası olur.»

Konuşan geveze ile, yazan geveze arasındaki fark nedir? Şöyle: «Konuşan gevezeden kurtulmak, zor bir iştir. Ama yazan geveze okunmaz, kolay kurtulunur.»

Yoksa okudunuz mu?

21. Punduna Getirmek

Belki yanılıyorum. Ama her yanılma olasılığı, aklımıza geleni unutturmamalı... Punduna getirmek deyiminin de, yapı işlerinden kaynaklandığını sanıyorum. Noktalanan (yani planlanan) yere getirmek, kısacası «yerine oturtmak» anlamına gelen «punduna getirmek» deyimi, bizim yapı dilinden konuşma diline gelmiştir. Eh, yapıcıların dilinden düşmeyen, az şekerli ya da biberli argo, bu deyimin de içine sinmiştir. Konuşma diline geçen deyim ise, her niyete kullanılır olmuştur

Her işte, punduna getirmek vardır. Punduna getiren boksör yumruğu basar, futbolcu golü atar. İşadamı punduna getirir rakibini hırpalar veya zam yapar tüketiciyi tüketir. Dış düşman punduna getirmek için fırsat kollar, şeriatçı punduna getirir, laik devletin temellerini oyar.

Punduna getirmenin hazırlığında, «açmaza düşürme» vardır. Oyun kuralına göre oynanıyorsa, açmaza düşür-

mede sevimli bir akıllılık, oynanmıyorsa hainçe bir alçaklık bulunur.

İster yüksek düzeyde görüşmelerde, isterse meyhane söyleşilerinde olsun, konuşmalar sırasında karşıdakini açmaza düşürmek, neşeli sahneler yaratır.

Parlamento görüşmeleri, dünya mizah tarihine geçmiş unutulmaz punduna getirmelerle zenginleşmiştir. Bu hazinenin son kırk yıllık bölümünde, bizden örneklere ne yazık ki rastlanmaz. Çünkü en ağır küfürleşmeler, ince mizahın yapılabileceği atmosferi, çok uzaklara iter

Bu nedenle politika ile ilgili ve inceliği olan mizah örneğini, yüreğim yana yana, uzaklardan vermek zorunda kalıyorum.

F. Almanya parlamentosunun ateşli oturumlarından birindeydi. Karşıtı bir milletvekili, Carlo Schmid'e bağırdı: «Siz beni aptal yerine koyuyorsunuz!» Schmid, «Kesinlikle hayır» diye bağırdı ama, peşinden yavaş sesle ekledi:

«Ancak itiraf ederim ki, yanılmış olabilirim».

Charlie Chaplin ile Einstein buluşuyorlar. Sohbet sırasında ünlü bilgin, ünlü sanatçıya iltifat ediyor: «Sanatınızın bana en büyük hayranlık veren yanı, evrensel oluşu. Dünyanın bütün insanları, sizin sanatınızı anlıyor ve size hayran oluyor». Şarlo itiraz etmiyor:

«Doğru. Ama sizin ününüz daha şaşırtıcı. Sizi anlayabilen insan yok ama, bütün dünya size hayran...»

Mark Twain hiç düşünmez, küfürü basarmış. Hem de en sunturlu cinsinden... Sayın refikaları hanımefendi onun bu edepsizliğine çok üzülür, sabırla vazgeçirmeye çalışırmış.

Bir sabah Mark Usta tıraş olurken, yüzünü kesmiş... 3-5 dakika süreyle, küfür sözlüğünün bir bölümünü okumuş durmuş. Karısı yine aynı marifet peşinde... Hemen gelip Twain ne küfür ettiyse, aynen tekrar ediyor ki, utansın. Usta uzman kişi... Değerlendirmiş:

«Sevgilim, bravo! Sözleri çok iyi öğrenmişsin. Ancak ne yazık ki, küfürün müziği ortada yok...»

Doktorlarla avukatlar birbirine sürekli pasta atarlar. Yine böyle bir konuşma... Doktor anlatıp duruyor: «Evet... Demek istemiyorum ki, bütün avukatlar insanları açmaza düşürür. Ama itiraf ediniz ki, mesleğiniz sizi, melek yapıp göklere uçurmaz». Avukat bu, yanıt veriyor:

«Aman azizim! Melek yapıp göklere uçurma konusunda, sizin gibisi nasıl bulunur? Siz hastalarınızı ne yaparsınız ki?»

B. Amerika'da düzenli yemeklerde veya tören yemeklerinde konuşmacıların bulunmasına çok eskiden beri alışılmış... Yine böyle bir yemekte Mark Twain programdaki konuşmasını bitiriyor. Şiddetle alkışlanırken, yerine oturan Mark Twain'den sonraki konuşmacı kürsüye geliyor. Mesleği avukat olan bu konuşmacı, alıştığı rahatlık içinde ellerini ceplerine sokup söze Mark Twain'i alaya almakla başlıyor:

«Tuhaf gelmedi mi size, profesyonel bir mizahçının bu kadar komik oluşu?» der demez Mark Twain yerinden atlıyor:

«Tuhaf gelmedi mi size, bir avukatın ellerini kendi cebine sokuşu?»

Orson Welles, Amerika'nın ortabatısında bir küçük şehirde, konuşmasını yapacağı salona girince bir bakıyor

ki, salon neredeyse boş... Söze başlıyor: «Ben tiyatro direktörü ve rejisörüyüm. Tiyatro sahnesinde ve filmlerde oyuncuyum. Kitaplar ve senaryolar yazarım. Radyoda konuşmalar yapar ve radyofonik oyunlar yazarım. Resim yaparım. Keman ve piyano çalarım». Bir nefes aldıktan sonra az sayıdaki seyirciye derin derin bakıyor ve soruyor:

«E şimdi, bizden bu kadar çok, sizden bu kadar az insanın burada bulunuşu, kepazelik değil mi?»

Hollywood gazetecileri kene gibi yapışkandır. Her davranışın arkasında, bir münasebetsizlik ararlar. Cıvık, sırnaşık bir sosyete muhabiri, Orson Welles'e sertçe soruyor: «Dün gece niçin Rita Hayworth ile yemek yediniz?» Welles çok yumuşak ve kısa anlatıyor:

«Acıkmıştık».

Yiğit lakabı ile anılır. Yiğit gerçekten yiğitse, lakabından gocunduğu görülmemiştir. Merhum Mithat dostum bir arkadaşına telefon açtığında, adını söylemez: «Ben Amca» derdi.

İki çok sevgili gençlik arkadaşım vardı. Birinin lakabı «Ayı», öbürününkü «Çingene» idi. İkisi de aynı mesleği seçip ilerlediler. Hatta ikisi de, meslek kuruluşlarının yönetim kuruluna seçildiler.

Seçimden sonraki ilk toplantıda, Ayı laf atıyor: «O ne öyle? Buraya çingeneler de mi seçiliyor?» Öteki sakin, punduna getirmiş:

«Aslında seçilmiyor ama, bir ayıyı ancak bir çingene zapteder diye beni seçtiler...»

22. Evliliğin Kısa Tarihi

Kolaydır söylemesi: «Ala ala bu kızı mı aldı? Geleceği de parlaktı çocuğun...» deyiverirler. Bir başka türlüsü de: «Yazık oldu güzelim kıza... Bütün kısmetlerini tepti de, o kazık gibi herifle evlendi...» diye yakınırlar. Yanlış evlenmeler yok mudur? Vardır... Ama, yukarıdaki gibi yakıştırmalar, ya da yakıştırmamalar, çoğu zaman yaltaklanma için söylenir.

Böyle düşünceler masaldır. Kim kiminle evlenmiş olsa, bugün görülen evlilik manzaraları değişmiş olamazdı.... Tıpatıp aynı kalacaktı... Bu yanlış evlenme olmasa, bir başka yanlış evlenme yapılmış olacaktı. Ayırmayalım, ya da doğru evlenme...

Eğer yanlışlıklardan bazı sevimsiz sonuçlar çıkmışsa, o yanlışlık eş seçimindeki yanlışlıktan değil, insan tabiatındaki yanlışlıklardan kaynaklanmıştır. Unutulmasın: Olacağı buydu... Akıllıcası, yanlış seçim pişmanlığı kaşıntılarına girmemektir.

Evlilik üzerine üç paragraf ciddi konuşmak, yeter de artar. Yoksa, tüm anlatacaklarımın ciddiye alınması tehlikesi belirir. Bundan da gücenmeler (olmaya ki kinlenmeler) doğabilir. Bana yazık olur. Oysa niyetim şakadır, yüreğim temizdir.

Nişanlı kızın babası, çok iyi yürekli bir adamcağız... Gelecekteki damadına akıl veriyor: «Bugün senin yaşayışının en mutlu günü... Değerini bil!» Damat adayı: «İyi ama efendim, bizim düğünümüz yarın...»

«İşte onun için ya!»

Muttalip Bey, ertesi günü düğünü yapılacak olan oğlu ile, iki yudum rakı içiyor ve anlatıyordu:

«Son olarak sana, iki öğüt vereceğim. Birincisi: Karını daha ilk günden, haftada bir erkekler gecesine gitmen için alıştır... İkincisi: O geceyi erkeklerle geçirme!..»

Evlilik sorunlarını ortaya çıkaran kaynakların başında, bir kadınla bir erkek arasındaki fark gelir.

Bir erkek, hiç susama duygusu olmadan saatlerce içer Bir kadın ise, hiçbir konu olmadığı halde, saatlerce konuşur.

Dünyanın tüm evliliklerine, gelir düzeyinde fark yapmadan, hakça dağıtılmış, masrafsız bir nimet vardır: Karı-koca kavgası...

Eğer bir erkek, karı-koca kavgasının zevkine varamıyor da, bu kavgalardan beziyorsa, anlayışsızlığından - aptallığından beziyordur. Bir hanım bu kavgalardan zevk almıyorsa, kendi bileceği iştir. Hanımlara karışılmaz.

Balayı bitmiş, ondan sonraki barışsever birkaç ay da geçmişti. Adam ilk defa sabrı tükenip terslenmiş, kadın da ilk defa ağlamaya başlamıştı. Hıçkırıklar arasında yine de çenesini tutamıyor, söylenip duruyordu: «Düğünden önce dünyayı ayaklarımın altına sereceğini söyleyen sen değildin sanki...» Genç koca arsız-arsız karşı koymaya çekinmiyordu:

«N'olmuş yani? Sanki dünyayı başka yere mi koymuşum?»

Gerçekte hiç de öyle olmaz ama, karikatürlerde, fıkralarda, şiddetli bir kavgadan sonra kadın bavulunu toplar, annesinin evine gider. Evet... Yine bir şiddetli aile kavgasından sonra hanım, bavulunu topladı ve annesinin evine gitti... Ama annesini evde bulamadı.

Çünkü annesi de kocasıyla kavga edip, bavulunu toplamış ve kendi annesinin evine gitmişti.

Bizdekine hiç benzemez. Her uygar ülkede, spor salonu büyüklüğünde, kat-kat, kocaman kitapçılar var. Hatta hangi tür kitabın nerede bulunacağı, uzman kişiler tarafından bildirilir. Böyle bir kitapçıya giren müşteri soruyor: «Lütfen söyler misiniz? 'Ailenin reisi erkektir' kitabı nerede bulacağım?» Uzman söylüyor:

«Masal kitapları birinci kattadır.»

Vakit sabaha karşıydı. Adamın gözleri yuvalarından fırlamıştı. Uyuyan karısını silkeliyor ve haykırıyordu: «Uyan be uyan! Ev yanıyor. Çabuk giyin!»

«Açık maviyi mi giyeyim, yoksa pembeyi mi?»

Karısı emir verir: «Maamıt Bey! Çiçekleri sula!» Bey itiraz eder: «Ama karıcığım, yağmur yağıyor.»

«Öyleyse pardösünü giy de öyle çık!..»

Bu ezilmeler, Maamıt Bey'in yüreğinde hicran yarası olur. Onun da hesap günü gelir... Maamıt Bey'in karısı

vefat etmişti. Cenaze kaldırıldı, defnedildi. Mezarlıktan eve döndüler. Bir arkadaşı Maamıt Bey'i avutuyordu: «Kendine hâkim ol! Çok zor durumda olduğunu biliyorum.»

«O kadar değil.. Açık hava iyi geldi...»

Maamıt Bey, karısı öldüğünde, kırk yaşında kadardı. Bir süre sonra baldızı ile evlendi. Arkadaşları, bu işin içinde bir domuzluk var mı diye merak ettiler. Doğrudan ve yamuk (yani çapraz) sorgulamalara giriştiler ki, karısı sağ iken, acaba baldızına zaten göz koymuş muydu diye... Bu sorgudan bezen Maamıt Bey, sonunda gerçeği söyledi:

«Sizde kafa olsaydı, sebebini anlardınız: Bu yaştan sonra yeni bir kaynanaya alışmak zorunda kalmayayım diye, baldızımla evlendim.»

Evlilikte yılın en önemli günü, evlenme yıldönümüdür. Hanım kocasına yan yan bakıp sordu: «Yarın otuzuncu evlenme yıldönümü günümüz. Bir kurban keselim mi?»

«Hayır... Kurbanın ne kabahati var?»

Kadın haklı olarak üzgün konuşuyordu: «Kocacığım, ben seni herhalde mutlu edemedim... Evlenme günümüzü yine unuttun. .» Adam şiddetle karşı koyuyordu:

«Nasıl edemedin karıcığım, nasıl edemedin? Mutlu olmayan koca, o kazığı yediği günü, unutabilir mi hiç?»

Böylesine hinoğluhin bir hergeleliği ayıpladıktan sonra derim ki: Evlilik gününü unutan dostlar, hiç olmazsa bu fıkrayı akıldan çıkarmamalıdır.

23. Evde Barış

Evlilikte esas olan, güven duymaktır. Güven duygusu evliliğin, göze görünen veya görünmeyen çöküşünü, önleyecek temeldir. Adına «yuva» dedikleri yapı, bu temele oturur. Temel ise, bina yükselmeden inşa edilir. Demek ki evlilik huzurunu kaçıracak olan kuşku zehirini uzak tutabilmek için, daha kuruluşta isabetli davranmak gerekiyor.

Hanımlar için, konuşacak değilim. Ancak, bütün erkeklerin melek olmadığını söyleyebilirim. Gerçekte ister melek olsun ister olmasın, ister domuzluk etsin ister etmesin, bir erkeği evinden soğutacak başlıca sebeplerden biri, kıskançlık nöbetleri ve kavgalarıdır.

Doktor, kocasının sayıklamasını anlatan kadına öneriyordu: «Kocanızın uyurken sayıklamasını önleyecek bir ilaç vereyim.» Kadın razı değildi:

«İstemem. Öyle bir ilaç verin ki, ne söylediği anlaşılsın.»

Darılmak gücenmek yok lütfen... Domuzluk etmesi muhtemel kocalara bile, evde iyi muamele edilmesini, sanki güvenilir birisiymiş gibi davranılmasını isterken, hınzırlıklarını hoşgörmüyorum. Amacım sadece, ölüm evli çiftleri ayırıncaya kadar, barıştan yana olmaktır. Kötü davranışlarla cezalandırmaya çalışmak, kocaları ıslah etmez, büsbütün zıvanadan çıkarır.

Hele ülkemizdeki millî ve dinî toplum mirası, erkekleri uslu durmaya teşvik etmemiştir. Bu nedenle kaçamakçıların oranı küçümsenemez. Bu oran konusundaki tahminimi sayılarla anlatırsam, kaza kurşununa kurban gitmek ihtimalim vardır, söyleyemem. Evlilik huzuru konusunda genelde ülke çapında sarsıntılara gerek yoktur. Türk erkekleri zamanla daha da uslanacaklardır.

Kocaların işlediği suçların, kanunlarımızda kaça ayrıldığını, nasıl anlatıldığını bilmem. Ama bana göre üçe ayrılır: 1 — Domuzluk, 2 — Hınzırlık, 3 — Yanlışlık... Uzun tariflerden kaçarak diyelim ki bir koca, karısına karşı, çiçek götürerek affettirebileceğinden daha ağır suçlar işlememelidir.

Çiçekçi kız evli müşterisini tanırdı. Nazik adamdı. Karısına hep çiçek alırdı. Bir gün «Altmış tane gül lütfen» deyince, çiçekçi kız sordu:

«Ne halt karıştırdınız ki?»

Evlilik huzurunun korunması, karı-kocanın yalnız birbirine karşı barışsever davranmasıyla sağlanmaz. Değil huzursuzluğu, neşesizliği bile, isterse ince imalarla olsun, çocuklara hissettirmek çok yanlıştır. Onlar huzursuzluğa karşı, çifte kavrulmuş yetişkinlere göre, daha hassastır. Ev içindeki huzursuzluk çocuklarda, yaşama sevgisi ve umudunu azaltır.

Berlin'de, eski bir zafer anıtı vardır. Yüksek bir dikilitaşın üzerinde, bir hanım heykeli bulunur. Baba oğluna kenti gezdirirken, anıt üzerine açıklamalar yapıyordu. Oğlu sordu: «Zafer anıtının üzerinde niçin bir hanım var da hiç erkek yok?» Baba yanıt verdi:

«Onu da, evlenince anlarsın...»

Küçük kız soruyor: «Anne! Bütün masallar 'bir varmış, bir yokmuş' diye mi başlar?». Anne yanıt veriyor:

«Hayır kızım... Babanın anlattığı masallar 'bu akşam işten geç çıkacağım, çünkü...' diye başlar.»

Hele mutsuzluğu, çocuklara çıplak ve kaba sözlerle anlatma hafifliği bağışlanamaz. Küçük oğlan sordu: «Baba! Nikâh törenlerinde niçin hep iki tanık bulunur? Tanık bulunmasa olmaz mı?»

«Olmaz. Yoksa bu aptallığa sonradan kimse inanmaz...»

Evlilik içi kavgalar, masum gözüken bazı kafasızlıkların kıvılcımı ile ateşlenir. Karı-koca o akşam, dışarıda yemek istediler. Değişiklik olsun diye, bilmedikleri bir restorana girip, yemeği ısmarladılar. Esas yemeğin ortasında hanım isyan etti: «Kepazelik... Bundan daha berbat bir yemek olamaz...» Muttalip Bey de aynı fikirdeydi:

«Haklısın karıcığım... Zorumuz neydi? Böylesini evde de yiyebilirdik...»

Karı-koca kavgaları, bir çeşit spor gibi yapılırsa, tiryakilik hâline getirilirse, bırakılması zor olur. Taraflar birbirlerine söyleyeceklerini daha gündüzden hazırlarlar. Nefret, depolanmaya başlar, pusular kurulur.

Kalabalık bir partide bir-iki saat görüşme fırsatı bulamayan karı-koca, birden karşılaşıyor. Hanım kocasını süzdükten sonra, küçümseyerek diyor ki: «Aman Yarabbi! Altı viski seni nasıl değiştirmiş...» Adam sakin: «Ben tek viski içmedim...» Kadın:

«Ben içtim.»

Rahmetli İllüzyonist Zati Sungur'u seyrediyorduk (Sihirbaz denmesine fena halde kızardı). Yaptığı numaralarla bütün salonu büyülemişti. Son ve müthiş numarasında, ne yapacağını da anlatmıştı: «Şimdi hanım seyircilerimden birisini, gözlerinizin önünde yok edeceğim...» Arka sıralardan bir fısıltı duyulmuştu:

«Karıcığım, seni çağırıyor...»

Başka bir örnek: Koca şaşkın... Karısına kuşkular içinde soruyor: «Nereden buldun bu inci gerdanlığı?» Kadın öyle bir yanıt veriyor ki, adamın ağzını açması mümkün değil:

«Senin arabanın arka koltuğunda...»

Suçun böylesini işleyen koca, karısına kamyonla çiçek getirse sonuç alamaz. Cezasını, hayatını verse ödeyemez. Adam ev sofrasındaki yemeği bir yandan atıştırıyor, bir yandan da soruyordu: «Kancığım! Bu mantar yemeği çok lezzetli olmuş. Sen niye yemiyorsun? Nereden buldun bu yemeğin reçetesini?»

«Bir polis romanından.»

Zamanında mantar yemeği yedirilmeyen kocaların, ne halt yiyeceği belli olmaz. Muttalip Bey, karısının cenaze-

sini gözyaşları içinde kaldırdı ve defin töreni bitti. Mezarlıktan çıkarken, bir arkadaşı kederli kocayı avutmaya çalışıyordu: «Daha gençsin, yakışıklısın, zenginsin... Sana dünyayı yeniden sevdirecek bir kadını, nasıl olsa çabuk bulursun...»

«Doğru... Haklısın... Ama ben bu gece yalnız ne yapacağım?»

24. Esneme Özgürlüğü

Haydi buyurun bakalım, konumuz: Evlenmek... Evliler, kendilerini mahkûm sandıkları için bırakamayacaklar. Bekârlar ise, evlilik hakkında bir şeyler öğreneceklerini sanıp, okuyacaklar. Oysa nasıl anlatırsınız ki, hiçbir şey öğrenemeyecekler. Laf aramızda, daha biz bile öğrenemedik.

Evlilik konusunda bekârlara, olsa olsa tek cümlelik bir deneyimimi anlatabilirim. Kişisel olarak benim ömrümde, «duble» merakım yüzünden başıma gelmeyen kalmamıştır. Evlilikte de benzeri bir iş oldu: Gördüm ki, haklar kısıtlanıyor, sorumluluklar «duble» oluyor.

Evlilik kıdemi macunlaşmış ben akranlar, Amerikalı erkeklerin kılıbıklığı ile acımadan (ve yüzümüz pembeleşmeden) alay ederiz de, komşumuzunki ile edemeyiz. Çünkü komşumuz, ertesi günü karşılık verir. Amerikalı ko-

çalar ise, bizi duymaz. Ancak adalet yerini bulur. Avrupalı erkeklerin kılıbıklığı üzerine yayınlar, Amerika'da sürekli olarak liste başıdır.

Amerika'da evliliği küçümseyen sözleri, ancak ya deliler söyler, ya da adını deliye çıkaranlar... Bunlardan birisi, ünlü komedyen Eddie Cantor'du. Her türlü deliliği «meslek icabı» yaptığı için, sözlerine gülünür, geçilirdi. Ünlü sanatçı ancak bu nedenle, evlilik üzerine şu sözleri söylemeye cüret edebilmiştir:

«Evlilik iki kişinin, yalnız oldukları zaman hiç mevcut olmayan sorunları, çözümlemek için çırpınmalarıdır».

B. Amerika'da esnemek konusunun anlatımı şöyle yapılır:

«Evli bir erkeğin ağzını açabilmesi için tek olanak...»

Amerikalı genç tiyatro oyuncusu, sevinçliydi: «Nihayet bir rol verdiler. Otuz yıllık evli bir adam rolüne çıkacağım». Yakın arkadaşı da seviniyordu:

«Tebrikler Sabırlı olmaya devam et. Yakında konuşabileceğin bir rol de alırsın...»

B. Amerikalı erkeklerin, hanımlara çok saygılı oldukları bilinir. Ancak, kız çocuklarının olmasına üzülürler. Bu bizde olduğu gibi, sülalenin devamı endişesinden doğmaz. Beylerden birisi bana nedenini şöyle anlatmıştı:

«Umuyordum ki bir oğlum olur Büyüyünce, bari bulaşık yıkarken bana yardımı olurdu...»

Amerikalı kadın kocasına mızmızlanıyordu: «Eminim ki sen benimle, param yüzünden evlendin».

«Benim hakkımda bugün daha müsbet düşündüğün için memnunum. Dün beni aptal buluyordun».

Karısının sağlığında ağzını açamayan Amerikalı erkek, intikamını ancak karısı öldükten sonra alabilir. Annapolis'te bir taşçı ustası, ölen karısının mezar taşı kitabesi yazılarını elleriyle işledi: «Burada, taşçı Thomas Smith'in değerli eşi Jane Smith yatıyor. Bu taş onun emsalsiz özelliklerini sonsuza dek dile getirecektir». Alt kenarda bir yazı daha vardı:

«Bu mezar taşları, 200 dolara yapılır».

Çocukların çok sevildiği, aile içi ilişkilerin güçlü olduğu Amerika'da, boşanma yüzdesi de çok yüksektir. Boşanma kapılarının bu denli aralık oluşu, herhalde erkeklerin özgürlüğünden değil, kadınların egemenliğinden kaynaklansa gerekir. Zaten kulağımıza (ve gözümüze) geldiğine göre boşanan Amerikalı erkek o kadar çok nafaka öder ki, hele sınırlı gelirliyse, geçim bunalımına düşer

Evli çift akşam gezintisine çıkmıştı. Erkek birden rica etti:

«Karıcığım, lütfen mutlu bir çehre takın ve gülümse! Karşıdan birinci karım geliyor.»

Aslında evlilik ilişkileri, Avrupa'da da farklı değildir Aile içindeki kadın egemenliği orada da sürer gider.

Ünlü Kont B. öldü. Duasını bitiren papaz, cenazenin bulunduğu odadan çıktı. Yerel basın mensupları papazın

etrafını sararak, Kont'un son sözlerini sordular. Papaz: «Hiçbir şey söylemedi» dedi. Gazeteciler razı olmadılar: «Nasıl olur. Bu kadar güçlü bir kişilik, hiçbir vasiyet bırakmadan ölür mü?» Papaz anlattı:

«Sanırım ki söylemek istedikleri vardı. Ancak, sayın eşi Kontes cenapları bir an yatağından ayrılmadı ve bahse girerim ki hâlâ konuşuyordur...»

«Komedilerde evlenme, perdeler boyu süren engellemeler sonunda varılacak son amaç olarak gözükür ve son perde, bu amaca varıldığı anda kapanır. Bu sırada duyulan huzur, bir süre devam eder. Dünyada durum farklıdır; oyun hep sürüp gider ve eğer perde yeniden açılırsa, ne bakmaktan, ne de duymaktan zevk alınır».

Gerçekten ünlü komedyenimiz Naşit Bey merhumun oyunları da, hep çifte düğünle biterdi. Ancak, yukarıdaki paragrafta yazılı sözleri söyleyen, evlenmeyi komedilere benzetmeye cesaret eden kişi, ben değilim. Estağfurullah... Korku nedir bilmeyen bu kişi. J.W. von Goethe'dir. Bir diyeceği olan varsa, kendisine başvurmalıdır. Almanya'daki mezarının adresi, sanırım kitaplardan kolayca bulunur.

İki çocukluk arkadaşı yıllar sonra rastlaştı. Hoş beşten sonra birisi sordu: «Evlendiğini duydum. Anlat bakalım: Bir koca olarak izlenimlerin nasıl?»

«Olağanüstü. Müthiş gençleştim. Yine tıpkı lisedeki gibi, helada sigara içiyorum».

Resim eleştirmenine soruyorlar: «Aile hayatının ressamın sanatını çok etkilediği doğru mu?» Hazret onaylıyor:

«Doğru ya! Tanıdığım bir ressam evlenmeden önce, yalnız sessiz doğa resimleri yapardı. Şimdi savaş resimleri yapıyor».

Commedia dell'Arte'nin ünlü sanatçılarından biri ölüm döşeğindeydi. Papaza soruyordu: «Ne dersiniz? Cennete mi, cehenneme mi, yoksa arafata mı giderim?» Papaz gözlerini gökyüzüne dikmiş, yanıt vermiyordu. Hasta anlayışlıydı:

«Anlıyorum, Tanrı'nın sekreteri değilsiniz ya! Nereden bileceksiniz Ama lütfen şu ricamı iletin: Nereye koyarsa koysun, ama kesinlikle karımın bulunduğu yere yollamasın...»

25. Hukuk ve Mizah

Hukuk düzeni herhalde, yalnız kanun koymakla sağlanmıyor. Anlaşılan kanun koymanın da birtakım kuralları var ki, onlar bilinmiyorsa kanunun işlerliği kalmıyor. Yanlış konan kanunun hırpaladığı öğe, eğer «hak» ise, böyle bir kanun toplum düzeni sağlamıyor.

Düzen sağlamak bir kenara, eğer uygulama olanağı bulunmayan bir kanun konmuşsa, hiçbir amaç elde edilemiyor, üstelik tüm hukuk düzenine güven sarsacak bir yanlışlık yapılmış oluyor. İçinde yaşadığımız örneklerin sözünü etmeyi, daha neşesiz bir güne bırakarak, bugünlük eski ve uzak örneklerle yetinelim.

Öyle devirler geçmiş ki, hukuk düzeni kurulamamış ve adaletin yerine gelmesi, kişisel takdirlere, hatta keyiflere kalmış, Sadrazam kellesi uçurmak böyle, kadı adaleti de böyle. Keyfî hukuk örnekleri yalnız bizde yok. Daha niceleri var.

Almanya'nın Nürnberg şehri mahkeme tutanaklarından iki örnek şunlar:

Yıl 1456: «Hans Köbel, Nürnberg hemşerisi. Safran ve diğer baharata başka malzeme karıştırdığından, canlı olarak odun ateşinde yakılmasına, yardımcısı kadının canlı olarak gömülmesine...»

Yıl 1459: «Ulrich Heydenheimer, Nürnberg hemşerisi. Şaraba su katarak sattığından, hafifletici sebepler gözönüne alınarak, yalnız kulaklarının kesilmesine...»

Uygar ülkelerde yüzyılımızın hâkimleri, toplumun temel taşları... Onlara da güvenilemezse, tutunacak dal kalmıyor. Öyle hâkimler var ki, en ağır işi, ciddiyetini hiç sakatlamadan, ama en ince bir mizah duygusuyla yapıyorlar

Bir can-can dansözü mahkeme huzuruna çıkıyor Ne olacak, alışmış, bir türlü rahat durmuyor. Oturduğu yerde oynaşıp-kımıldaşıp duruyor .Tanınmış hâkim Mariage uyarıyor:

«Unutmayın! Burada yemin edilirken, el kaldırılır, bacak değil...»

Ağır ceza mahkemesi başkanı Lebus, sanıklara çok kendine özgü sorular yöneltirdi. Şöyle ki:

«Genç kıza ağzını bağlayıp tecavüz ettiniz — güzel... Sonra da öldürdünüz... Haydi onu da anladım... Ama be mübarek adam, niye parçalara böldünüz?»

Mahkeme düzeninin ikinci sıradaki önemli kişileri sanıklar... Gün geliyor, ne kadar zor durumda olsalar, onlar da espriyi patlatıyorlar. Tanınmış eski sabıkalılardan birini, mahkeme yeni sucundan beş yıl hapse mahkûm ediyor. Sanık kibar ve pişkin, soruyor:

«Benim zamanımı kullanmanız konusunda, fazla cömert davranmış olmadınız mı?»

Hakim sanığa öfkeyle soruyor: «Nasıl olur da utanmadan, kaynananın karnına tekme atarsın?»

«Birden geri döndü hâkim bey...»

Avukatı, Karadenizli müvekkilini, hapishanede ziyaret ediyor. Savunma için taktik düşünüyorlar. Avukat tedirgin: «Nasıl işin içinden çıkacağız bakalım? Dört kişiyi öldürdün. Hafifletici sebep de yok...»

«Yok haaa? Ya beş kişiyi öldürseydim?»

Kitapiara ve sözlü anlatıma geçmiş mahkeme mizahının, kuşkusuz en ilgi çeken kişileri, avukatlar... Ünlü Berlinli ceza avukatı Dr. Frey, savcı tarafından davet edilmiş Davet eden savcı, açık kalpiilikle bir ricada bulunuyor!

«Tanık olarak bana vereceğiniz bilgi, benim için çok önemli... Sizden rica ederim, lütfen birkaç dakika için mesleğinizi unutunuz ve bana, tam gerçeği söyleyiniz».

Ünlü Fransız avukatı Berryer'nin kaynanası anlatıyor:

«En mutlu anne benim. Herkesin sözünü ettiği bir damadım, hiç kimsenin sözünü etmediği bir kızım var».

Ünlü ceza avukatı Moro-Giafferi, bir duruşmaya iyice gecikiyor. Müvekkili olan sanık, altı ay hapse mahkûm oluyor. Ancak hâkim, ince ve edepli bir zat. Avukata yine de savunma fırsatı veriyor. Moro-Giafferi çok kısa konuşuyor:

«Sayın hâkim, eğer savunma yaparsam ve siz cezayı yükseltirseniz, kanıtlamış olursunuz ki, benim savunmam ancak cezayı yükseltir. Cezayı aynı bırakırsanız, savunma denen fırsatın, hiçbir işe yaramadığını anlatmış olacaksınız. Bu durumda mantık, ancak cezayı indirmenizi gerektirir».

Gerçekten de hâkim, cezayı iki aya indirip tecil ediyor.

İtalyan avukat Spantigati, ağır ceza mahkemesinde önemli bir konuşma yapıyor. Bu sırada müvekkili, kendisine işaret ederek, hâkimlerden birisinin uyuduğunu gösteriyor. Spantigati, «aldırma» deyip konuşmasına devam ediyor. Biraz sonra ikinci hâkim de uyuyunca, çok üzülen müvekkilini Spantigati teselli ediyor:

«Korkmayınız! Bu mahkemenin tarafsızlığından eminim. Göreceksiniz, karşı tarafın avukatı konuşurken de uyuyacaklar».

Fransa'da jüri usulü hâlâ geçerli ya! Savunma avukatı son sözü alıp, jüri üyelerine diyor ki: «Sayın jüri üyeleri! Sizi uzun sözlerle yormayacağım. Yarım saat sonra serbest olacaksınız...» Sonra müvekkili sanığa dönüyor: «Sen de Durand».

Yaşlı, ağırbaşlı bir hanım, mahkemede tanıklık ediyor. Böylece de, ünlü avukat Campinchi'nin müvekkilini zor duruma düşürüyor. Avukat çaresiz kalıyor ve tanığın ifadesini çürütebilmek için anlatıyor ki, tanık hanımın 25 yıl öncesinden, ahlak zabıtasında kaydı var...

Kadın şiddetle karşı koyuyor. Getirdiği dokümanlar-

la, 25 yıldır olağanüstü düzgün bir yaşayışı olduğunu kanıtlıyor. Avukat bu! Yutar mı? Geri çekilemez... İnadına üstüne gidiyor!

«Madam! İsterse bütün ömür içinde bir kez ve bir gün olsun, bakan da olunsa, fahişe de olunsa, bu sıfatı taşımanın onurundan vazgeçilemez».

26. Neşe ve Manda

Çirkinlikler ve kötülükler Hepsi mizahın konusu... Çünkü mizahın amacı, güzellik ve iyilik. Çirkinilkiere ışık tutulmalı ki, güzellik kendiliğinden parlasın...

Toplu yaşayışta, çevrenin gözüne çirkin gelen işler yapılamaz. Örneğin sokağa tükürülemez. İnsanların midesi bulandırılamaz. Tükürmenin mide bulandırmayan tek çeşidi, sokağa tüküren kişinin, suratına tükürmektir.

Herkesin içinde çirkin yemek yenemez. Oysa yalnızken de çirkin yemek yenemez. İnsan denen yaratık, kendisinden de utanmalıdır. Zaten yalnızken çirkin yemeğe alışan, herkesin içinde bu huyunu düzeltemez. Restoranda ağzını fırın kapağı gibi açıp, tırnağıyla yirmi yaş dişini karıştırmaya utanmaz.

Yalaktan su içen manda, suyu yukarı doğru çekmek için vakum yapmak, yerçekimini yenmek zorundadır. Bu sırada araya hava karıştığından, fena halde hoşurtu ve şapırtı sesleri duyulur.

Oysa çorba içen insan, çorbayı kaşığa aldıktan sonra ağzına yaklaştırıp, kaşığı eğer ve çorbayı yerçekimi ile ağzına akıtır Yani insanın çorba içişi ile mandanın su içişi arasında, fiziksel oluşumlar farklılık gösterir. Çorba içen insanın, ağzını manda gibi şapırdatması-höpürdetmesi, şart değildir

Eve hırsız girmişti. Sahibi karakola gidip şikâyet etti. Komiser soruyordu: «Anladım, yemekteydiniz... Hiç mi hışırtı duymadınız?»

«Duymadık... Çorba içiyorduk...»

Mandalarla insanlar arasında kesin ayırımlar yapmak isteyen mizah, insanlara neşe vermek ister. Çünkü mandalara neşe vermek olası değildir. Çünkü manda düşünemez. İnsan, düşünme gücü olduğu için, neşelenme zevkine erer.

Neşe vermenin yollarından biri, insanları şaşırtmaktır Şaşırtmak, küçümseme anlamına gelmez. Her ne kadar şaşırtmak, düşünmenin mantık zincirine tuzak kurmak ise de, mizah şaşırtmasında kötü yüreklilik yoktur. Kötü yürekli ve haince olan şaşırtma, politikacının yaptığıdır.

Kalabalık bir iş görüşmesiydi. Charlie Chaplin, boyuna kafasına konan bir sineği kovmaya çalışıyordu. Sonra katlanmış gazeteyle birkaç kere boşa vurdu. Sonunda sinek, tam önüne, masanın üstüne kondu. Ama Chaplin vurmaktan vazgeçti. Dikkati dağılan biri, kızgınlıkla sordu: «Niye vurmaktan vazgeçtin?» Chaplin anlattı:

«Aynı sinek değildi...»

Hanımefendi mutfağa gelince bir de bakıyor ki, yardımcısı kadın, ananas kabuklarını evine götürmek üzere naylon torbaya koyuyor. Hayretle soruyor. «Kızım, bunlar bir işe yaramaz ki, niye alıyorsun?»

«Çöp tenekeme koyunca, komşu kadınları kıskançlıktan kudurtuyorum.»

Yergi (hiciv, hecv, satir) mizahın biçimlerinden biridir. Alay ve gülünç hale koyma niyeti içerir. Bizde genelde şiir biçiminde (deyim yerindeyse) yapılmıştır. Ünlü «heccav»larımızdan birisi, Eşref'tir (1847-1912).

Bizde Eşref'in adı: Şair Eşref'dir. Kimisi de yergi şairi der. Şiirlerinde çirkin sözcükler, açık benzetmeler vardır. Yergi gücü yüzünden bunlar, çoğunluk tarafından bayağı ve iğrenç sayılmaz. Ancak, R.H. Karay gibi, Eşref'i «Ölçüsüzce saldırgan, şakası ve esprisi kaba» bulup, şair saymayanlar bile vardır.

Süleyman Nazif, Eşref'i över: «Eşref bizim son yüzyıl tarihimizdeki çelişkilerin, çöküşün, çözülüşün bütün ıztırâbını elle tutulur gibi duymuş, aynı zamanda saltanatın ve teokrasinin (dinerkine dayanmanın) el ele verip mahvettiği halkı, yakından tanımıştır. Bozuk imparatorluk idaresi, nâzırlarından tahsildarına, zaptiye nâzırlarına (içişleri bakanlarına) kadar, onun gazabından kurtulamamıştır.»

Yirmibirinci yüzyıl yaklaşırken, hâlâ sabah-akşam Abdülhamid Han diye ağlaşarak halkı şaşırtmaya yeltenenler, belki Mehmet Âkif'in sözlerine değer vereceklerdir. Çünkü Mehmet Âkif, Eşref'i, Abdülhamid'e en güzel söven adam olduğuna inandığı için sevmektedir. Şu kıt'asından da pek hoşlanmaktadır:

Besmele güş eyleyen şeytan gibi, / Korkuyorsun «Höt!» dese bir ecnebî. / Padişâhım öyle alçaksın kî sen, / İzzet-i nefsin Arap İzzet gibi!

İlle de takas yapmaya kalkmadan, Eşref'i, salt zalimlerle korkusuzca savaştığı için, müstesna bir kişilik sayarım. Şairliği konusunda ise, kim ne isterse düşünür Ancak, küfür ve pisliğe bulamanın, yerginin şartı olmadığını belirtmeliyiz. Böyle söyleyerek Eşref övgümüzden, bir indirim yapmış da olmuyoruz.

Kötü sözcük kullanmadan yermenin, hem de, kibarca yerin dibine batırmanın yolunu bulmak, hiç de zor değil... Birisi, elindeki parayı uzatarak arkadaşına karşı dürüst davrandığını düşünüyor: «Evvelsi yıl senden ödünç aldığım beşyüz lirayı geri veriyorum. Teşekkür ederim.» Beriki razı değil:

«Olmaz, alamam... Beşyüz lira gibi külüstür bir para yüzünden, hakkında verdiğim hükmü değiştiremem.»

Londra'nın erkek kulüpleri... Niye gidildiğini yabancılar pek anlamaz. Yıllarca ağzını açmayan bıktırıcı tipler var. Bunlardan biri, üyelerden Mr. O. Hertford'a dert yanıyor: «Oliver, bana hakaret ettiler. Birisi bana, kulüpten istifa edersem, elll sterlin vereceğini söyledi...» Hertford öfkelendi:

«Vay terbiyesiz vay! Bari yüz sterlin verseydi...»

İki adam sabaha karşı, gizli kumarhanenin kapısından dışarı çıkıyorlar. Birisi incir yapraksız Adem Baba gibi çırılçıplak, ötekinde külot ve çorap var. Çıplak olan arkadaşını övüyor:

«Bayılıyorum sana! Nerede duracağını biliyorsun.»

Ah şu insancıklar! Gözlükçü müşterisine garanti veriyor: «Verdiğim bu gözlüklerle, insanları oldukları gibi göreceksiniz.» Müşteri bir hafta sonra gelip, gözlüğü geri veriyor:

«Değmez.»

27. Dünya Ortak Pazarı

Son zamanlarda lafı ortalıkta fazlaca çalkalanan olay, Avrupa Topluluğu'na katılma konumuzdur. İsim bile karışıklığa gelmiştir .Eskiden «ortak Pazar» denirdi. Sonradan, «Avrupa Ekonomik Topluluğu» (AET) denmeye başlandı. Şimdi ise yalnız «AT» diyorlar.

Girersek ne olacak? Başımıza ne işler gelecek? İnsan gücümüz değerlenebilecek mi? İşadamlarımız endüstrimiz, rekabet gücü gösterebilecek mi, bunlar konuşuluyor.

Görünüş odur ki, bizi bu yüzyılda kabul etmeleri masaldır. Masal oluşu da iyidir. Biz hâlâ cennet misali iklimimizde, tarım yapmayı beceremiyoruz. Hollandalı, Kuzey Denizi kıyısındaki serasında, bir metrekarede yılda 90 kilo domates yetiştirir. Bizim Akdeniz çiftçisi, 15 kilo ürün alır.

Havadan konuşmuyorum. Yıllar önce sera binalarının önceden üretilmesi (prefabrikasyonu) işine pir aşkına merak sarmış, bir yıl kadar dünya seracıları ile ilişki kurmuş-

tum. İki ay kadar Hollanda'da kalıp, inceleme yapmış, ülkemiz için tip geliştirmiş, örnek sera yapmıştım. Çalışma havaya gitmişti. Bizim yetiştirici, oduna çiviyle naylon çakıp sera yapmaktan vazgeçmiyordu. Bakanlık ve banka kredileriyle de, bu hafiflik teşvik ediliyordu. Durumun değiştiğini duymadım.

Bizim yetiştirici, tanesi 550 gramlık hıyar yetiştirip, yılın her günü aynı miktarda, aynı yere sevketme alışkanlığına giremezse, biz Avrupa'ya, hıyar da satamayız. Nasıl Çikita muz geldiyse, dışarıdan Avrupa hıyarı da gelmeye başlar.

Endüstrimizde yaptıklarımız, umutlu işler ile pis işler arasında, yüzseksen derecelik bir palette ortaya çıkıyor.

Benim çocukluğumda, dar gelirlilerin alışveriş yaptığı Aksaray pazar yerinde, tam yağlı namuslu - hâlis Edirne peyniri bulunurdu. Kilosu 38 kuruşa... Şimdi en pahalı restoranda verdikleri beyaz peynir, tuz zehiri... Kireç gibi... Edirneliler artık peynir yapmıyor mu?

Eşek etinden sucuk yapılıyor. Renkli fiyakalı tuvalet sabunları köpürmüyor ve yarıdan çoğu toprak... Tıraş sabunu tüplerinin bir yerine düzenli olarak hava basılıyor. Bazı kazaklar iki yıkanıştan sonra, bel kemerinin üstüne çıkıyor. Neredeyse her endüstri ürününde rastlanan bin türlü münasebetsizlik örneğini, saymak mümkün değil...

Dünyanın her yerinde, gangster tipli işadamları var. Ama bildiğim kadarıyla, bizim mahkeme duvarı suratlı hayalî ihracatçılara, hükümetler yıllar boyu göz yummuyor. İlle de bu Avrupa Topluluğu'na gireceksek, bazı işadamlarımızın, «namussuzluk» konusunda da, Avrupa standart-

larına girmesi gerekecek... Sanırım iyice zorlanacaklar.

Biz önce birbirimize karşı namuslu davranmak alışkanlığına girmezsek, bilelim ki Ortak Pazar'a, ancak ipliğimiz çıkar.

Bu kadar kafa ütüledikten sonra, şimdi izninizle, zevkli ve ahlâklı bir başka ortak pazar konusuna geçelim.

Dünyanın ilk «ortak pazarı», mizah üzerine kurulmuştur. Hiçbir imzalı anlaşması yoktur. Hiçbir üye bir başkasını veto etmek gücünde değildir. Uluslararası mizah ortak pazarı, diktatörlükler dahil hiçbir sınır tanımadan, hiç kimseden korkmadan, dünya üzerinde fink atmaktadır.

Mizah umuttur. Belaların tümünü birden, ya da teker teker, ortadan kaldırarak, onlardan kurtulma rüyasıdır. Ancak bu rüya, akıl yoluyla görülen planlanmış bir rüyadır. Hiç mi hiç, «rastgele» değildir.

Mizahta espri dediğimiz sözcük, ruh-can gibi anlamlardan kaynaklanır. İnsan vücudunun, hele ten zevkleriyle beden keyifleri söz konusu olduğunda bir önemi vardır ama, onu hayata, yaşayışa geçiren ruhudur. Ruh yoksa, ten zevki de yoktur.

Mizah, aklın sanatının vücududur, sahnesidir. Espri ise onu yaşatan ruhtur, candır. Sahneyi ışığa boğan, «çakışlar»dır.

Sporla vücut geliştirilir, mizah ile de beyin... Mizah kafayı, şok yöntemi ile çalıştırır. Mizahın her sahnesi, her espri, beyni çalıştıran birer «şok»tur. Bu şoklar beyinde, ürpermeler-irkilmeler yaratır. Bu irkilmeler, ruhsal tepkilerdir - olaylardır, bedensel değil...

Mizah şokuna giren kişi, o sahneye öyle yakıştığı için taş gibi bir yüz ve kımıldamayan bir vücutla esprinin zevkini almakta ise, bilinmelidir ki o anda mizah, görevini yap-

maktadır. Eğer yakışığı aysa, ağlatabilir de... Mizahta gülmenin yasak olduğunu söylemiyoruz. Güldürebilir de elbet...

Mizah ile delilik arasındaki ilişkiler son derecede dostçadır. Deliliği en büyük anlayışla, en sevecen saygıyla onurlandıran sanat, aklın sanatı olan mizahtır. Mizahın en çok kullandığı silahlardan biri ise, aklın mantık düzenine pusu kurmaktır.

Mantıklı düşüncenin zincirini, bir anda boşluğa düşüren mizah, o zinciri parçalar, insan aklı işte o anda, yeni bir düşünce düzeni yaratır. Mantık zincirinin parçalandığı anda, çok kısa süreli bir delirme zamanı yaşandı demektir. Sonra akıl, yine başa gelir.

Sevgili delicikler de tıpkı mizah gibi, insanların mantık düzenine sürekli olarak pusu kurarlar. Arada bir akıllı görünmeye çalışmak bayağılığına ise düşmezler. Ömürleri, süresiz bir özveri (fedakârlık) içinde geçer. Kimseye bu fedakârlığın faturasını çıkarmazlar

Hem bu dünyayı şöyle bir seyreden hangi aklı başın da kişi, işi deliliğe vurmaktan daha akıllıca bir yol seçebilmiştir?..

Dünyanın akıllılarının çoğunluğu delirdiği anda, yeni bir «dünya ortak pazarı» daha kurulmuş olacaktır.

28. Mayın Tarlasında

Bazan bakıyorum da, bir mayın tarlasında yaşıyoruz. Çevremiz her an, öyle gerçeklerle sarılı ki, her biri dokunsak patlayacak... Yaşayışımız, böylesine dramatik olaylar dizisi içinde geçiyor. Her gerçek, geleceğimizi tehlikeye sokan bir mayın tuzağı... Oysa biz oralı değiliz. Kaderci tevekkülü içinde gözümüzü yummuş, üstüne bastığımız mayınların tehlikesini önemsemiyoruz.

Yoksa bu mayınlar patlıyor da, biz mi farkında değiliz?

Her görüş, peşin hesaplara dayanıyor. Son dakikaların verilerine göre hesap yapan yok! Herkes hesabını, yıllar önce yapmış, kemikleştirmiş, değiştirmiyor. Hazır elbisenin uyarı bulunuyor. Oysa hazır fikir hiç uymuyor. Her olayı, her an, son verilere göre yeniden hesaplayıp değerlendirmek gerekli... Oysa arkadaşım Karadenizli Talat'ın sözü aklımdan çıkmıyor: «Bizde particilik irsîdir...»

Bütün bunları konuşuyoruz. «Süvari Ağabey»im, ne kısa ve ne de ince şikâyet ediyor: «Biz niye böyleyiz?..» Hepsi bu kadar Oysa ben bu arada, hışım gibi birçok kimseyi, hem de Narlıkapı ağzıyla, giydirmiş bulunmaktayım. C.D. ise, gevrek-gevrek kahkahalar patlatmakta...

Görülüyor ki biz, birbirimize de benzemiyoruz... İyi ki de benzemiyoruz. Bir arada oluşumuzdan doğan renklenmenin kaynağı bu! Benzeyen tek yanımız, birbirimizin canını sıkmamak, kuyusunu kazmamak bile olsa, huzur duymamıza yetiyor.

Türkiye'de çeşitli haltlar karıştırıp da, yurtdışına kaçan işadamlarımız var. Bunlar geri kalmış değil, aksine ileri gitmiş ülkelerde ve refah içinde yaşıyorlar. Güvenilir kaynakların verdiği bilgiye göre bu kişilerin tümü birden, yine Türkiye ile ilgili dümenler çeviriyorlar.

Bir yandan böyleleri var, öte yandan da ülkemizde, şimdi anlatacağım gibi cevherler yaşıyor. Tesellimiz ve güvenimiz onlar. Bir yakın arkadaşım var, kendisini sever ve sayarım, yürekten güvenirim. Mesleği avukatlıktır. Üstelik kendisi de avukat olan bir başka dostumuz da, onu övdükten sonra, pek ince bir özet yapmıştır:

«O, ülkemiz için lüks bir adamdır.»

Bir inşaat mühendisimiz var. Uzun yıllar devlet adına müteahhitleri kontrol etmiş... Dürüst ve titiz. Kişisel tolerans ölçülerinin dışında, hiçbir masum yanlışı veya hınzırca yutturmayı kabul etmiyor. Sayılan bir meslek adamı...

Günün birinde, «artık bu maaşla geçinmenin sonu yok» deyip, müteahhitliğe heves etmiş. İlk aldığı işe başlamış... Karşısına da deneyimli ve dürüst bir kontrol mü-

hendisi düşmüş... Bizimki ne yapsa kabul ediyor. Çünkü tolerans dışında yanlışlık - kötülük yok... Sanılır ki inşaat böylece yürüyüp bitecek... Hayır yürümüyor.

Yürümüyor. Çünkü bizim yeni müteahhit olan mühendis, kendi yaptığı işleri beğenmeyip, yıktırıyor ve boyuna yeniden yaptırıyor. Kontrol mühendisi kabul ettiği halde... Haftalar, aylar böyle sürüp gidiyor. Sonuç acı: Titiz dostumuz, Türkiye sınırları dahilinde, «kendisini batıran ilk müteahhit» olmak onurunu kazanıyor.

Şu anda beni üzüntüye boğan zorunluk, şundan doğuyor. Bu zatın çoktan beri anıtı dikilmiş olması gerekirken, öğrencilerin her ulusal bayramda bu anıta (kimin ve ne için olduğunu bile bile), çiçek koymaları beklenirken, şu anda adını bile anmaya korkuyorum. Çünkü bu dostumuzun yaptığının tam tersi, artık füze gibi yükselen yıldız müteahhitliğin şartı sayılıyor. (Olaylar bu sanıyı yalanlamıyor). Niye adını açıklayayayım da, dostumuzu enayi sayacak tilkilere fırsat doğsun...

Neme lazım? Ben duyduğumu anlatırım. Kimse kimseye kızmasın... Bana da... Bir Kayserili tanıdığım, şöyle anlatıyordu: «Bizde, eskiden babalar, gözlerinin tutmadığı evlatlarını okutur, profesör falan yaparlardı. Ötekiler nasılsa adam olurdu»

Kanada nüfusu, 25 milyon basamağında. Bizim yarımız kadar. Yılda üçyüzbin kitap basılıyor. Basılan kitabın raflarda kalma şansı, altı hafta... Ondan sonra 50 Cent'e, süper market masalarında... Daha sonra da ortalıkta, sokakta, hıyar - domates arasında... İki meteliğe... Ancaak, her ciddî kitap kendini kurtarıyor. Her iyi kitap ise, yazarının geleceğini...

Türkiye'nin kitapla ilişkisi konusunda şu anda söz etmeye utanıyorum. Ama bu utanma geçici... Günü gelecek, yine söyleyeceğim.

Bir kentimizde (adını veremem, uğraşırlar), itfaiye bir yangına, otuzbeş saniyede yetişmiş ve söndürmüş. Üstelik ödül almışlar. Böyle müthiş bir başarı nasıl olmuş? Çünkü o sırada yangın alarmı uygulaması yapıyorlarmış da ondan...

Aradan birkaç hafta geçmiş... Aynı itfaiyenin iki sokak ötesinde bir yangın olmuş... Dört evle iki dükkân, temeline kadar yanıp kül olmuş... İtfaiyecilerin yangından haberi olmamış, ertesi gün gazetede okumuşlar.

Bir arkadaşım, benim tanımadığım bir arkadaşını anlattı. Hazret, soluk olmadan kesen, dehşet saçan bir tıraşçıymış... Adliye tarihinde ender rastlanan olaylardan birine sebep olmuş... Davacı olarak katıldığı bir mahkemede herkesi o kadar bezdirmiş ki, sonunda hâkim bey rica etmiş:

«Siz beni red etsenize!..»

Avrupada var, eskiden bizde de vardı. Ordinaryüs profesör derdik. Ordinaryüs sözünden, bir saygıya değerlik - hatırı sayılırlık anlaşılırdı ama, bu söz hiçbir zaman, yüksek - büyük gibi anlamlara gelmezdi.

Oysa biz, yüksek mimar - yüksek mühendis gibi çirkin meslek titrleri vererek, çok ayıp bir iş yaptık. Bu sıfat ancak, Yüksekkaldırım'a yakışabilirdi. Benzeri sözcüklerin, geri ülkelerde kullanıldığını duymadım. (Her türlü yanlış anlamayı önlemek için benim de kanundaki meslek sıfatımın, yüksek mimar olduğunu belirtmek zorundayım).

Yaptığımız bir başka yakışıksız iş, «Büyükelçi» sıfatını kabullenmektir (Sefiri Kebir'den döndürerek). Uygar ülke-

lerde elçiler için, büyük sıfatı kullanıldığı konusunda bilgim yok. Dilerim ki benim cahilliğim olsun da, daha az mahcup olma fırsatını elde edelim.

Anlamlarına pek aldırdığımız yoktur da, sözcüklerle oynarız ya! İş Hanı sözünü de bayatlattık, İş Merkezi demeye başladık. Bir plaza lafı da, ortalıkta dolaşmaya başladı. İşte ben bir gün, böyle binalardan birine gittim. Onuncu kattaki işim bitti, aşağı inip gideceğim. Asansör kabininde, onbirinci kattan binmiş olan iki Karadenizli inşaat ustası vardı. İş yeri o handa olan bir inşaat müteahhidine gelmiş, alacaklarını alamamışlardı.

Çok üzgündüler. İstanbul'a da yeni gelmişlerdi. Küfür etmiyorlardı. Birisinin borçluyu eleştiren ve o sevimli Karadeniz ağzıyla söylenen şu sözleri, beş yıldır yüreğime oturdu, kımıldamıyor:

«Herife bak! Asansörlerde geziyor da, bizim paramızı vermiyor».

Bu asansör olayından birkaç gün sonra iş için Paris'e gitmiştim. Gece sokak arşınlarken, vitrinlerde köpekler için şampuan satıldığını görmüştüm.

29. Günahın Ticareti

Hıristiyan vaizler, kendilerini dinleyen halkın gönlüne yumuşak tarafından girmeye çalışırlar Söyleşilerinde. bir yandan korku salarken, öte yandan komik ögelerin gevşetici etkilerini kullanırlar

Dinleyenlerin ne beklediğini bilirler. Romalılar tarafından ızgara yapılan Hıristiyanların tüyler ürperten kahramanlıklarını anlatırlar. Araya korkunç şakalar sokuşturmaya çekinmezler. Bunlarda, günümüz kara mizahını andıran yanlar vardır.

Danimarka adalar ülkesi. Adalararası ilişkiler de neşeli ve sıkı. Günün birinde Falster adasındaki pazar günü vaazı, bezdirecek kadar uzamış. Papaz da lafı çok uzattığının farkına varmış. Vaazı keserek diyor ki:

«Sevgili cemaat! Meraklandığınızı biliyorum. Ama sizi sevindireceğim. Şimdi zangoç efendi bana bir pusula uzattı. Adamız futbol takımı, komşu ada Lolland futbol takımına karşı 2-0 galip oynuyor. Oyunun bitmesine de beş dakika var...»

Yaşlandıkça, cennet umutları daha kolay filizleniyor. Cehennem korkularını yüreklere salmak kolaylaşıyor. Çünkü yetişkinler, aradaki mesafenin azaldığını sanıyorlar. Oysa çocuklar oralı değil. Mantıkları, korkusuz işliyor.

Papaz çocuklara, sevgili Tanrı'nın, her şeyi: Güneşi, ayı, yıldızları, ağaçları, çiçekleri, yarattığını anlatıyor. Küçük Peter soruyor: «Bunlar hadi güzel ama, her şeyi mi o yarattı? Yani böcekleri, at sineklerini de mi o yarattı?»

«Evet hepsini sevgili Tanrımız yarattı».

«Ötekiler iyi ama, bu pis bir iş işte!»

Genç bir papazın, ilk vaazında saçmalaması önemli sorun... İlk vaaz heyecanını yenebilmek için, yarım şişe konyak dikip kürsüye çıkan genç papazların, Meryem Ana'nın hamile kalışını büsbütün şüpheli hâle soktuğunu, çok dinlemişizdir. Biz yine papazlara değil de, İncil'e inanalım. Dil sürçmesi, yaşı ilerlemiş devlet başkanlarının bile başına gelebiliyor.

Genç papaz ilk vaazını veriyor. Her acemi gibi, o da ateşli... Genç erkekleri hedef almış, düşünceli olmalarını istiyor. Kendinden geçmiş anlatıyor:

«Yaşamayı yüzeysel görmemelisiniz! Her şeye yalnız dışından bakıyorsunuz... Hanımların giydiği şık-renkli-cici elbiseler, aklınızı başınızdan alıyor. Oysa ki asıl önemli olan, bunların altında nelerin bulunduğudur».

Genç bir papaz ünlü Luther'e, iyi bir vaaz vermenin gizlerini soruyor. Yanıtını alıyor:

«Önce İncil'i sonra ağzını aç ama, ikisini de çabuk kapamasını bil!»

Günahları Tanrı'nın affetmesi doğal... Ama papazların affetmesi yakışıksız iş... O günah çıkartmak denen iş-

lem, ticaret kokuyor. Günahın kaça çıkacağı da belli değil. Hani ceza kanunundaki gibi olsa, suçun tarifesi bilinse, yine bir şey demeyeceğim. Diyelim ki zina bin dolar, rüşvet beşbin dolar, anlayacağım. Hukuk bile hâkimlere verdiği takdir hakkını kısıtlarken, papazlara sonsuz takdir hakkı verilmesine, aklım ermiyor. Hem sonra, papaza ödeyecek parası olmayan zavallı, bu yüzden ille cehenneme mi gitsin?

Meymenetsiz suratlı bir adam, günah çıkartıyor. Yalnız küçük günahların sözünü etmesi ise, papaza rahatsızlık veriyor: «Cesaret edin, cesaret! Önemli günahlarınızı söyleyin! Örneğin bir şey çaldınız da, geri verilmesi gerekir mi?»

«Hayır muhterem peder... 'Geri ver' diyeceğinizi biliyorum da, gelmeden önce acele sattım».

İsveçli Piskopos Söderblom'u, henüz köy papazı olduğu sırada acele çağırmışlar. Ölüm döşeğinde yatan bir köylü, hemen vaftiz edilmek istiyormuş... Papaz usulen sormuş: «Şeytanı ve eserlerini, sonsuza dek lanetler misin?» Hasta inleyerek yanıt vermiş:

«Papaz efendi! Şimdi artık herhangi birini hırpalamaya zamanım ve takatım kalmadı...»

Kral Friedrich I. ölüm döşeğinde... Saray papazı, dünya nimetlerine düşkün olan kralı, bari giderken olsun, ruhsal «murakabe»ye çağırıyor. Kral pek aralı değil:

«Artık o da bitiyor: Dünya sadece bir komedya! Daha iyisini bilen varsa aldanır».

Dilenci kadın papaz efendiden bir yemek parası istiyor. «Çok» diye alamıyor. Bir ekmek parası istiyor. Papaz onu da çok buluyor. Kadın bir mangır istiyor. Papaz

mangırı da vermiyor ama, dilenci kadını haç çıkararak kutsuyor. Kadın gülerek diyor ki:

«Senin bu kutsaman bir mangır etseydi, onu da vermezdin ya!..»

Napolyon zamanında bile şiddetli kış olunca, Paris yakınlarına kadar kurtlar inerdi. Günün birinde Saint-Denis'de bir papazı kurtlar yemiş. Aktris Sophie Arnould olayı gülerek şöyle anlatmış:

«Zavallı hayvanlar! Ölesiye aç kalmışlar anlaşılan».

Voltaire zındığın biri... Ama masasında sürekli olarak bir İncil bulunurmuş. Hayretle sebebini soranlara da anlatırmış:

«Her iyi avukat, karşı tarafın görüşlerini göz önünde bulundurur».

Papaz Fusée, oldukça edepsiz şiirlerin yazarıydı. Üstelik zındık Voltaire'in de dostuydu. Bu nedenlerle cehennemden korkması boşuna değildi. Günün birinde ağır hastalanınca, başpapazı rica etti. Cehenneme gitmekten kurtulmak için çare sordu. Başpapaz:

«Çapkınlıkla ilgili edebiyat yapmaktan vazgeçeceksin!» dedi. Fusée: «Ya duramazsam?» deyince başpapaz: «O zaman küfür günahı işleyen yazarların yazgısını paylaşacaksın». Papazın rengi sarardı. «Nasıl bir yazgı bu?» deyince başpapaz açıkladı:

«Yalnız cehennem ateşinde yanmakla kurtulmayacaksın, sonsuza dek yuhalanacaksın...»

30. Ah O Çevre!

Gazetelerde okuyup duruyoruz. Sürekli olarak dünyayı gezen bir zat var. Nereye gitse karışıklık çıkıyor. Bu karışıklıkların kaynakları açık değil. Çünkü bu muhterem zatın, iyilik ve barış peşinde olması bekleniyor. Çünkü Papa...

Papa bir yandan Katolik Hıristiyan dünyasının başındaki din adamı. Öte yandan, Vatikan Devlet Başkanı. Bu ıkisinin bağdaşması olası değil. Son örneğini, Makarios ile gördük. Müslümanlar üzerine Haçlı Seferi düzenleyip, Bizans Hıristiyanlarını kana bulayanlar da, tarihteki yerini aldı. Anlaşılan değişen bir şey yok. Papalar gizliden gizliye, ayının tabanını gıdıklama işini sürdürüyorlar.

Papa Urban VIII. kendisini dünyanın en anlayışlı ve akıllı kişisi sayardı. Kendisi gibi düşünmeyenleri horlar, sanat eserlerinde başka şeyleri beğenenleri bile aşağılardı. Aynı görüşte olanları ise, ölçüsüz överdi.

Günün birinde Kardinal Pamfili'yi övdü: «İşte bir büyük adam! Benim gibi düşünüyor...» Oysa kurnaz kardinal de, daha matah birisi değildi. O ortam içinde sonradan papa oluşuyla, bunu kanıtladı.

Papaların asli görevlerini unutmaları düşünülemez. Bu görevi herhalde, açık-gizli sürdürürler. Ancak, güleryüzlü olmayı da, savsaklamazlar. Kendilerini sevdirecek, söylenti dalgalarına tohum atacak olayları, matrak sahneleri, yaratırlar. Kendilerini bu yönde, basın ve halkla ilişkiler müşavirleri yönetir.

Kardinal Micara, papa huzurundaki randevusuna geç kaldı. Üzüntüyle özür diledi. Otomobilini park etmek için, yarım saat yer aradığını söyledi. Tombul Papa Johannes XXIII. anlayışlı, rahat adamdı:

«Üzülmeyin, bu dert çok eski... Nuh bile gemisine yer buluncaya kadar, 40 gün aramıştı».

Sixtus V Papa olarak taç giydi, kutlamaları kabul etti. Uzun kuyrukta, kuzey İtalya'dan küçük bir manastırın başrahibi de bulunuyordu. Papa, başrahibi beklenmedik biçimde, hem de parmağını sallayarak uyardı:

«Biliyorum sizin manastırın mali durumunun kötü olduğunu. Dikkat edin!» Başrahip şaşkınlıkla sordu: «Bağışlayınız Muhterem Peder. Bunu nereden biliyorsunuz?» Papa açıkladı:

«Yirmi yıl önce tanımadığınız bir papazı misafir edip, üstelik para verdiniz. Parayı da geri almadınız... Ama talihiniz var. O papaz bendim. Alın paranızı geri!»

Ressam Michelangelo, Vatikan'daki dev duvar freski «Kıyamet Günü»nü bitirmek üzereydi. Papa Paul III.,

yanına Tören Başkanı Biagio'yu alarak, resmi görmeye gitti.

Biagio resmi kötülemeye çekinmedi; «Bu resim bir kiliseden çok bir şarap mahzenine yakışır» dedi. Ressam öcünü şöyle aldı: Resmin altında bir yerde Biagio'ya yer verdi. Kulakları eşeklere benziyordu. Zebaniler tarafından, cehennem ateşine atılmak üzere sürükleniyordu.

Tören Başkanı Biagio, resmin bu bölümünün değiştirilmesini ve Michelangelo'nun şiddetle cézalandırılmasını istedi. Papa Paul III. razı değildi:

«Sevgili Biagio! Benim hükmüm yeryüzü ile sınırlıdır. Cehennemde geçerli değildir. Michelangelo seni cehenneme yerleştirdiyse, ben kurtaramam».

Anlatılıyor ki Teksaslı bir petrolcu, Papa Pius XII. huzuruna çıkmış, ülkesinde öğrendiği biçimde yakınlaşmaya çalışıyor:

«Muhterem Peder, ben Pius XI'i ne yazık ki hiç göremedim. Ama büyükbabanız Pius X'u, çok iyi tanırdım».

Bir gün Papa Pius XII'ye, yüz yaşını geçmiş bir ihtiyarın mutlaka huzura çıkmak istediğini söylediler. Papa adamı gerçekten kabul etti. Yaşlı adam huzura çıkar çıkmaz, papaya yaklaştı, diz çöktü. Heyecanla anlattı:

«Ne kadar mutluyum Muhterem Peder! Pius XI de beni ölmeden üç gün önce kabul etmişti...»

Bir Amerikalı hanım Roma'ya gelerek sevgili düşünü gerçekleştirdi. Görmediği kalmadı. Sonunda, papanın huzuruna çıkmayı bile başardı. Pius XI. hanımı sevecenlikle kabul ederek: «Yerine getirilmesini istediğiniz bir dileğiniz var mı?» dedi. Kadın heyecanla: «Muhterem Peder! Bir Konklave yaşamak istiyorum».

Roma'da bu isteğe yıllarca gülündü. Çünkü Konklave, papa ölünce yeni papa seçmek için toplanan «Kardinaller Meclisi»ydi.

Yeni papayı seçecek Kardinaller Meclisi, görevini bitirmeden dağılamaz. Seçim 6 ay da sürse, kimse ayrılamaz. 1740'da olduğu gibi... O zaman kardinaller de toplantının uzaması yüzünden canlarından bezmişler... Sonunda, Lambertini adındaki biri söz almış:

«Artık bir sonuca varmak zorundayız. Kutsallığı baskın birini isterseniz Kardinal Gottl'ye, politikacı isterseniz Kardinal Aldobrandi'ye oy veriniz... Namuslu bir herif isterseniz de bana!..»

Sonunda «namuslu herif»i seçmişler. Adı: Benedikt XIV. olmuş.

Anlaşılan Benedikt XIV., adını andığı öteki kardinallerin namusu konusunda, güvenli değildi. Anlaşılan papaların da adının kötüye çıkmasında, çevrelerindeki kardinaller ve piskoposların önemli rolü vardı. Politik liderler gibi... Ah o çevre ah!..

Artık genç sayılması zor olan bir rahibe hanım, Piskopos Montazet'yi sıkıştırıyordu: «Sizin, yakın bir arkadaşınızın karısından bir çocuğunuz olduğu söyleniyor. Ne dersiniz?» Piskopos diretiyordu: «Yalan! Bu tıpkı sizin, Kardinal Tencin ile sevişiğiniz söylentisi gibi iftira!» Rahibe göz kırptı:

«Anlaşıldı.. Çocuk sizin...»

Bir kardinal sohbet sırasında tarihçi Taine'e anlatı-

yordu: «Cenette her şeyden önce cinsiyet farklılıkları ortadan kaldırılacak. Bunu İsa bile İncil'de açıkça anlattı». Tarihçinin aklı ermedi:

«Olabilir, ama bu doğruysa, cennet çekiciliğini önemli oranda yitirmeyecek mi?»

31. Bektaşiler Üzerine

Zaman ilerledikçe, değişmeyen toplum yok. On yıllar, yüzyıllar boyu değişmeyen bir toplum, ilerleyen zamana göre geri kalıyor. Bu da, **geriye doğru bir değişme,** yani gerileme anlamına geliyor.

Bazı kişilerce İslamlığın değişmez yasası sayılan «şeriat» bile, derinden derine değişmektedir. Şeyhülislam Ebussuut Efendi XVI. yüzyılda, şeriat ilkelerine dayanarak kahve-boza ve şırayı bile yasak etmiştir. Günümüzde en sofu şeriat yanlıları bile, bu yasakları tutmaz. Bu, **yasağın yorum değiştirmesi** değil, **yasaklayan sistemin** değişmesidir

Şunlar bile söylenebilmiştir: Kur'an «gâvur icadı» araçlarla (yani matbaa ile) basılıp çoğaltılamaz, camiler «gâvur icadı» elektrikle aydınlatılamaz, radyoda Kur'an okunamaz. Bütün bunlar şeriat adına ileri sürülmüştür. Bugünkü uygulama biçimi, yukarıdaki görüşleri küfür haline getirmiştir

İslam dinine göre inanç, çok kısa ve sade anlatılmıştır. «Allah'ın birliğine, Muhammed'in onun elçisi olduğuna tanıklık ederim» diyen Müslüman sayılır. Müslüman kabul edilmek için bunu söylemek yeterlidir.

Bektaşiler de buna inanır. Zaten, Müslüman inançlı bir tarikattır. Ancak Bektaşilik, inanç bakımından da, düşünce biçimi bakımından da, şeriat ile bağdaşmaz. Şeriata bağlı olmak bir yana, ona düpedüz karşıdır.

Bazı dinî inanışlara göre insan, «gelip geçici bir kul» dur. Görevi şeriatın gösterdiği yolda yürüyerek kendini ibadete vermektir. Sonrası «kaderine bağlıdır». Kaderden kurtulmak yoktur. Ne yaparsa yapsın, cennete bile ancak kaderinde varsa gidebilir. Bu anlayışa göre insanın, bu dünyada yapacağı fazla bir şey zaten kalmamıştır.

Oysa Bektaşi'ye göre insan; Allah'ın verdiği aklı kullanan, geleceği planlayan, ahlakı kadere bağlamayan ve sorumluluğu olan bir varlıktır.

Hak'kı ister isen âdemde ara/Irak'da Mekke'de Hac' da değildir. (Kaygusuz Abdal)

Bektaşiler de can ve ruh sözcüklerini aynı anlamda kullanırlar. Tarikat yoldaşlarına can dedikleri gibi, sevdikleri her varlığa can demeye alışmışlardır. Arkadaş, dost, iyi, güzel anlamına da kullanırlar. Yunus Emre'nin, «Canlar canını buldum bu canım yağma olsun» dizesinde, Tanrı anlamına da kullanılmıştır.

Bir Bektaşi olan Yunus Emre, insancıl hazinelerden biri saydıkları gönül bilgisini (irfan), şöyle dile getirir:

İlim ilim bilmekdür / İlim kendün bilmekdür / Sen kendüyi bilmezsin / Yâ nice okımakdur.

Bektaşi içkiyi haram saymaz. Onun için de içer. Şeriata zaten karşıdır ama, dem çekmesi şeriata karşı gösterli değildir. Amacı; yaşamanın biraz olsun tadını çıkarmak, üzüntüden uzaklaşmak ve yaşayışın sevincini duymaktır. Bektaşi şairi Ruhi Baba, bu mutluluk arayışını şöyle dile getirir:

Nice bir dağdağa-yi dehr ile berbâd olalım / Yürü meyhâneye zâhid biraz abâd olalım.

Bektaşi fıkraları, yüzyıllardır halk ağzında gezer durur. Aslında bu fıkralar, tüm yaşayışın mizahıdır. Yaşamanın, düşünerek akıl terazisine konmasıdır. Fıkraların unutulup gitmeyişi, yüzyıllardır canlılığını koruyuşu, çok insanın onlarda kendini bulması yüzündendir.

Bektaşi'den meyve isterler. O da sorar: «Allah yapısından mı olsun, kul yapısından mı?» diye... Çoğu cevap verir: «Elbet Allah yapısından...» Bunun üzerine Bektaşi, ekşi ahlat uzatır. Ahlatı gören hemen lafı değiştirir: «Kul yapısından olsun». Bunun üzerine Bektaşi, olgun aşılanmış armut ikram eder. Açıklamasını da yapar:

«Allah her şeyi önce ham yaratır. İnsanlar Allah vergisi olan aklı kullansınlar da, onu terbiye etsin diye... Böylece Allah insanlarını, kendi vergisi olan aklı kullanıp kullanmadığını da sınar...»

Bektaşi, inançları alet ederek kişisel propaganda yapılmasından hoşlanmaz. Örneğin: «30 yıldır ağzıma, doyuncaya kadar lokma koymadım» diyen yobaza sorar:

«Sen böylece işkembeni ıslah etmişsin... Nefsini ne zaman ıslah edeceksin?»

Birisi camide yakarır: «Yaa Rabbi, bana iman ihsan eyle...» Hemen yanındaki Bektaşi de yakarır: «Yaa Rabbi, bana bir şişe dem ihsan eyle...» der. Bunu duyan adam, fena halde kızar, Bektaşi'yi azarlar: «Bre zındık! Allah'tan isteyecek başka şey bulamadın mı?» Bektaşi rica eder:

«Kızma! İkimiz de, kendimizde olmayanı istiyoruz».

Bektaşilerle Mevleviler, birbirine sürekli olarak takılırlar. Böylesi takılmalar, başkasını batırar k kendisini yücelmiş sanmak gibi bir kelle hammallığı değildir. Tersine, neşe aramaktır. Bektaşi ise neşeyi, yaşanan hayatın içinde arar.

Takılmak isteyene konu mu bulunmaz? Örneğin Mevlevilerin giydiği hırkaların kolları, bol kumaştan yapılır, yenleri iyice geniştir. Bektaşi bunu bile sorar: «Sizin hırkalarınızın yenleri niye geniştir?» Mevlevi iyi niyetlidir, anlatır. «Başkalarının kusurunu örtmek için...» Bu sefer Mevlevi, Bektaşi'ye sorar: «Sizin hırkalarınızın yenleri neden dardır?» Bektaşi anlatır:

«Biz kimsede kusur görmeyiz ki...»

Tarikat mensupları arada rastlaşır ya! Her biri övünür Mevlevi anlatır: «Biz bir oturuşta, bin kelimei tevhit çekeriz». Nakşi anlatır: «Biz bir oturuşta, bin lafzai celal çekeriz» der. Kadiri ise aşağı kalmaz: «Biz bir oturuşta, onbin Yâ hayy yâ kayyum çekeriz». Bektaşi ne yapsın? O da anlatır:

«Biz ayaktayken bir şişe çekeriz de, oturunca haddini hesabını Tanrı bilir .»

32. Hizmete Saygı

Bir ağaç cinsi vardır. Olağanüstü iyi işlenir. Sokrasına kıymık kaldırmaz. Mobilyacılıktaki en makbul kereste çeşitlerinin başında gelir. Rengi kapkaradır. Çok sert ve dayanıklıdır. Hatta bu yüzden, teknik resim çizdiğimiz T cetveli, gönye gibi çizim malzemesinin kenarına, başka ağaçlara yapıştırılarak, ince zırh biçiminde geçirilirdi. Plastik çizim malzemesi piyasaya döküldükten sonra, anlattığım eski tipler ortadan kayboldu.

Sıcak ülkelerde yetişen ve ikiçenekliler familyasından olan bu ağacın adı: «Abanoz»dur. Dünyada ve tarihinde olağanüstü güven yaratan ve saygıyla anılan bu saygıdeğer ağacın adı, yıllar önce bizim tarafımızdan İstanbul'da bir genelev sokağına konmuştur.

Bu zavallı sokak uzun süre, şehrimizin yaya trafiği yükünü ve günahını taşıyan mekânlardan birisi olmuştur. Sanırım ki, normal olmayan cinsel ilişkilerin artmayışında, görülmeyen - hesaba gelmeyen bir rolü olmuş olsa gerekir Ülkemizdeki şiddetli cinsel açlığın giderilmesinde, tüy-

lü sevişmelere yönelişin önlenmesinde, bu sevimli sokağın oynadığı hayırlı rol, herhalde unutulamaz.

Bu sokaktaki işletmelerin, çalıştıkları sürece fazla kâr hırsı gütmediği de söylenebilir. Her ne kadar vizite ücretinin, yüz kuruştan yüzon kuruşa çıkması, o zaman bizim lisede matem havası yaratmış, hatta bu pahalılığın hükümeti düşürebileceği düşünceleri doğmuş ise de, bütün bunların yersiz olduğunu belirtmek, bugün bile benim için vicdan borcudur.

Bu anlattıklarım, 1930'lu yıllardır. Yüz kuruştan yüzon kuruşa çıkan, yani yalnız yüzde on zaman yapılan vizite ücreti, o zamanın (alım gücü diyeceğim, yakışmayacak) kazanç düzeyine göre de, yüksek sayılmazdı. Hele, candan bezdiren bir pahalılık, kesinlikle söz konusu değildi. Zaten o yıllarda, bir gün gelip de günümüzdeki gibi bir partinin iktidara geleceğini, kimse düşünmüyordu.

Bu sokak o zamanın gençlerinin zihnine öyle çakılıp kalmıştır ki, ben akranlar bugün bile, kişileri ve adlarını unutmamışlardır. Örneğin bizim Semai, bir numaradan yirmidokuz numaraya kadar bütün evlerdeki kızların, mamaların, hattâ kapıcıların isimlerini, hâlâ bülbül gibi sayabilmektedir.

Esasen ülkemizde, o zaman Abanoz Sokağı'nda çalışan işletmeler gibi kuruluşlar, hiçbir zaman vurgun tipi kârlara tenezzül etmemiş bulunmaktadır. Bu, bugün de böyledir... Gözü dönmüş kâr hırsı, ancak gizli ve lüks illegal işletmelerde, büyük otellerde veya şurada-burada tek kişi çalışan «kadîm meslek» sahiplerinde görülmektedir.

Legal çalışan bu «halka açık» kuruluşların, şimdi de

en kanaatkâr koşullar altında çalıştığı söylenebilir. «Halka açık» bazı başka kuruluşlar gibi, vatandaşlarda manevi çöküntü yaratma tehlikeleri de yoktur.

Öte yandan bu kuruluşların, devlete sahip çıkma bilinci, her türlü övgünün üstündedir. Çünkü bu işletmelerin sahipleri, adı dillerde-gazetelerde dolaşan milyarder pek çok işadamından fazla vergi ödemektedirler. Adları yıllardır, vergi şampiyonları listelerinden eksik olmamaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkemiz ile Amerika arasında gelişen dostluk ilişkilerinde de, Abanoz Sokağı'nın unutulmaz rolü vardır. Bu sokaktaki bütün yapılar, 1946 yılında restore edilmişti. Binalar yenilenmiş, her yanları sabunlu sularla ovulmuş, baştan aşağı boyanmıştı. Bütün «kızlar» hamamlarda keselenip sabunlanmış, permanganatla ilaçlanmış, kuaförlerde Hollywood yıldız namzetlerine döndürülmüştü. Her bir ev, bir başka peri padişahının sarayına benzetilmişti.

Biz Amerikalı dostlarımıza ait Missouri zırhlısının 1946 yılı ziyaretine, bu denli içtenlikle hazırlanmışızdır. O günler, bugünkü dostluğun başlangıcıdır. Her ne kadar bazı kimseler, Amerika'nın bize karşı şimdiki davranışlarındaki oynaklıkların sebebi olarak, o zaman başlayan ilişkilerin «kaygan bir zemine» oturuşunu göstermekte iseler de, ne derece haklıdırlar bilemem.

Missouri'nin gelişinde yenilenen o sokağı, ben akranlardan kim unutabilir? Her ne kadar polis, Amerikalılardan başkasını içeri bırakmıyor idiyse de, ben bir tanıdık bulmuş, sayesinde boyacı kıyafetiyle gezmiştim. Her bir köşesini beynimin hücrelerine oymuştum. Uzun anlatmaya yerim yok... Rüya idi rüya...

Geçen yıl İtalya'nın, dünyaca ünlü Floransa kentinin, her biri şehircilik ve mimarî şaheseri olan sokaklarını ge-

ziyorduk. Bu sırada bir anda kendimden geçtim. Sanki zaman tüneline girmiştim. Etrafıma bakındım. Arkadaşlarımın ellerine sarıldım ve sordum:

«Yoksa 1946 yılında mıyız? Abanoz Sokağı'ndan mı geçiyoruz?» diye. Alnımı - başımı buzlarla ovdular da, kendime geldim.

Yıllar geçmiş, 1960'ların başında, Birleşmiş Milletler'de imzaladığımız bir anlaşmaya dayanarak, bu işletmeler kapatılmıştır. Abanoz Sokağı'nın adı da, Halâs, (yani kurtuluş) sokağına çevrilmiştir.

Demek ki kurtuluş haa? Kim kurtulmuştur? Çalışanlar mı? Hiç sanmam... Sokak mı kurtulmuştur? Öyle bir emare yok, haraplaşmış... Biz mi değiştik? Hayır değişmedik... Bir şeyin adını değiştirerek, mahiyetini değiştirmiş olacağımızı sanma saflığımız sürüp gitmektedir.

Bu sokağa olsa olsa, yaptığı hayırlı hizmetleri unutturmayacak bir anıt dikilmelidir. Çevirip-döndürüp, başka işler karıştırmadan...

Eeee.. Anıtın sanatsal biçimi de, yaptığı hizmeti hatırlatmalıdır

33. Kel Olmanın Zevki

Bir hanım (Beatrice Brown), erkekleri nasıl değerlendirdiklerini, çok göz kamaştırıcı biçimde ortaya koymaktadır: «Kadınlar erkeklerin güçlü yanlarına hayran olurlar, zayıf yanlarını severler».

Kadının mı, erkeğin mi daha güçlü olduğunu tartışmak, bir kilo demirin mi, yoksa bir kilo pamuğun mu daha ağır olduğunu tartışmak kadar safçadır.

Otobüs beklemekle sevilmeyi beklemek arasındaki farkı anlamayan, ömür boyu otobüs de bekler, sevilmeyi de bekler. İkisi de gelmez. Sevilmeyi hak etmek gerekir. Bunun yolunu yaklaşık ikibin yıl önce filozof Seneca göstermiştir. Değişen bir şey yoktur:

«Sevilmeyi istiyorsan, sev!»

«Erkeğin çirkini olmaz» diye bir tekerleme vardır. Erkekler tarafından çıkarıldığı için, gerçekle ilgisi yoktur. Düpedüz yutturmacadır. Erkeğin öylesine çirkini vardır ki,

başka erkeklerde bile aşağılık duygusu yaratır.

Sanırım şimdilik onuncu kocasıyla evli olan Hollywood yıldızı Zsa Zsa Gabor, erkekler konusunda çok kendine özgü düşünceler ileri sürüyor, diyor ki:

«Zengin bir kocanın çirkin olması mümkün değildir». Ama yine de çirkin erkekler vardır ve erkekleri Zsa Zsa'nın gözleriyle görmek olası değiidir.

Gençlik iyice geride kaldı. Oysa ben bu dünyada hâlâ çirkin kadına rastlamadım. Henüz Afrika ve Avustralya kıtalarını görmedim ama, kadın güzelliğinin oralarda da, daha az insanı, hayran bırakacağını sanmıyorum. Hem kadınlarda «hoşlaşma» diye bir yetenek vardır. İstedikleri anda bu güçlerini kullanırlar. Kısa ve açık anlatalım: «Kadınlaşınca hoşlaşırlar». Ne saygıdeğer yetenektir bu «kadınlaşma» halleri...

Kıskanılacak beceridir bu!.. Kadın istediği anda «kadınlaşır» Erkeğe gelince, istediği anda «erkekleşmesi» masaldır

Erkekleri anlama konusunda zekâları en gelişmiş hanımlar, Fransa'da yetişmiştir. Coco Chanel, kadın-erkek ilişkilerini şöyle özetliyordu:

«Biz kadınlar, erkekler bizi sevsin diye güzel olmak zorundayız... Biz onları sevelim diye de, aptal olmamız gerekiyor».

Bir hanımın gelecek zaman endişesini duyması, evlendiği güne kadardır. O günden sonra artık gelecek endişesi, erkeğin sırtına biner. İsterse taşımasın...

Erkek kadından birinci öpücüğü, hırsızlama alır. İkinciyi rica eder, üçüncüyü ister. Dördüncüyü alır, beşinciyi

kabul eder... Sonra da bütün olan-biteni sabırla karşılar.

Kadınla erkek arasında bir başka fark, kel olma konusunda ortaya çıkar. Böylece de anlaşılır ki kel oluş, insanlara özgü bir «değişim ve gelişim» değildir. Yalnız erkeklere mahsustur. Hanımlarda rastlanmaz. Her ne kadar erkeklik ile kellik arasında «yakın ilişkiler» bulunmuyorsa da, gerçek odur ki, kellik erkeklere vergidir.

Saç ve bıyık dahil, birtakım kıl demetleriyle erkeklik gösterilerine kalkışmak, gereksizdir. Erkekliğin sergilenmesinde kullanılacak en etkili güç, yine akıldır. Akıllı bir adam kafasını kullanırken, güzel bir kadın gördüğünde onu döndürmesini de bilen kişidir. «Bir erkeğin çekici oluşunu, güç ve para sahibi bulunması tamamlar» (sırasını sakın ha şaşırmadan) derler... Bilmem.

Çeşitli kellik biçimleri üzerine farklılıklar, şöyle anlatılır:

Alın kelleri, iyi düşünebilen adamlardır. Ense kelleri, iyi sevişebilen erkeklerdir. Alından enseye kel olanlar ise, iyi sevişebileceğini düşünenlerdir.

Kellik hastalık mıdır? Olamaz, değildir. Çünkü hanımlarda yoktur. Elbette yalnız kadınlarda, ya da yalnız erkeklerde görülen hastalıklar vardır ama, bunların hiçbiri, göğüs hizasından yukarıda görülmez. Adresleri başkadır.

Seks gücü ile ilişkisi tıp kitaplarına geçmiş olmasa bile, kel oluş yalnız erkeklerde görülmektedir. Öyleyse kel bir baş, bir erkeğin doğal görüntü programına dahildir. Kel oluşu gizlemeye çalışmak, dayanaksız bir kompleks olsa gerekir.

Kel oluşu gizlemek anlamsızdır ama, kel olmadan kel görüntüsü vermeye çalışmak, iyice saçma bir oyundur.

Kastettiğim şey «dazlak» oluştur. Saçlı kelleyi, sakal tıraş eder gibi kazımaktır. Almanya'daki Türklere saldıran dazlaklar ise, kelleyi üşütmekten ne denli zavallılıklar doğabildiğini kanıtlıyorlar.

Kel bir kellenin görünüşü, düzgün-açık ve içtenliklidir. Neden doğmuş olursa olsun, erkekçedir. Öyleyse omuzlar arasında yükselen bu görkemli doruk, gururla taşınmalıdır. Kelin perukla gizlenmesi, enflasyon yüzdeleri açıklanmasının yasaklanması kadar, vahim bir sahteciliktir.

Akıl silahının kullanılamadığı, yok olduğu için kullanılamadığı yerde, inat denen kelle üşengeçliğinin hükmü geçer

«Yahu!» dedi adam arkadaşına: «Sen niye peruk takıyorsun?» — «Niye takmayayım?» Öteki büsbütün üstüne gitti: «Ne demek niye? Yabancı birinin saçlarından bu peruk... Belki de ölmüş birisinin... Tiksinmiyor musun?» Beriki de inatçı:

«Ya sen devetüyü palto giyerken tiksinmiyor musun? Deveyle akraba mısın?»

Kel erkeklerin haksız bir düşünceleri de, berberde kendilerinden, bol saçlılar gibi tam ücret alınmasıdır. Berber koltuğundaki bir müşterinin kellesi, bizdeki eski su damacanaları gibi parıl parıldı. Saç görülmüyordu. Bu nedenle de berberine, yarı şaka yarı ciddi takılıyordu: «Adaletsizlik bu! Bu baştan saç kesimine para almak...» Berber düzeltti:

«Aldığım para kesim ücreti değil, keşif ücretidir».

34. Moda İşkencesi

Hanımlarla beyler arasındaki ilişkilerin ağırlık noktası, birbirinin aklını çelmektir. Hanımların bu yolda kullandığı en etkili silahlardan birisi modadır. Ne yazık ki hanım modası yaratıcılarının büyük çoğunluğu, erkeklerdir.

Bu gerçek, balta yüzünden canları tehlikeye düşen orman ağaçları arasındaki dertleşmeyi anımsatır. En yaşlı ağaç teşhisi koymuştur: «Umut yok! Biz canımızı baltadan kurtaramayız. Çünkü sapı bizden...» Biz erkekler de, modanın bizi sürüklediği kapılma tehlikesinden (öte yandan masraflardan doğan kaziktan) kendimizi kurtaramayız. Çünkü modacıların kralları erkektir, bizdendir. Hain krallar, bizi neremizden vuracaklarını bilirler.

Bu hınzır modacıların en gizli oyunları, hanımların bazı yerlerini gizler gibi yaparak, hiç olmazsa tam gizlememek, bu yolla da erkeklerin aklının çelinmesi için pusu kurmaktır. Hanımların, erkeklerin hayal gücünü işletme-

lerini beklemeleri, haklarıdır. Ancak, özellikle genç yaşlarında erkeklerin beden gücü, hayal gücünü aşar, gölgeler.

Böyle hallerde modanın hanımlara değil, hanımların modaya katkıda bulunmaları gerekir. Desenli ve renkli hanım çorabı modasının ilk çıktığı sıralardaydı. Kişisel yetenekleri henüz grekoromen stile pek ulaşamamış bir delikanlıya, bu çorapları nasıl bulduğu sorulmuştu da, o da açıklamıştı:

«İçindekine bağlı...»

Bir toplantıda, acıya dayanıklı olmaktan söz açılmıştı. Erkeklerden birisi, son derecede bilgiç tavırlarla, hanımların beylere göre, çok daha şiddetli acılara katlandıkları halde, hiç belli etmediklerini, inatla iddia ediyordu. Sordular: «Doktor musunuz?» diye. Yanıt verdi:

«Hayır, ayakkabıcıyım!»

Eski kulağıkesiklerden biri, kadın modası ile ilgili bir izlenimini, şöyle dile getiriyordu:

«Yüksek topuklu kadın ayakkabıları, alnından öpülen bir kadının buluşudur».

Yeni evliler, balayından sonraki ilk gece davetine gidecekler... Adam hazır, salonda bekliyor... Kadın giyinmiş, kendisinden memnun, gururla içeri giriyor. Çok az kumaştan yapılmış bir kıyafetle... Koca şaşkın: «Ama karıcığım bu giydiğin, senin bazı yerlerini gizlemiyor.» Kadın karşı koyuycr:

«Ama kocacağım! Namuslu bir kadının gizleyecek nesi olur ki?»

Aklı baştan almak amacıyla açılmanın sınırlarını, hanımlar iyi bilmelidir. Hatta öyle giyim biçimi vardır ki, açılmamak yoluyla yapılan etki, daha çarpıcı olabilir. Hintli hanımlar yukarıdan aşağı, sarı dedikleri bol kumaşlarla örtünürler. Bu kumaşa, zaman-zaman, içerden vuruşlarla, bir anlık (ama bir anlık) öyle biçimler verirler ki, erbabının aklı başından gider.

Hanımların birbirinin giysilerine bakışı, erkeklerden çok daha farklı görüş noktalarından oluyor. Onların da bazan aklı başından gidiyor ama, sinirlendikleri için... Bir genç hanım arkadaşına soruyordu: «Jale'nin elbisesini nasıl buldun?»

«Zevki hariç, her tarafını gösteriyor.»

Hele çok uzun yıllar geçtiyse, açılmak değil, artık iyice kapanmak gerekiyor. Anlatıyorlardı: Ursula genç kızlığında, her iki göğsüne de, âşık olduğu iki adamın dövmelerini yaptırmış...

Sonra aradan yıllar geçmiş, her iki adamın da suratı asılmış...

Erkeklerın, romantik-platonik aşkiarına kusur bulacaklardan değilim. Ama erkeklerin, romantik-platonik olmayan yaklaşma isteklerine de kusur bulmaya kalkışılması, bilmem ki doğru olur mu?

Yaşlı büyükanne, torunu genç kızlara, gençlik zamanının güzelliklerini anlatıyordu: «Bizim zamanımızda öyle genç kızlar vardı ki, bir erkek öpücüğü ile, düşer bayılırdı.» Genç kızlardan birisi düzeltti:

«Sizin zamanınızda öyle genç erkekler varmış ki, kızları bir öpücükte bayıltırlarmış...»

Yapışkan âşık yalvarıyordu: «Bir öDücük verin, ama tek bir öpücük...» Genç kız oralı değildi:

«Kesinlikle olmaz. Mütevazı insanları sevmem.»

İtalya'da bir manav dükkânında görmüştüm. Satışa sunulan elma, armut, kayısı ve şeftaliler, dipdiri ve taptazeydiler. Görenin ağzı sulanıyordu. Üzerlerinde fiyat yazılıydı. Bir levha daha vardı:

«Lütfen meyvelerimize genç kızlar gibi muamele ediniz. Size ait olmadan önce mıncıklamayınız.»

Anne düşünceliydi. Kızını eleştiriyordu: «Ama kızım, erkek arkadaşın dün gece seni eve çok geç getirdi.» Kız sordu: «Gürültüden rahatsız mı oldun anneciğim?»

«Gürültüden değil, sessiziikten...»

Genç kız sırnaştı: «Babacığım! Erkek arkadaşımla bana bu akşam otomobilini ödünç verir misin?» Baba kızını severdi: «Elbet kızım ama, benzini yok.»

«Ooo, zararı yok. Biz zaten garajda kullanacağız.»

Erkekler, daha akılları başlarındayken, hesap yapmasını bilmezler. Nerede kaldı ki, akılları başlarından gittikten sonra yapacaklar... Fazla «ısınan» ilişkilerin hesabını yapmak yine hanımlara kalmaktadır. Çünkü ortaya çıkacak bazı «sonuçlar», hanımlar için, erkeklere göre büsbütün farklı olmaktadır.

Güzel Anita, nişanlısının kollarında... Oğlan diyor ki: «Evlenmeden önce bana, daha önce kaç erkeği sevdiğini söylemelisin...» Kız başını eğip susuyor. Biraz sonra oğ-

lan pişman: «Darıldın mı?» Kız yanıt vermeyip saymayı sürdürüyor:

«Yüzonüç, yüzondört, yüzonbeş...»

Bu kadar karışık da olsa, bir hesabın yapılması yine de doğrudur. Oysa hesabı hiç yapılmamış ilişkilerden, hesaba hiç sığmayan sonuçlar çıkabilir. Genç kızlar söyleşiyordu: «Nee? Bebek mi bekliyorsun?»

«Evet, doktor söyledi...»

«Babası kim?»

«Bilmem. Doktor söylemedi.»

35. Uyurken Çalışmak

Çevremizde dobra dobra söyleyen adam sayısı artsa, bayram edeceğiz. Özelliğimiz, söylemek değil, söylenmektir. Görmek için dosdoğru bakmak yerine, bakınırız. Dosdoğru, ciğerimize işler gibi bakanın ise, çoğu zaman gözümüzün içine baka baka, yalan söylemesine alışmışızdır. Çalışmaya gelince, telaş içinde koşuşuruz ama, yaptığımız iş çalışmak değil, çalışır görünmektir.

Gazeteci memura soruyordu: «Sizin bölümde kaç kişi çalışıyor?» — «Müdür beyle beraber 19...» — «Demek ki müdür bey olmadan 18 kişi çalışıyor?»

«Hayır... Müdür bey olmadan kimse çalışmaz...»

Genelde, hepimizin birtakım sıkıntıları vardır... Yerli yersiz... Ama, ne olursa olsun, sıkılacak bir şey buluruz. Aslında çoğumuzun içinin sıkılması boşuna değildir. Derdi bol bir toplumuz... Yaşayış felsefesini kurup, sıkılmasına

sınır çekme gücü olan insanlarımız da, istisnadır, binde birdir.

Müdür bey, evrak şefi Kâşif Bey'i arşive gizlenmiş uyurken yakalayıp soruyor: «Hayrola, bu ne hal?» Kâşif Bey mazeretli: «Beyefendi, bizim bebek diş çıkarıyor da, bütün gece uyutmadı.» Müdür çareyi buluyor:

«Öyle miii? Yarın gelirken, bebeği de getir...»

Bu toplumun insanları olarak o engin katlanma gücümüz olmasa, kurtulamayız. Sobasına atacak odunu bulunmayan insanımız bile, engin bir, «matrak geçme gücü» hazinesine sahiptir.

Müdür bey memuru azarlıyor: «Ne biçim iş bu? İşe neden bu kadar geç geliyorsunuz?» Memur özürünü açıklıyor:

«Beyefendi, daha dün siz bana: 'gazeteni evde oku!' demediniz mi?»

Misafir memur, geldiği işyerindeki arkadaşına soruyor: «Yahu! Sizin müdüre, niçin 'apandisit' lakabını taktınız?»

«Hiçbir işe yaramadığı ve sinirli olduğu için...»

Büyük, ünlü Batı firmalarında, iş yöntemlerini geliştirme ve çalışanı özendirme için birtakım önlemler alınır. Bir gün ilan tahtasına yine bu yolda bir bildiri asıldı. Kullanılacak her geliştirme önerisini yapacak olana, bin mark ödül verilecekti. Çalışanlardan biri bu ödülü aldı. Arkadaşlarından biri bu ödülü, ne önererek aldığını sorunca, anlattı:

«Ödül tutarının bin marktan beşyüz marka indirilmesini...»

Memur genel müdüre posta koyuyordu: «Beyefendi! Bir fikrim var Şirketimize yılda beş milyon kazandırır...» Genel müdür seviniyor:

«Nasıl? Yoksa istifa mı ediyorsun?»

Doktor, evinde hasta yatan adamı muayene ettikten sonra biraz düşünceli... Karısına diyor ki: «Öyle görünüyor ki kocanız, bundan sonra ömrü boyu çalışamaz.» Kadın rica ediyor:

«Aman doktor bey! Bu müjdeyi kendisine lütfen siz söyleyiniz. Çok sevinecek.»

Son yıllarda başımıza, bir de bilgisayar olayı çıktı. Öyle de yaygınlaştı ki, artık perakende domates-hıyar satışlarında bile kullanılır oldu. Bir de başka alanlara bakalım. Bilgisayar yardımı olmasa, uzay çağı başlayamazdı. Hepimiz, insanlı uzay araçlarında, «rota düzeltmek» diye bir deyim duyduk. Bunun hesabı hızlı olarak, ancak bilgisayarlarla yapılabiliyor. Yoksa binlerce bilgin, kalem-kâğıtla hesaba kalkışsa, araçtakiler cenneti boylamadan bu hesabın bitmesi mümkün değildir.

Bilgisayarın, insanların refaha yönelmesindeki rolünü küçümseyemeyiz. Ama biraz zihin tembelliğine sürüklediğini de unutamayız. Kâğıt kalınlığında, minicik, ışık enerjisiyle çalışan cep hesap makinaları var. Fiyatı herkesin kesesine uygun... Bu yüzden neredeyse hepimiz kalem - kâğıtla hesap yapamaz hâle geldik.

İşinden evine yorgunluktan perişan dönen adam, karısına başına gelenleri anlatıyor:

«Sorma! Bilgisayarımız bozuldu... Kendimiz düşünmek zorunda kaldık.»

Dünyadaki eski bankacılık hayatı ile, doruğa çıkmış ünlü bankerlerin davranışları, birbirine pek benziyor. Zamanları ve yerleri farklı olanlardan birkaçına anekdotlarla kısa örnekler verirsem, ne demek istediğimi daha iyi anlatabileceğim.

Ünlü aile bankasının Londra'daki baş adamı N. Rothschild, dünya yansa yerinden kımıldamayan soğukkanlı bir adam... Günün birinde İngiliz soylularından birisi, kendisini bekletmelerine fena içerlemiş, patronun odasına hışım gibi dalmış... O ise sakin öneriyor: «Bir iskemle alınız.» Dük yine bağırarak geçmişini, ne önemli adam olduğunu anlatıyor. Rothschild yine sakin:

«Öyleyse iki iskemle alınız.»

New York bankerlerinden J. Field, yontulmamış birisiymiş. Vurduğu serveti de hazmedememiş. Büyük bir davette yanında oturan güzel hanımın içi sıkılmış, bankere sormuş: «Balzac'a değer verir misiniz?»

«Borsaya kaydedilmeyen tahvillerle iş yapmam.»

Eski Berlinli bankerlerden Bleichrüder'in, başbelası bir diktatör olduğu yazılır durur. Evinde verdiği bir yılbaşı yemeğinde nutuk veriyormuş. Sözü o kadar uzatmış ki, bir dostu: «Geceyarısı oluyor» diye uyarmış. Bankerin tepkisi sert:

«Bu evde ne zaman geceyarısı olacağını ben saptarım.»

Alman işadamının villasına, kalabalık bir Amerikalı misafir grubu davet ediliyor. Tam onbir kişi. İki de kendileri, yemek masasında, onüç kişi oluyorlar. Evin hanımı, onüç sayısının uğursuzluğuna çok inanıyor. Ne yapsınlar?

Hemen oda hizmetçisini bir güzel giydirip, ondördüncü olarak masaya oturtuyor.

Gece çok neşeli geçiyor. Misafirler geceyarısından sonra ayrılıyorlar. Hanımefendi, kıza soruyor: «Erika! Sana da hanımefendi muamelesi yaptılar mı?»

«Evet... Hem de iki defa... Bir kere bahçe kanapesinde, bir de merdiven altında...»

36. Tokatçılar - Fiskeciler

Gün geçmiyor ki gazetelerin birinci sayfalarında, büyük dolandırıcılık haberleri verilmiş olmasın. Yüzlerce milyon, ya da milyar hesabı... Zaten yüz milyondan aşağısı, iç sayfa haberi oluyor. Milyon çalmaya tenezzül edene ise, eşek muamelesi yapılıyor. Haberi verilenler, meydana çıkanlar Gizli kalanların hesabını ise, kimse bilemez.

Bir büyük mağazanın, içerideki hırsızlarla başa çıkılamadığı için, kapatıldığını anlattılar. Bütün kuruluşlara, böyle hırsızlıklar zarar veriyor. Hele içerdekiler dışardakilerle, kapalı ya da yarı kapalı ortaklıklar kurmuş iseler, bu yara, yıllar boyu işler de farkına varılmaz.

Çalışanların tipi bin türlü ama, iki tip baz özellikler taşır. Birincisi ezilmeye tahammül edenler, ikincisi ise ezilmeye tahammül ediyormuş gibi gözükenlerdir. Örnek şöyle:

Patronun sabrı taşıyor. Muhasebecisine soruyor

«Beş senedir yanımdasın. Bir kere zam istemedin. Geç vakitlere kadar çalışırsın. Fazla mesai istemezsin. Söyler misin bana? Sen ne haltlar karıştırıyorsun?»

Büyük tokatçılar, devletin-bankaların başına dert. Küçük tokatçılar ise, tüketim malları satıcılarının sıkıntısı... Taksitle otomobil satışı ilanı veren bir acenteye başvuran alıcıya, satışı yapan memur soruyor: «Ödemeyi nasıl yapmayı düşünüyorsunuz?»

«Yüzbin lira peşin veririm. Gerisini nasıl olsa, icra yoluyla alırsınız,..»

Hatıra eşyası meraklılarını, tokatçılardan saymıyoruz. Her gittiği yerden kadeh yürütüp de, müze kuran tanıdıklarımız var. Bu dünyada yirmi kişilik misafir grubunun her birine, ayrı kadeh ve bardakla ikram inceliğinde bulunan zevk sahipleri yaşıyor.

Otellerden eşya yürütmek, çok kişinin alışkanlığıdır. En çok yürütülenlerin başında, havlu gelir. Çamaşır toplanıp yıkandıkça, nelerin eksildiği anlaşılır. Zaten çamaşır yıkanması da, otellerin önemli sorunudur. Hele küçük otellerin... İki otel müdürü, konuşuyordu: «Siz havluları nerede yıkatıyorsunuz?» — «Bizim havluları müşteriler yıkar...» Öteki müdür şaşkın: «Nasıl olur? Nerede yıkarlar?»

«Evlerinde...»

15 yıl kadar önce, geceyarısı bizim eve hırsız girmişti. Bütün odalara dalmış, her tarafı karıştırmıştı da, dört kişilik hâne halkı hiç farkına varmamıştık. İşinin erbabı imiş doğrusu... İyi ki de farkına varmadık. Hem iyi ki yakalan-

madı da, bir de mahkeme ve karakol kapılarında zaman yitirmedik.

Yine de benzeri bir durumun fıkrasını atlamayalım. Hâkim sanığı sorguya çekiyor: «Bak, tanık ne diyor? Gece-yarısı odasına giren adam sen imişsin, tanımış...»

«Mümkün değil Hâkim Bey! O kafasını hep yastığın altında tuttu...»

Eve hırsız girdiği gece, sayın davetsiz misafirimiz gittikten sonra, durumun farkına varmış ve karakola telefon etmiştik. Merakla sormuşlardı: «Yakaladınız mı hırsızı?» diye... Karakolda Ayna Var şarkısını, bin kere dinlemiştim eski yıllarda... Dinlememek mümkün değildi... Muammer Karaca merhum da, Cibali Karakolu oyununu belki bin kere oynamıştı. Âlemdi karakollarımız... Son yıllarda nasıl olduklarını bilmiyorum.

Komiser sorguya çekerken bağırıyordu: «Yalan söylüyorsun!» Sanık direniyordu: «Söylemiyorum. Şubatın son üç günü İstanbul'da değildim». Komiser zaferi kazanmış gibi bağırıyordu:

«Şimdi ağzınla yakalandın. Şubatın son üç günü yoktur».

Bu olaylarda, sonraki kademe adliyedir. İşlerinin dışında beraber olmak onuru ve zevkine ermiş olduğum müstesna hâkim dostlarım olmasa, adliyedeki yaşayışlarının eziyetine, daha az üzüleceğim. Her hovardalığı bir kenara bırakıp, hâkimlerin görev ve yaşayışlarını kolaylaştırmak, devletin en ciddî işi olsa gerekir.

Fırsat bulmuşken, sevgili avukat dostlarıma da takılmadan duramam. Avukat mahkeme başkanına hitap edi-

37. Kolay Uyumak

Üç kıtada iş ilişkilerim oldu, Afrika'yı, Avustralya'yı bilmem. Uluslararası çalışma yaşayışından, kulaktan duyarak değil, içinde yaşayarak, derin izlenimler edindim. Gördüm ki, niyetlenmeler-davranışlar-alışkanlıklar, birbirine çok benziyor.

İşveren, yönetici ve çalışan ilişkilerinde dert edilen nedenler, her yerde birbirine benziyor. Anlatacaklarımın bir bölümüne tanık oldum. Yurt içinde veya dışında... Bir başka bölümü ise, duyduklarım ve okuduklarımdan aktardıklarımdır. Artık hangisinin hangi ülkeye yakışacağını, okuyanın neşesi bilir.

Hepimiz öğrenmişizdir: Hipnotizmacı sorularını yöneltmek için, önce uyutur. Bu mesleğin de herhalde kolay ve zor yanları olsa gerekir. Kendisiyle röportaj yapan gazeteciye, bir hipnotizmacı anlatıyordu:

«En kolay uyuyanlar memurlardır. İşlerini hatırlatmam yeter Hemen uyurlar.»

Kocaman büro binalarından birinin koridorlarındayız... Bir vatandaş, odalardan birisinin önünde, ellerini kavuşturmuş-boynunu bükmüş, bekliyor. Süre belli değil... Bu sırada müdür bey teftiş gezisinde... Boynu bükük vatandaşa soruyor: «Niye bekliyorsunuz? Girsenize!» Vatandaş anlatıyor: «İçeride bir konuşma var. Onun için girmiyorum.» Müdür bey birden kapıyı açıp, içeri bağırıyor:

«Zülküf Beeey! Sen yine uykunda konuşuyorsun...»

Kâni Bey, müdür beye rica ediyordu: «Beyefendi, bizim evde boya işi var... Temizliğe yardım edeyim diye, karım yarın evde kalmamı istiyor. Bana yarın için izin verir misiniz?» Müdür bey öfkelendi: «Olur mu Kâni Bey! Böyle sebeplerle izin verirsem, halimiz ne olur? Hayır... Veremem...» Kâni Bey minnettardı:

«Allah razı olsun beyefendi. Beni yormayacak bir çözüm bulacağınızı biliyordum...»

Bu anlatacağım olay, herhalde bizde olmadı. Zaten okuyunca anlayacaksınız... Hayvanat bahçesinin aslanları, aralarında dertleşiyorlarmış. Biri ötekine diyor ki: «Yahu duydum ki, sen bir kere kaçmayı başarmışsın... Sonra nasıl oldu da yine yakalandın?»

«Sorma! Kaçar kaçmaz doğru devlet dairelerinden birine gidip gizlendim. Her gün bir memur yiyerek, birkaç ay idare ettim. Amo bir gün bir halt ettim: Çaycıyı yedim. İşte o zaman çaktılar, yakalandım.»

Bir işyerine atanan memurun ilk yaptığı şey, işten nasıl kaytarılabileceğinin araştırmasını yapmak, kopyasını almaktır. Güvenebileceği kaynak, daha önce orada çalışanlardır. Bu durumdaki yeni memur, yanında çalışan arkadaşına sordu: «Bizim müdür nasıl adamdır?» Yanıtını aldı:

«Biraz zor adamdır Fıkra anlatmasını sever Yüksek sesle kahkaha atarsan, sululuk sayar. Edepli-edepli gülümsersen, alay ettiğini sanır. Hiç gülmezsen, aptallığından anlamadın zanneder. Bu anlattığıma göre, kendi yolunu bulursun artık...»

Tüm çalışma yerlerinin ana sorunlarının başında; zam istekleri ve bu isteklerin kabul ve red biçimi geliyor. Memur, genel müdüre yakınıyor: «Beyefendi, benden memnun olursanız, maaşımı arttıracağınızı vaat etmiştiniz...»

«Ama efendim... Maaşına zam isteyen birisinden ben nasıl olur da memnun olurum?»

Bir başka müdür bey, zam isteyen memuruna, babacan bir tavırla diyordu ki:

«Evladım, durumumuz müsait değil, zam yapamam... Ama sana izin veriyorum: Odamdan çıkarken kapıyı vurabilirsin...»

İşyerine yeni bir bilgisayar alındı. Mücahit Bey'in işine son verildi. Müdüre yakınıyordu: «Beyefendi! Bu davranış benim fena halde onuruma dokundu...» Müdür teselli etti:

«Mücahit Beeey! Sen ne söylüyorsun? Senin işini yapacak bilgisayara, tam bir milyar lira ödedik... Sevinmelisin, sevinmeliii...»

Yönetici otoritesi, vicdanlı kullanılmalıdır. İşten kaçanı yola getirmenin uygun yolları olsa gerekir. Hele iş dışı kişisel ilişkileri İşe karıştırmak, yakışıksız bir davranıştır.

Genç gazeteci, dilenciler üzerine röportaj yapıyordu.

Rastladığı tipik dilencilerin hepsini sorguya çekiyordu. Hele birisine çok şaştı. Konuştuğu dilenci iyi aile terbiyesi görmüş, okumuş bir kişiydi. Bu işe nasıl olup da başladığını sordu. Dilenci anlatmaya başladı:

«Ayın sonu yaklaşıyordu. Benim, bizim müdür beyi, tavlada 5-0 yendiğim gündü...»

Müdürün, başka yere tayini çıktı. Son defa daireyi dolaşırken, memurlardan birisini para sayarken gördü, takıldı: «Hayrola! Ne parası o öyle?» — «Efendim, siz gidiyorsunuz diye, bir ziyafet için para topladık...» Eski müdür mahçup oldu. Sordu: «Çok naziksiniz. Ziyafet ne zaman?»

«Siz gider gitmez...»

Memur patronun huzuruna çıktı. Ceketini illkledi. Gülümseyerek dedi ki: «Beyefendi, bugün, yanınızda çalıştığımın, tam yirminci yılı doluyor...» Patron, memurun sözünü kesti:

«Ne güzel, ne güzel! Talihin varmış... Günümüzde yirmi yıl iflas etmeyen kaç firma kaldı?»

Yeni zengin patrona şöförü istifasını sundu. «Niçin ayrılmak istiyorsun aslanım? Rahatın yerindeydi,» dedi patron.. Şöför nedenini açıkladı:

«Otomobille giderken görenler: 'İtoğlu it gidiyor' diyorlarmış... Sizin için mi söylüyorlar, benim için mi, anlamıyorum».

Genel müdür ile memurlarından biri, kuaförde yan yana iki koltukta idiler. Saç kesimi bittikten sonra, genel müdüre soruldu: «Şampuanla masaj ister misiniz?» Hazret

red etti: «Hayır... Olmaz... Karım genelevden geldiğimi sanır...» Biraz sonra aynı soru, memur müşteriye yöneltildi: «Şampuanla masaj ister misiniz?» Memur:

«İsterim. Benim karım genelevin nasıl koktuğunu bilmez.»

38. Brigitte ve Hayvanlar

Geçenlerde gazete haberi olarak okuduk: Brigitte Bardot mücevherlerini sattı, karşılığı olan yarım milyarı, hayvanlara bağışladı diye...

Şimdi bir laf edeceğim, yanlış anlaşılacak... Ne yapalım olur a! Biz bu dünyaya, hep doğru anlaşılmaya gelmedik. Varsın bazen yanlış anlaşılalım... Brigitte'in hayvanlara karşı duyduğu bu sevecenlik, bu ilgi, erkeklerin onuruna hiç mi dokunmamıştır?

Söze önce, Brigitte'in vefasızlığından başlamalıyım. Onu; dünyanın sevgilisi, rüyası, cici bebeği hâline getiren, sanat tarihinde loca ayıran, lükse ve servete gömen, kimdir?

Hayvanlar mı, yoksa erkekler mi?

Ancak, Brigitte'in aklının karışmasında, bir özürü bulunabilmesi olasılığını savsaklayamayız. Ben bu sözcüğü kesinlikle yakıştırmıyorum oma, kimisi de var ki, erkeklerin kadınlara «hayvani hislerle» yaklaştığından söz etmekte-

dir. Ola ki Brigitte de, erkekleri yanlış anlamıştır.

Sevişmenin, insancıl oluşundan kuşkulanmak yersizdir... Elbet insanca seviştikçe... İnsan sevişmesi, sırf ten ve beden keyiflenmesi değil ki... Ama Hollanda'da bir adam, karısına kızmış, tam yirmiyedi yıl tek söz konuşmamış... Yine de arada üç çocukları olmuş... İşte hayvanca olan budur...

Yani Brigitte, ömrü boyu, yalnız boğalarla karşılaştı da erkekleri tanıyamadıysa, kabahat kimindir? Elbet erkeklerin olduğu kadar kendisinin değil midir? Yani dünyada, hayvanları Brigitte'in yüreğinden silebilecek erkek mi kalmamıştır? Onun, onlarca-yüzlerce (binlerce) erkek tanımış olduğu söylentileri, gazeteci yalanı mıdır?

İşin zihnimi kurcalayan bir başka yanı şudur: Yoksa Brigitte, erkekleri iyi tanımıştır da, yarım milyarlık yardımı, dedikodudan çekinerek, «daha doymamış» demesinler diye, erkeklere yapmamış, dolaylı olarak hayvanlara mı yapmıştır? Öyleyse bile düzeltilecek yanlışlık vardır: Yardım horozlarla boğalarda sınırlanmalı, ineklere tek kuruş harcanmamalıdır.

Brigitte'e, erkeklerle hayvanları karıştırdığı için kusur bulurken, hayvanların hakkını da pervasızca yemeye yeltenmek, erkekliğe sığmaz. Öyle sevimli hayvanlar vardır ki, sevimsiz erkeklerin pabucunu dama aniden atarlar

Biliriz: Yeni doğan bebekleri, evlere leylekler getirir... Yine biliriz ya! Leyleklerin en sevdikleri yiyecek kurbağadır. Zavallı kurbağalar, hele son zamanlarda pek dertlidirler. Duydum, geçenlerde en yaşlıları şöyle diyordu:

«Bu doğum kontrol hapları çıkalı, leyleklerin işi azaldı, hergeleler hep bizimle uğraşmaya başladılar».

Hayvanat bahçesinde hayvan seyretmek, anlaşılan ileri ülkelere özgü bir iştir Ben de oraya gittikçe seyrediyorum. Burada çoğu ortalıkta dolaştıkları için, ilgimizi çekmiyorlar. Bir keresinde, yine ileri kentlerden birinin hay-

vanat bahçesinde, zürafa seyrediyorduk. Yanımdaki bir çocuk sordu: «Baba! Zürafa da ayağını üşütürse boğazı ağrır mı?» Baba açıkladı:

«Evet... Ama altı ay sonra...»

Yaşlı bir hanımefendi, hayvanat bahçesindeki fil bakıcısına soruyordu: «Bu fil erkek mi, dişi mi?» Bakıcı çok yerinde bir açıklama yaptı:

«Size ne? Bu filler için önemli...»

Papağanlar kahkaha atmaz ama, espri yaparlar. Demek ki mizahın asıl işlev ve görevinin, güldürmek değil, düşündürmek olduğunu, bazı insanlardan daha iyi anlamışlardır. Hayvanat bahçesinin yaşlı papağanı, çocuk ziyaretçilerden birine dedi ki:

«Evladım! Önce git ellerini yıka da, sonra bana bir şeker ver.»

Evcil tavşanlar pek sevimlidir. İnsanlar gibi, aile yaşayışına da, pek düşkündürler Sevişen bir tavşan çift, hanım-bey, o akşam canları çekmiş, sirke gitmişler. Aslanların, fillerin numaralarından hoşlanmışlar. Ama en çok bayıldıkları, sihirbazın ortaya çıkıp da, silindir şapkasının içinden peş peşe tavşan yavruları çıkartması olmuş... Bu sırada bey tavşan, hanım tavşanın kulağına eğilip fısıldamış:

«İyi de, bizim yöntemimiz daha hoş değil mi?»

Tüketim mallarının dayanıksız üretilmesi konusunda, halkın mırıltısı - yetkililerin cayırtısı dışında ciddi önlem yokken, en iyi durum saptamalarını yine de hayvanlar yapmaktadır.

İki ağaç kurdu, bir elbise dolabında açtıkları delikte, dalga geçip söyleşiyorlardı:

«Heey, hey! Ne zamanlarmış yahu... Bir gardırobun bir tarafından girince, öbür tarafından çıkana kadar bir hafta kemirirdik. Şimdiki modern mobilyalar mı? Ohooo! Girmekle çıkmak bir oluyor.»

Sirk şehire geliyor İlk işleri yerleşmek ve sonra da hayvanları sergilemek... Hem giriş parası alıyorlar, hem de tanıtıyorlar. Bir önceki şehirde ölen gorilin yerine, öyle hergele bir öğrenci bulmuşlar ki, gorilin kendisinden daha iyi sanki... Maymunun pöstekisi tam uymuş... Öyle göğsünü yumrukluyor, öyle parmaklıklara tırmanıyor ki, halk bayılıyor, alkışlıyor (büyükler dahil)...

İyi, hoş da, ne de olsa maymun değil, insan. Birkaç saat sonra canı sıkılıyor, yandaki kafese geçiyor. Birdenbire bir beyaz ayı ile karşılaşmasın mı? Ayı buna doğru koşunca, bizim goril «imdat» diye bağırmasın mı? Ayı yine de gorili kucaklayıp kulağına fısıldıyor:

«Ulan hayvan, çeneni tut! Yoksa ikimizin de işine son verecekler...»

Bu olay ve benzerleri de, hayvanların mı erkeklere benzeyince, yoksa erkeklerin mi hayvanlara benzeyince daha şirin olacaklarına açıklık getirmemektedir. Durum karışıktır.

Sanırım Brigitte de, böyle tereddütler içinde bocalamaktadır.

39. Bitkilerin Soyluluğu

Bitkilere bayılırım. Ama açık söyleyeyim, hayvanlara fazla muhabbetim yoktur. Bitki sevenin hayvan sevmemesine de şaşılmaz. Her ne kadar ikisinin de can taşıdığı, dolayısıyla benzeştiği söylenirse de, inanmam. Kesinlikle ilişkileri yoktur.

Hayvanları sevmeyişimin ilk nedeni, insanlara benzeyen en önemli yanlarıdır Yerlerinde durmazlar. Oradan oraya seyirtip, gittikleri yeri kirletirler. İnsanlar son olarak Ay'a gitmişler, o tertemiz yere, cümle artıklarını bırakmışlardır Böylece dünyanın pisliğinden bezip, Ay üzerine şiir yazan şairlerin de kısmetini kesmişlerdir

Zavallı bitkilerin, ağzı yoktur. Ses çıkarmazlar. Esinti olunca duyduğumuz yaprak hışırtısı, bitkilerin ciğerinden fışkırmaz. Bu hışırtı esintilerin, pastoral senfoni yazan bestecilere ve şairlere yardımıdır. Bitkinin neşelenmesinden doğmaz. Yüzyıllarca yaşamış, asırlık dediğimiz ulu çınar,

odun kaçakçısının baltasını yer, inlemez bile...

Oysa bir kedinin kuyruğuna basınca, vicdansız öyle ciyak ciyak bağırır ki, bir mahalleyi ayağa kaldırır. Bu feryat, kuyruğunun acımasından falan değildir. Her fırsatta, kişiliğini ön plana çıkartma şımarıklığıdır bu...

Ya ulu bir çam ağacı böyle mi yapar? Hayvanın biri gelir, ağacın gövdesinin üçte birini balta ile çıra diye keser götürür de, ses çıkarmaz. Yaşama aşkında yarım notalık eksik görülmez. Daha nice on yıl, başını eğmez, boynunu bükmez, yaşar durur.

Bitkiler soyludur. Hiçbir çıkar uğruna köpekleşmezler. Ölüme gittiklerini bile çaktırmazlar. Aç-susuz can verirler, kuyruk sallamazlar. Çamlar başta olmak üzere öyle ağaçlar vardır ki, ölürler, yaşar gibi görünürler. Canlı sanılırlar, oysa haftalarca-aylarca önce ölmüşlerdir. Bir fark daha var mı, var: Leşleri kokmaz.

Bitkiler kök salar. O kök dediğimiz uzanışlar, bitkinin kollarıdır. Sarar bitki kollarıyla toprağı... Bırakmaz. Ölür de bırakmaz. Kendini keser götürürler de, kolları toprağın boynunda kenetlenmiş kalır. Yıllarca bırakmaz. Aşk da budur, bağlılık da...

Yani kısacası, bitki maymun iştahlı değildir. Sevdiği, kollarıyla sardığı yerden, ölür de ayrılmaz. Gelecek seçimde aday gösterilme aşkına, her gün bir başka genel başkan kapısında kuyruk sallayan politikacıya benzemez.

Kelle akordu bozuk bazı insanlar, birbirini «kereste» diye küçümsemeye kalkışırlar. Zavallı bitkilerin dili olsa da söyleseler, böyleleri için en ince karşılığı kesinlikle verirler. Ama onlar, bağrına taş basar, ses etmezler

Bitki soyludur, ağırbaşlıdır. Hayvan sahtecidir, yılışıktır. Bitki yaltaklanmaz, hayvan yaltaklanır. Hele insan-

larda bulamadığı bağlılığı, köpeklerde bulduğunu sanan insanın hâli, hayretlere sezâdır.

Sahibini görünce havalara zıplamalar, hırıldayıp-mırıldanmalar, kuyruk sulamalar, tümüyle yaltaklanmadır Genel başkanı övmek gibi bir şeydir. İnnanmaya gelmez. Bir köpeğin on yıllık yaltaklanmasını, koca bir dağın, tek bir papatyasına değişmem.

Bitkilerle anlaşmak, hayvanlarla anlaşmaktan kolaydır, güvenlidir. Bitkilerin, ne yapacakları bellidir. Taflanlar daha şubat başında sürgün verir. Hiç yaz gelmeyecek sandıran berbat havalarda, bahar müjdesidir bu! Bizim moralimiz bozulur, taflanın bozulmaz. Pembe yonca çiçeği, güneş bir mızrak boyu yükselmeden açmaz... Akşamsefası çiçekleri ise, akşam olmadan...

Ya o kedinin ne zaman uyuyacağı bilinir mi? Gece mi, gündüz mü? Mart mı, temmuz mu? Ya o üşütük köpek, gündüz mü havlar, gece mi? Kaç saat? Bilinir mi?

Sanılmaya ki, yalnız çiçek bakar ve severim de, hayvanlarla sıkı ilişkilerim olmamıştır Gençliğimde iyi at binerdim. Veliefendi'de, Boğaziçi sırtlarında değil, yıllarca Anadolu'da, özellikle Hakkâri'de. Safkan İngiliz ve Arap atlarına sahip oldum. İyi binici idim Zaten binecek başka şey yoktu.

Bu çağlar, artık neşe ile andığım 40 yıl önceki hoş zamanlardı falan ama, bir hayvanın bakımı, zor iştir İnsana piyangodan bile at çıksa, dert olur. Şaşmayın, bana olmuştur

Bir gece İstanbul'da, yaka-paça götürüldüğüm bir spor kulübü balosunda, bana piyangodan üç yaşında saf kan İngiliz bir tay çıktı. O gece nice paralar önerdiler, satmadım. Bir daha da müşteri çıkmadı.

Adına «Pansiyon ücreti» diyorlardı. At için o zaman her ay, bize ağır gelen bir masrafı ödemeye başladık. Lira olarak sayı söylesem, anlaşılmaz. Ama ölçü veririm. Şimdi artık iyice yaşlanmaya başlayan oğlum, o zaman yabancı bir okulda lise öğrencisiydi. Atın masrafı, oğlumun masrafından fazla oluyordu.

Aylar geçti «Pansiyon ücretinden» bezdik. Artık atı ciddî olarak sucukçulara satmayı düşündüğüm sırada, bir müşteri çıktı, sattım. Alan arkadaşımdı. Adını söylemem. Her ne kadar annesi, doğduğunda sarışın olduğunu, güneşte çok kaldığı için esmerleştiğini söyler durursa da, dostumuzun çöllerle ilgili bir lakabı vardır. Onu da söylemem.

İnan olsun ki arkadaşımı aldatmadım. Durumu açık söyledim ama, tınmadı. Sporcu olacağını düşünüyordu, olmadı.

Ben o atı, piyango gecesinden sonra bir daha görmedim. Satın alan arkadaşımı sorarsanız. O da artık, tıpkı benim gibi çiçek bakıyor.

40. Basın ve Politika

Çelişen etkiler altında, iyice hırpalanacağımız bir mevsim yaşamaktayız. Kış geliyor. Havalar serinledi, soğudu. Aynı soğuk günler içinde, seçim hırsına girmiş politikacıların, boğa gibi kızışmalarına tanık oluyoruz. Seçim boğalarının silahı, ateşli propaganda saldırıları... Tıpkı öteki boğalar gibi, bunlar da çevrelerinde, yalnız ineklerin yaşadığını sanıyorlar.

Çok örneği olan fıkralardan biri, bu anlatacağım: Bir hekim, bir mimar, bir politikacı, dünyada ilk işi kimin yaptığını tartışıyorlar. Hekim kendine güvenip anlatıyor: «Havva Ana'mız bile, Âdem Baba'mızın bir kaburga kemiğinden dünyaya geldi. Bunu ancak bir operatör yapamaz mıydı?» Mimar da iddialı: «Tanrı dünyayı bir kaostan yaratıktan sonra, biz görev alıp, onu yaşanır hale getirdik.» Son söz politikacının:

«Ya kaosu ortaya çıkaranlar kimdi?»

Tereddüt yok... Politikayı, olağanüstü ciddiye almak boynumuzun borcu. Yalnız vatandaş olarak... Başka

hiçbir açık, ya da gizli hesaba girmeden... Burada duralım. Politikayı ciddiye alacağız da, politikacıya hangi plakayı takacağız? Onun yeri neresi?

Çoğu zaman bir aldanma var. Nasıl, ender olağanüstü insanlar yüzünden insanlık hak etmediği kadar yüceltiliyorsa, ender dürüst politikacılar yüzünden politikanın, kirlerinden arındığı sanılıyor. Değil öyle...

Politikadaki nice yüz, nice bin yıllık oyunlara, yenileri ekleniyor. Öyle süzme, öyle itoğluit numaralar yapılıyor ki, akıl duruyor. Yüzyılımıza kadar düşmana silah satılmazdı. Şimdi o da satılıyor. İnsanların en temel özelliklerinden birisi olan şaşmak duygusu, yok edildi, politikacılar yüzünden...

Günümüz insanları ile, önceki kuşaklar arasındaki fark araştırılınca görülüyor ki, eskiler her şeye şaşarlardı. Bugünküler ise, hiçbir şeye şaşmıyorlar. Neden acaba?

Sanırım ki günümüz insanları; Kuzey Kutbu buzlarını altından, Ay'ı arkasından, Sophia Loren'i de yandan gördükleri için... Kaşarlandılar galiba...

Evet... Politikayı ciddiye alacağız... Anladık... Ama unutmayalım ki, matrağa alınamayan bir iş, ciddiye de alınamaz. Mizahın varlık nedeni budur. Hem sanılmasın ki, bu değerlendirme, mizah böyle olduğu için yapılabiliyor. Tersine: Yaşayışın iskeleti böyle olduğu için, mizah böyle biçimleniyor

Matrağa alınamayan kavramın, kendisi kof oluyor Bir şeyin ciddiye alınması, matrağa alınmasından kolay.. En zor iş, sululuğu ciddiye alabilmek...

Alman politikacılarından A. Schrammel, bizde hınzır denen tiplerden... Almanların Gasthaus dedikleri resto-

ranlardan birine giriyor. Garsona yaklaşıyor: «Ben sosyal demokrat milletvekili, devlet danışma kurulu üyesi Schrammel'im,» diyor. Garson hemen ciddi vaziyet alıyor Schrammel bağırarak soruyor:

«Hela nerede?»

Partinin seçim toplantısı. Her kafadan bir ses çıkıyor. Gürültüden durulmuyor. Kürsüdeki konuşmacı bağırıyor: «Susun lütfen! İnsan kendisinin ne söylediğini anlamıyor.» Bir dinleyici:

«Yok zararı... Bir şey yitirmediniz. .»

Politikacılar, halkın nabzını tutan tanıtma müşavirleri kullanmaya alıştılar. Seçim gezisindeki bir parti başkanı konuşmasını yaptıktan sonra, müşavir düşüncesini söylüyor: «Dün daha iyi idiniz.» Başkan hayret ediyor: «İyi ama, ben dün konuşmadım ki. »

«Evet. İşte onun için. .»

Abraham Lincoln, rakibi bir politikacı hakkında şöyle konuşuyor:

«Bu kadar büyük lafları, bu kadar küçük düşüncelere tıkıştırabilen bir adama daha, rastlamadım.»

Uyduruyorlar mı bilmem. Anlattıklarına göre İngiltere Kraliçesi Elisabeth II.'nin çıktığı dünya gezisi, veda etmek içinmiş. Sydney'de iken eşi Prens Philip, Kraliçe'nin kulağına fısıldamış: «Onbinlerce insan sana sevgi gösterileri yapıyor. Mutlu değil misin?» Kraliçe iç geçirmiş:

«Kraliçe Mary Stuart idama götürülürken de, bu kadar insan onu seyretmeye koşmuştu».

Seçim gezilerinde onbinlerce insanı meydanlara toplayıp da aşka gelen politikacılar, aldanmasın... Halkımız tiyatro merakını, kısmen bu yoldan gideriyor. Görünüş öy-

le ki, politikacılardan bazısı ilk kez, politika hortlaklarının kimisi de ikinci kez, siyaset mezarlığına gömülecekler. Ama biz yine de, bazı mezarlardan sesler duyulduğunu, gazetelerde okuyacağız.

Her zaman böyle ama, seçim dönemi büsbütün şiddetleniyor. Birtakım politika şaklabanları, yine bütün kötülükleri, yalanları basının uydurduğunu söyleyecekler. Oysa politikacının yanında gazeteci, kuru temizlemeden yeni çıkmış gibi... Var mı politikacılarda yürek, tüm kirli çamaşırları bir anda, hep beraber iplere asmaya?..

Politikacı, adının gazete başlıklarından inmeyişi yüzünden tedirgin... Bir arkadaşı itiraz ediyor: «Daha ne istiyorsun? Bu senin için, muazzam bir propaganda...» Hazret yine de rahatsız:

«Hakkımda uydurdukları yalanların, yarısı gerçeğe uymuyor.»

Politikacı gazeteciye çatıyor: «Sizin gazete benim dolandırıcı ve nüfuz taciri olduğumu yazdı». Gazeteci düzeltiyor: «Hayır. bunu biz yazmadık». Politikacı diretiyor: «Ne farkeder? Bir gazete yazdı ya!..»

«Farkeder... Rakibimiz yazmıştır. Biz yalnız taze haber veririz.»

Basın yalanı yazarsa, bir haftada tiraj kaybediyor. Politikacı yalan söylerse, hesabını sormak için yıllarca sabır gösteriliyor.

Her düzeydeki politikacı, bu konuyu iyi düşünmelidir. Basını ciddiye almak gerekiyor. Hele «yalan» yazdığı zaman, «özellikle» ciddiye almak gerekiyor.

Çünküüü... Öfkeyle karşılanırsa, o yalandan daha çirkin gerçekler var demektir.

41. Politikada Dürüstlük

Tarihte politikayı, yalnız hırstan gözü dönmüş çıkarcılar yapmadı. Bu tiplerin kötü kefeye kayduğu ağırlığı, dürüst insanlar karşılayarak politika terazisini dengede tuttular. Kim ağır bastıysa, karşı taraf havada kaldı. Anlaşılıyor ki, politikayı çamura bulayanlar da, yüceltenler de, politikacılar.

Çirkin politikacı, hep hedef şaşırtması verdi, gizledi, sise-dumana buladı. Dürüst politikacı ise, hep tersini yaptı. Gizli olanı ortaya çıkardı, hele kendini hiç gizlemedi.

Ulusların tarihinde, dürüstlüğüyle ün yapanlara da, sahte davranışlarıyla mide bulandıranlara da, rastlanıyor. Hem de aynı ulusun tarihinde... B. Amerika tarihinin en zor dönemlerinden birinde görev yapan cumhurbaşkanlarından Abraham Lincoln (1809 - 1865), ülke tarihinde dürüst politikacı simgesi olarak ün kazanmış bir kişiydi. Aşağılık bir cinayete kurban giderek ölmesi ise, ülkesine utanç verecek acı bir yazgıydı.

Lincoln dürüstlüğünün kanıtlarını, daha politikaya atılmadan veriyor, sonra da bu davranış biçimini terketmiyordu. Henüz avukat olduğu günlerdeydi. Bir işadamı başvurdu. Altıbin dolarlık bir tazminat davası sözkonusuydu. Lincoln dosyayı inceledi, adamın kesin olarak haklı olduğunu ve davanın kazanılacağını gördü. Ancak dava sonunda, bir dul kadın ile beş çocuğunun sefil olacağını da anladı. Başvuran adama mektup yazdı:

«Kazanılabilecek olan bu davanızı almamız olası değildir. Kanuni hak her zaman vicdani hak olmaz. Size ücret almadan bir tavsiyede bulunacağız: Siz öyle yaman ve enerjik bir insansınız ki, bu parayı başka bir yoldan kazanmalısınız.....»

Lincoln'un cumhurbaşkanlığı, B. Amerika tarihinin en önemli olaylarından birine rastlamaktaydı: İç savaşa.. Bu olağanüstü duyarlı zamanda bile, Başkan, ordusunda, güvenilir kişiliği ve dürüstlüğüyle otorite sağlıyordu. Bu otorite, bir makam yetki ve sadistliğine değil, ince bir zekâ temeline oturuyordu.

Ordu kumandanlarından biri, General McClellan, tereddütler içinde bunalan, akıl almaz kararsızlıklarla Potomac ordusunu hareketsiz bırakan bir komutandı. Durum canına tak deyince, Başkan Lincoln, generale şu mektubu yazdı:

«Azizim McClellan,

Eğer ordunuza yaptıracak işiniz yoksa, bir süre için bana ödünç verir misiniz? Saygılarla. A. Lincoln».

Lincoln, muhbirlere önem verme hafifliğine inmiyordu. Kendisine gelip de, komutanı General Grant'ın gizli gizli çok viski içtiğini bildiren jurnalciye emir verdi:

«Çabuk gidip, hangi marka viskiyi içtiğini öğreniniz! Bütün generallerime, zorunlu olarak içirteceğim».

B. Amerika'da, din fanatiklerinin etkileri, her zaman güçlü olmuştu. Başkan, din işleri ile dünya işlerlni birbirine karıştırmıyor, politikanın bayağı çıkar hesaplarıyla, din ticareti yapanlara, açık ya da kapalı tavizler vermiyordu.

Günün birinde Başkan Lincoln'den isteklerde bulunacak bir delegeler kurulu, toplantıya girdi. Heyetin başındaki papaz, her söylediğini İncil'den bir alıntıyla güçlendirmeye çalışınca, Başkan dayanamayıp dalgasını geçti:

«Beni mutlu ettiniz. Hangi başkana cennetten bir heyet gelmesi nasip olmuştur...»

Bugün bile Amerika tarihinde adam arayınca ilk akla gelenlerden olduğuna göre, tarihe geçmişti. Aldığı yer, onurlu insanların safındaydı. Aldığı yeri bilir, ama gururdan nefret ederdi.

Kurumlu, burnu büyük, azamet düşkünü bir politikacı öldü. Cenazesi, unutulmayacak kadar görkemli bir törenle kalktı. Lincoln üzüldü:

«Yazık! Cenazesinin böyle kalkacağını bilseydi, on yıl önce ölürdü...»

Lincoln çok büyük bir toplantıya girdiğinde, herkes yol açmak için kenara çekiliyordu. Bulunanlardan biri Lincoln için: «Tıpkı sıradan birisine benziyor» dedi. Başkan da bunu duyunca, hemen söze karıştı:

«Şaşacak ne var? Tanrı da sıradan insanları yeğler... Onun için de en çoğunu öyle yaratır».

Alçakgönüllülük, kesinlikle vazgeçmediği ikinci huydu. Bir Beyaz Saray misafiri, Başkan Lincoln'u ayakkabı-

larını boyarken görünce, feleğini şaşırıyor, hayretler içinde soruyordu: «Nasıl olur Sayın Başkan? Siz ayakkabılarınızı boyuyorsunuz ha!..»

«Ya kiminkini boyayacaktım!»

Şimdi biraz dolambaçlı bir yoldan gideceğim. Sözü F. Almanya'nın eski Cumhurbaşkanlarından, Heinrich Lübke'ye getireceğim. Bu zat koca F. Almanya'da bu makama, hangi parlak yeteneklerle getirildiği bir türlü anlaşılamayan birisiydi. Anlayış yavaşlığı, ya da kavrama olanaksızlığı, tutarsız davranışları, efsane haline gelmişti. Gazetelerde her gün, Lübke'nin yaptıkları yazılır, halk bu haberlerle neşesini bulurdu.

Almanların eski huyudur. Gazinolarda, gece kulüplerinde her türlü müzik ve dans numarası yanında, esprili konuşmalar yapan «kabarettist»ler vardır. Bu kişiler Hitler zamanında bile, halka mizah neşesi saçar, kahkahaya boğarlardı.

Bir gece benim de gittiğim kabarede, mizah konuşmacısı da sahneye çıktı. Hoş konuştu, güldürdü: «Ama en büyük numaramı sona saklıyorum. Şimdi size tek bir sözcük söyleyeceğim, evet bir tek sözcük... Ve siz dakikalarca, kahkaha atmaktan ağzınızı kapatamayacaksınız... Dikkat, işte söylüyorum...» dedi ve söyledi:

«Lübke».

Gerçekten dediği oldu. Halk kahkahadan kırıldı.

Evet... Akıllı, tutarlı ve dürüst kişliliğiyle, B. Amerika'yı yüceltmiş olan Lincoln gibi bir cumhurbaşkanını andığımız bugün, ben de size tek bir sözcük daha yazıyorum:

«Reagan».

Ve şimdi değerli okurlarım, bu yazının sonunu lütfen siz tamamlar mısınız?

42. Onlarsız da Olmaz

«Onlarsız da yaşanmaz, onlarla da...» diye bir tekerleme vardır. Hanımlar kasdedilir. Onlarsız yaşanamayacağı düşüncesine, gönülden katılırım. Hanımların bulunmadığı bir dünyada nasıl yaşanabileceğini, düşünmek bile istemem. Çirkin düşünce üretimi olur bu... Yaşayışımıza can verenler, onlar değil midir?

Ancak, «onlarsız olunamayan» bazı başkaları da var. Yerleri büsbütün değişiktir ama, doktorsuz bir dünyada yaşama düşüncesine de aklımız yatabilir mi? Benim yatmıyor.

Kulağımıza tatsız gelecek sözleri duymamak için ne kadar kaçsak, sonunda gideceğimiz yer, yine onların yanıdır. Kaçtıkça daha da kaçamaz hâle geldiğimizi, gün gelir anlarız. Canımızı da yakarlar ama, dişimizi sıkar dayanırız. Attıkları en büyük kazık, bizi saygıdeğer eşlerimizin koyduğundan daha ağır yasaklarla bunaltmalardır. Laf

aramızda, biz de bunu hak ederiz. Ünlü Berlinli Doktor Heim'a gelen hasta, müthiş bir öksürükten şikâyet ediyor. Muayeneyi bitiren doktor, teşhisi anlatmış:

«Bu tip öksürük iki sebepten kaynaklanır. Ya akciğerlerden, ya da fazla alkol zıkkımlanmaktan... Sizinki akciğerden değil...»

Doktora gitmekten bizi kaçıran önemli sebeplerden birisi, onların bekleme odalarıdır. Nedendir bilmem, bekleyen hasta refakatçıları bile, asık suratla otururlar. İsterse bebek beklesinler... Konuşmaları bile fısıltıyla olur. Eh, sevgili doktorların bir bölümünde zaman nosyonu, politikacılara göre fazla farketmez. Saatlerce bekletirler.

Doktorun bekleme odası dolu... Bekleyenlerden bir hasta, birden tedirgin oluyor, yanındakine soruyor: «Bu doktor acemi anlaşılan... Muayenehaneyi yeni mi açtı?»

«Yooo! Bunu da nereden çıkardınız?»

«Bekleme odasındaki dergiler bu haftanın da...»

Doktorların ne yapıp-edip, bekleme odalarının mendeburluğunu azaltmaları gerekir. Bir kere iskemleler duvar dibine dizilip, bekleyenleri birbirinin suratına baktırmamalıdır. Televizyon denen icat var TV'nin yan zararlarının dokunmayacağı tek yer, burası olsa gerek... Videoya Zeki ile Metin'in bir kasetini koymalı, hasta ile yakınlarının neşelenmesi sağlanmalıdır.

Bir başka dikkat edilmesi gereken önemli konu, muayenehanede doktorun yardımcısı olan kişilerin durumudur. Bu kişiler kesinlikle aksi suratlı olmamalıdır. Güleryüzlü olmaları hayırlıdır.

Operatörün hemşiresi sevimli ve konuşkan bir hanımdı. Bekleyen hastalarla sohbet koyulaştırır, onların huy-

larını öğrenirdi. Bir yandan da, içtikleri şarabın markasını ve yılını sorar, çaktırmadan not ederdi. Hınzır hastanın biri bunu farketti ve nedenini sordu. Hemşire hastanın kulağına fısıldadı:

«Doktor ameliyatın faturasını çıkarırken, hastanın içtiği şarabın fiyatını dikkate alır.»

Kulak doktorunun bekleme odası kalabalıktı. Doktor hastanın birini yolcu ettikten sonra, rica etti: «Sonraki hasta lütfen!» Genç birisi yerinden fırlayıp seyirtti. Hemşire hanım şaşırdı: «Ama siz, sonraki değilsiniz ki...» Delikanlı açıkladı:

«Değilim ama, doktorun dediğini işiten tek kişi de benim. .»

Genelde hastaların olmayacak isteklerde bulunmaları, yalan söylemeleri ve nazlanmalarına, doktorlar alışmıştır. Genç delikanlı muayene sırasında kendisine spor yapması öğütünü veren doktora, masal anlatıyordu:

«Hiç boş zamanım yok! Çünkü bütün boş zamanımı kızlar alıyor. Eğer daha çok boş zamanım olsaydı, onu da kızlara ayıracaktım. Yine boş zamanım olmayacaktı.»

Hasta doktorundan yeni gözlük reçetesi aldı. Yaptırdı. Kullanmaya başladı. Birkaç gün sonra rastlaştılar. Doktor yeni gözlüğe alışıp alışmadığını sordu. Hasta memnundu:

«Çabuk alıştım. Hatta yıllardır görmediğim dostlarıma rastlamaya başladım.»

Hastaneden taburcu olacak adam, hesabını bilen cinstendi. Söyleniyordu: «Bir ameliyata, elimde - avucumdaki bütün para gidecek.» Doktor şakacıydı: «Ya-

ni bu paranın cenazenize mi harcanmasını isterdiniz?»

«Haayır! Hele ikisine birden kesinlikle hayır.»

18'inci yüzyılın ünlü İngiliz hekimi Samuel Garth, keskin şarapçılardandı. Bir akşam Londra'da üyesi olduğu kulüpte, geceyarısına kadar şişenin başından ayrılmadı. Bir arkadaşı uyarmaya çalıştı: «Hey Garth! İçkiden vazgeçip, hastalarınıza gitsenize...» Doktor umursamadı:

«Farketmez... Sekizi o kadar kötü durumda ki, dünyanın hiçbir doktoru kurtaramaz. Beşi o kadar sağlıklı ki, dünyanın bütün doktorları öldüremez... Gitsem ne değişir ki?»

Her işte meslek içi anlaşmazlıklar-zıtlaşmalar var. Genelde fırsatını bulan, meslektaşını yerin dibine batırmaktan, diliyle zehirlemekten çekinmez.

Ameliyat bitti. Herkes dışarı çıktı. Operatör şikâyet ediyordu. «Bu ameliyat masası yine bozuk...» Meslektaşı akıl verdi:

«Sen de o kadar derin kesmeseydin...»

Daha tıp fakültesi öğrenciliği yıllarından zıtlaşırlardı. Ömür boyu da didişip durdular. Bir gün aralarında şu konuşma geçti: «Yahu, doğru mu? Senin kanserden tedavi ettiğin bir hasta apandisitten ölmüş?»

«Saçma söylenti bu! Benim kanserden tedavi ettiğim hasta, ancak kanserden ölür.»

Hastanın ve yakınlarının kesinlikle serseme döndüğü durum, doktorların çelişen ve birbirini tutmayan teşhisler koymaları, tedavi yöntemleri uygulamaya girişmeleri

hâlidir. Hasta haklı olarak, ne yapacağını şaşırır. Hele en kötüsü, hekimlerin birbirini aşağılayan davranışlarıdır

Ünlü doktor, önceden görmediği taşralı hastaya soruyordu: «Sağlığınız konusunda bana gelmeden önce, size kim öğüt verdi?» Hasta: «Bizim kasabanın doktoru...» Üstat kızgın: «Ne dedi size o eşek herif?»

«Doktor olarak sizi salık verdi.»

43. Tavşan Avında

Çocukluğumuzda, zamanın ünlü mizah dergisi Akbaba okunurdu. En çok sözü geçen konular arasında, kaynana - gelin geçimsizliği bulunurdu. İki hanım birbirine dünyayı dar ederdi ama, çaresiz kalan asıl zavallı, oğulkoca olurdu. Bir yanda ana, öte yanda hanım, zavallı damat ne yapacağını şaşırırdı. Herkes de bunlara gülerdi. Çünkü çok kimsenin, ister oyuncu ister seyirci olsun, bu geçimsizlik komedisinde rolü ya da ilgisi bulunurdu.

Karagöz ve meddah seyrederdik. Sözcük oyunlarıyla yutturmaca ve yöre ağızlarıyla taklitler, bu tür komikliğin iskeletini kurardı. Bugün artık bunlar ve bunlara benzer konular, komik olmaktan çıktı. Kaynanalarla gelinler daha mı iyi geçinir oldular, yoksa büyük aileler küçüldü de artık birbirinin yüzünü mü görmüyorlar, bilmem...

Evet... Komiklikler ve komikler değişti. Demokrasi sahnemize öyle komikler çıktı ki, insanı yalnız güldürmü-

yor, ağlatıyorlar da. Hem de düşündüre düşündüre... Saray maskaralarının yerini, genel başkan dalkavukları aldı. Maskaralar yalnız güldürürdü, bunlar yalnız ağlatıyor.

Veee, bu kişiler sayesinde gerçek mizahın düşündürme amacına dönük olduğu, daha geniş kitlelerce anlaşılıyor. Toplumumuz, düşündürmeyi önlemeye çalışarak düşündüren bu kişilere minnet borçlu... Bari böyle bir hayırları olsun.

Yine biz çocukluğumuzda, koşmaca saklambaç anya manya oynardık. Bunlar için hiçbir araç, gereç istemezdi. «Malzeme» kullandığımız tek oyun «Yaş mı kuru mu» idi. Sokakta bulduğumuz kiremit parçasının bir yüzüne tükürür, öbür yüzünü kuru bırakırdık. Sonra havaya atardık. Tıpkı futbol hakeminin, oyun başında para atışı gibi... Bilen kazanırdı.

Oysa zamane çocukları bilgisayarla oynamakta. Harika çocuk oranının neden yükseldiği, kimilerinin yüksek makamlara neden geldiği şimdi anlaşılıyor «Yaş mı - kuru mu» oynayanların da ömür boyu yaş tahtaya neden bastığı...

Artık yaşanmayan olayların mizahı, ortadan çekiliyor. Öte yandan yaşayışa etkileri güçlenen olayların mizahı, daha da yaygınlaşıyor. Üfürükçülerin ortaya çıkışıyla insanlığın mağara döneminde başlayan tıp üzerine mizah, çağımız koşullarıyla hemen uyuşuyor. Örneğin Amerika'da bir radyo spikeri şöyle konuşuyor:

«Franz Schubert'in Bitmemiş Senfonisi'ni dinlediniz. Bu büyük eserin bestecisi olan ve mide asiti fazlalığından şikâyetçi olan Schubert, eğer Brown and White firmasının Stomachpils mide haplarını alsaydı, bu senfoni bitmemiş olarak kalmayacaktı...»

Tıp ile ilgili mizahın sevimli bir yanı, doktor ve hasta ilişkileri. Bazı mızmız hastalar, doktorların elinden neler çektiklerini bire bin katarak anlatıyorlar. Oysa doktorların hastalardan neler çektiğini, ben sevgili hekim dostlarım dolayısıyla iyi biliyorum (bu yağ yakmayı hoş göreceğinizi umarım).

Ünlü İngiliz hekimlerinden Dr. Abertnethy'ye, bir hanım hasta geliyor. Tüm dertlerini nefes almadan, uzun uzun anlatıyor. Sabırla dinleyen doktor emrediyor: «Dilinizi çıkarın!» Sonra ekliyor:

«Ve şimdi ben sözlerimi bitirinceye kadar dilinizi dışarıda tutunuz».

Şimdi sürekli parti değiştiren pişkin politikacı gibi, hemen karşı tarafa geçelim... Doktor hastaya: «Uzun bir aaa deyiniz» diyor. Hasta yanlışlığı düzeltiyor: «Doktor bey, ben muayeneye gelmedim. Tedavi borcumu ödemeye geldim». Doktor:

«Aaaaaaaa...»

Ve şimdi artık haftada bir parti değiştirip, bir saat önce şakşakçılığını yaptığı partiye pislik atan politikacılarımızın yaptığını yapalım... Sarkaç gibi... Bir o yana, bir bu yana yaklaşarak...

Ruh sağlığı hastanesinin öfkeli başhekimi, yerine getirilemeyen bir isteği yüzünden o şehirdeki telefon santralında çalışan hanıma haykırıp duruyor. Telefoncu hanımın pek ciddiye aldığı yok... Bu yüzden büsbütün sinirlenip bağırıyor:

«Biliyor musunuz siz benim kim olduğumu?» Telefoncu hanım yine sakin:

«Hayır... Ama nereden telefon ettiğinizi biliyorum.»

Doktorlar için 24 saatin hiçbir dakikası, rahat edebilmek için garantili değil. Her an çağırılmak var hesapta. İtfaiyeci gibi zavallılar. Telefonu alan koşuyor. Hekim dostlarımla beraber olduğum akşam yemeklerinde, ben bile iğneli fıçıda gibiyim. İsterse bizim evde olsun, her an aranabiliyorlar.

Saat sabahın dördü... Doktorun ev telefonu çalıyor. Hastalarından biri: «Uyuyamıyorum» diyor. Doktor kesin emir veriyor:

«Benden izin almadan sakın telefonu kapamayın! Size ninni söyleyeceğim».

Doktor muayeneyi bitirdikten sonra hastayı tebrik ediyor: «Demir gibisiniz maşallah! Bu sağlığınızla yetmiş yaşınızı aşarsınız...» Hasta biraz şaşkın: «Ama doktor bey, ben şimdiden yetmişi aştım».

«Gördünüz mü? Teşhisim şimdiden doğrulanmış oluyor».

Doktor Malouin; en kalın iğneleri yiyip, en zehir gibi ilaçları yutup, ses çıkarmaayn bir hastasını hayretle karşılıyor ve kendisini tebrik ediyor:

«Nihayet sizin gibi, hasta olmanın onuruna sahip çıkan bir kişi görebildim».

Sevgili dostu, ünlü operatörü ava götürüyor. Hem de tavşan avına... Ayı avı olsa neyse... Hayvan hem büyük, hem ağırkanlı... Tavşan öyle mi ya! Hem küçük, hem hızlı kaçıyor. Doktor sinirleniyor: «Vay hınzırlar vay! Şimşek gibi kaçıyorlar». Arkadaşı doktora takılıyor:

«Aiıştın değil mi? Yatsın da öldüresin diye bekliyorsun.»

44. Hollywood

Hollywood... Hâlâ sihirli ad. Sonu yaklaşan yüzyılımızın, ta başlarından kalan rüya fabrikası... Az mı satın aldık bu üretimden... En olmayacak felaketlerden kurtulma umudu telkin eden filmler, bize yaşama gücü mü verdi? Yoksa, nasılsa bir kurtuluş yolu bulunuyor diye öğretti de, büsbütün yaşama miskini mi olduk? Hesabı zor...

Sinemayı, televizyon bile batıramadı. Eski parlaklığını yitirse de, Hollywood sinemanın hâlâ yıkılmayan eski kalesi... Zamana uymuşlar, televizyon dizi filmleri çeviriyorlar. Dünyanın en pahalı eşyası yine oralarda satılıyor.

Yıldızlar mahallesi Beverly Hills'de, yine parmak ısırtacak güzellik ve bakımda malikâneler var. Hele o California ikliminde, her biri çiçek cennetine gömülmüş. O bahçelerin-ağaçların güzelliğini, çok kıskanmıştım. En çok şaştığım şey, bu yıldızlar mahallesi sokaklarında, yaya kaldırımı almayışı idi. Anladım ki, benim şaşmam saçmadır.

Mahallenin şimgesi Rolls-Royce otomobildir... Altıyüz tane vardır... Şöförler kullanır. Kim yürüyecek ki, yaya kaldırımı gerekli olsun?

Biz, Hollywood stüdyolarının en hızlı filmlerini, Şehzadebaşı ve Beyoğlu sinemalarında seyretmiştik. 30'lu yıllardan, 50'li yıllara kadar... Tiyatro değeri yüksek filmler olduğu gibi, Paul Muni gibi unutamadığımız oyuncular da görmüştük.

Yanlış yapıyorsak affola! Jean Harlow'dan Rita Hayworth'a kadar zihnimize nakşolan güzel kadınların, dünyamızı terkettiğini gördükçe, gençliğimizin lif-lif sökülüp yokedildiği düşüncesine kapılmayı, sürdürüp gitmekteyiz.

Gary Cooper'in filmlerini zevkle seyrederdik de, bir filmini pek sevmiştim. Mahcup bir kovboy rolündeydi. Çevresi dostumuza, olmadık kötülükler yapıyor, yaralıyor-öldürmeye çalışıyor, o ise elindeki tabancanın tetiğine basmıyordu... Öldürmeyen mahcup bir kovboydu... Nasıl unutulabilirdi, öldürmeyen bir kovboy?

Amerika'dayken anlatmışlardı: Gary Cooper, bir restoran vagonunda yürüyor. Bir kadın kocasına soruyor: «Adama bak! Ne kadar Gary Cooper'e benziyor değil mi?» Bu sözü aktör de duyunca, kadına dönüp mahcup gülümsemiş... Kadın ise, tekrar konuşuyor:

«Sevindi zavallı...»

50'li yıllarda İstanbul'a geldiğinde, Gary Cooper'i görmüştüm. Tıpkı filmlerindeki mahcup insandı. İstanbul'a çoluk-çocuk gelmişlerdi. Bütün Amerikalı erkekler gibi, sayın eşinin emrinde görünüyordu.

Groucho Marx, bizde eskiden «Üç Ahşap Çavuşlar» diye bilinen ekibin en yaşlısıydı. Özel yaşayışında da, ger-

çekten esprili bir adammış. Bir gece sıkıntılı bir Hollywood partisini terkederken ev sahibesine teşekkür ediyor: «Çok güzel bir gece geçirdim.» Peşinden ekliyor:

«Ama bugün değil...»

Cecil de Mille, kalabalık figüranlı tarihî filmler çevirirdi. Yine eski Roma ile ilgili bir film konusunda çekim yapılıyor. Sette, bin kişi çalışıyor. Rejisörü tedirgin eden, bazı hırsızlıkların sürüp gitmesi... Sonunda kapıya polis koyup, her çıkanı kontrol ettirmeye başlıyor.

Polis, el arabası süren bir set işçisine: «Ne var bu arabada?» diyor. İşçi anlatıyor: «Yakacak odun.» Doğru... Biraz sonra bir el arabası daha geliyor. Onda da yakacak odun var. Arkadan bir odun arabası daha, bir daha... Polis hepsini kontrol ediyor ve rejisöre de böbürleniyor: «Her şeyi kontrol ettim, çalınan bir şey yok...» De Mille öfkeyle patlıyor:

«Çalınmadı haa? Delisin sen! On tane Roma savaş arabası ortada yok...»

Hollywood'un etkili reklam yollarından biri, yıldızları sürekli olarak evlendirip boşandırmak... Film yıldızının kızı, arkadaşına soruyor: «Yeni babanla aranız nasıl?» Başka bir film yıldızının kızı yanıt veriyor: «Olağanüstü hoş bir adam...» Birinci onaylıyor:

«Öyledir Geçen yıl bizim babamızdı.»

Güzel film yıldızı, bir kez daha evleniyor. Törenden sonra kocasının evine gidiyorlar. Güzel kadın etrafına, biraz şaşkınlıkla bakıp soruyor:

«Sevgilim, burası bana hiç yabancı gelmiyor. Yoksa biz daha önce de evlenmiş miydik?»

Hollywood rejisörlerinin sertliği, acımasızlığı, hep masal gibi anlatılır. Oysa anlaşılan, bu masal değildir. Bir sahnenin, gerçeğe uygunmuş gibi görünmesi uğruna göze alınan işler, bu acımasızlık yakıştırmasına hak verdirecek gibi...

Filmin başrolünü oynayan yakışıklı aktör sinirliydi. Çünkü rol gereği bir hedef tahtasına yaslanacak, karşısından birisi, bıçak atarak resmini çıkaracaktı. Rejisöre: «Ya adam birkaç santim hata yaparsa? Ölürüm...» dedi. Rejisör anlayışlı adamdı.

«Haklısın... Ölürsen film yarım kalır. İyisi mi bu sahneyi en son çekelim.»

Yıldız namzedi genç kız bir rol alabilmek için, her türlü kolaylığı gösteriyor ve sonunda sözleşmeyi imzalıyor. İlk çekim günü zor geçiyor. Bir fareyi elle tutmak zorunda kalıyor. İkinci gün bir yılanı boynuna dolayıp bir sırtlanı okşuyor. Akşama doğru sabrı tükenip bağırıyor:

«Söyleyin bana! Bu sözleşmeyi bozmak için, kiminle yatmalıyım?»

Terslik bu ya! Acemi aktör kameradan korkuyor. Oysa yapacağı iş basit ve kısa... Eline bir kadın mendili alacak ve iki kez: «Sevgilimin kokusu! Sevgilimin kokusu!» diye bağıracak...

Evet, delikanlı aynen böyle oynuyor ama, set işçileri kahkahadan kırılıyor. Çocukcağız: «Neyi yanlış yaptım?» deyince rejisör öfkeyle azarlıyor:

«Budala! Eline mendil almayı unuttun...»

45. Kitap Karanlığı

Dünyanın en ileri ülkeleri, halkı en çok kitap okuyan devletlerdir. Türkiye'nin 21'inci yüzyılda gelişmiş ülke olabilmesi, ancak başarılı olabilecek bir okuma seferberliğinden geçer Alfabe öğretmek değil, aydın kişi aydınlatmak için.

Yalnız okul kitabı okumuş insan, olsa olsa okumaya devam etmesi gereğini öğrenmiş olur. Okumuyorsa, onu da öğrenmemiştir.

Yalnız meslek kitabı okumakla aydınlandığını sanan kişi ise, Ay gibidir. Bir yanı sürekli karanlıkta kalır.

Kitap okumayı, daha çocuk yaşta özendirmek gerekir. Çocukta, bir kitap okuma alışkanlığı doğmalıdır. Okuma alışkanlığı ile okuma zevki, birbirini doğurur. Çocuğa öğretmek gerekir ki: Kitaplar insanlardan daha iyi dostlardır.

Kitap insandan hiçbir şey istemez. Hayal gücünü bile kendi için istemez. Okurun hayal gücü kendinedir, kitaba

değil... Kitap, okurun hayal gücünü bağrına basan toprak anadır. Okur hayal gücünün meyvesini, yine kendisi tadar.

Kitap öyle bir dosttur ki, kesinlikle gevezeliği yoktur. Yalnız isteyince konuşur, kapatınca da susar İstendiği sürece...

Kitap okuma aşkı olanlar bizde daha çok, ölçülü veya kıt gelirli olanlar arasında bulunuyor. Onlar da artan kitap fiyatlarından şikâyetçi... Hele yeni etiket yapıştırarak kitap fiyatı artırılmasına, kalayı basıyorlar. Haklılar.

Ülkemizdeki kitap fiyatlarının, uygar ülkelerdekinin onda biri, yirmide biri oluşunun da, hiçbir anlamı yoktur. Önemli olan, okurumuzun alım gücüdür.

Bu görünüşün bir de öbür tarafına bakalım. Hele son 3-5 yılda ülke yönetimi, kitap ortamını okumayı özendirecek değil, engelleyecek bir alacakaranlığa sokmuştur (duygu ticareti yapanlar hariç)... Zaten az satılan kitap, büsbütün satılmaz olmuştur. Ülkenin zekâ açısından en arkadaki sırada bulunan işadamları, kitap yayıncılarıdır. Ha deseler başka bir işe de geçemezler. Kitap depolarına salınmış köklerinden kurtulamazlar.

Bu köklerden canını kurtarabilen olsa, on paralık aklı varsa parasıyla köprü senedi falan filan alır, söğüt gölgesinde yan gelir yatar. Ama kurtulamaz.

50 milyonu aşan nüfusu, 28 üniversitesi olan bir ülkede, kitaplarının geliri ile rahatça geçinebilecek olan 2 (evet, yalnız iki) yazar bulunuyor: Yaşar Kemal ve Aziz Nesin.

Geçinemeyenleri bir an unutup, mahcup olmasak bile, bu iki yazarın geçinebilmesinden, kendimize övgü payı çıkaramayız. Çünkü onlar da kitap gelirlerinin asıl önemli bölümünü, yurtdışı baskılardan kazanıyorlar.

Okuyan bir insanın, hele bir konuyu ciddi öğrenmeye niyetlenen insanın, vazgeçemeyeceği kitap türü, kay-

nak kitaplarıdır. Bilim yükseklere, kaynak kitapları temeline basarak uzanır.

Okumayan insanlar ülkesi olan yurdumuzdaki parlak istisna, bir cins kaynak kitabının bizde de en gözde eserler arasında bulunmasıdır. Milyonların sürekli başvurduğu bu kaynak kitapları: Yemek kitaplarıdır. Ancak, televizyon yemek öğretmeye başlarsa, bu kitaplar da okunmaz olacaktır.

Bir işin keder veren yanı doruklaşır, ya da kepazelik diz boyuna çıkar. Artık o zaman ciddi ciddi hikmetler savurmak yerine, önce hafiften, sonra açık açık dalga geçmek davranışların en ciddisi olur. Kitap işimiz de bunlardandır.

Mark Twain, her işte yaptığı gibi, bazı yazarların sevimsiz durumunu, sevimli mizah diline çevirerek neşe vermektedir:

«Kimi yazarın iki kitabı bir kerede basılır Birinci ve sonuncu. »

Bunca kitap yazmış olan G.B. Shaw da durmaz, kitabı sarakaya almaktan çekinmez: «En kötü bir kitabın bile iyi bir yanı vardır: Son sayfası...» der. Devam eder: «Bazı kitapların en iyi yanı, onlarsız da olunabilmesidir.»

Sonradan, dünyaya yayılmış bir üne sahip olan W.S. Maugham'ın ilk kitabı basıldı. Raflarda tozlandı, satılmadı gitti... Yayımcı reklam yapmaya yanaşmayınca, yazar kendi başının çaresine baktı. Londra gazetelerine şöyle bir evlenme ilanı verdi:

«Soylu ve zengin bir ailenin, çok iyi yetişmiş, sporcu, sanatsever, sağlam karakterli tek mirasçısı olan oğlunu mutlu edecek bir genç kız aranmaktadır. Aranan genç

kızın özellikleri, W.S. Maugham'ın romanındaki hanım kahramana uymalıdır...»

Bir hafta sonra, satılmamış tek kitap kalmadı.

Kardinal Passioneio'nun çok değerli ve görkemli dehşet veren bir kitaplığı vardı. Günün birinde dostları ziyarete gelerek kitaplığı görmek istediler. Kardinal zevkle gösterdi. Yardım etsin diye de, kitaplık memurunu görevlendirdi.

Bir süre sonra ayrılmakta olan dostlarına, kitaplığı beğenip beğenmediklerini sordu. Onlar: «Akıl almayacak kadar güzel ve zengin... Ancak kitaplık memurunuz bu işe çok yabancı,» dediler. Kardinal güldü:

«Sevgili dostlarım, kitaplık benim haremim. Bir hareme ise ancak bir hadım nezaret etmelidir.»

Politikacıdan sonra kitabın, sis bulutları arkasında kalmasına neden olan bir başka faktör, televizyon... Okurdan hayal gücü bekleyen kitabın yanında hayal kutusu, seyirciden onu da beklemiyor.

Televizyon, dost çevresinde de, aile içinde de, insanları birbirinden koparmakta ve ortak yaşamayı taksit taksit yoketmekte...

Gösterilen TV filmi o kadar uzundu ki, geceyarısından çok sonra bitti. Baba, büyük oğluna bakarak şaşkın söylendi:

«Evladım! Sen bayağı boy atmışsın yahu!»

46. Sanatta Bayağılık

Sanatçının bayağılığı, politikacı bayağılığına benzer. Demokratik yönetimlerin ciddi politikacısının görevi, halkın gitmekten hoşlanacağı yere yönlenmesine göz yummak değildir.. Tersine, gitmesi gereken yere yönlenmesi için, içtenlikle çaba harcamaktır Batasıca oy hesabını umursamadan...

Nasıl mı? Tıpkı Atatürk'ün yaptığı gibi... Merhum büyük devlet adamı, yirminci yüzyılın, Türklere büyük hediyesi olmuş. Bakmış ki yüzyılımız, değerini anlamamışız, başka tek hediye vermemiş...

Sanatçı bayağılığı da, daha çok hoşlanılan işler yapmaya dönük. Halkın sanat zevkini yüceltme çabasından kime ne? Kim daha çok ağlatırsa, o daha çok para vuracak. Kültür mü? Yirmibirinci yüzyıl yaklaşıyormuş, kime ne? Okşa gururu, gününü gün et!..

Türk kültürü mü anlatılacak? Çalsın sazlar, oynasın kızlar Turist mi gelecek? Çalsın davullar, şaşırsın avallar 21'inci yüzyıl mı geliyor? Türkiye'de de mi geliyor?

Gelmesin efendim, gelmesin... Memleket kültür çölüne mi döndü? Yok canım! İhracatı on milyar dolara yaklaşan memlekette, kültür olmaz mı imiş hiç...

Halk sanatı diye bir deyim var. Evet... Sanat yapmak sanatçı tekelinde değil... Halk da yapıyor ama, ille de sanat yapacağım diye yapmıyor. İçinden öyle geldiği için, yüreğindeki zevk pınarlarından bunlar kaynadığı için...

Sanata gelince, ille de aydınlar için yapıldığının sanılması, tuhaf şey... Aydınlar kimmiş ki? Onlar halk arasında değil mi imiş? Halkın sanattan daha az anlamaya mahkûm olduğunu sanmak, olsa olsa çirkin politikacıya yakışmaz mı?

Kim biliyor, 20 yıl davul-zurna dinlemiş bir köylünün, 20 yıl Beethoven dinlemiş olsaydı, sevip sevmeyeceğini? Ben derim ki, bayılırdı... Ondan sonra da, kendisine arabesk dinletmeye yeltenen kara bıyıklı cenaze ıskatçılarını, sopayla kovalardı, sopayla...

Sanılmasın ki köylümüz kültür açısından örneğin Amerika köylüsüne göre daha az yeteneğe sahiptir... Hayır! Köylümüz cin gibidir. Amerikan köylüsünün, Türkiye'nin nerede olduğundan haberi yoktur. Oysa Türk köylüsü, Amerika'nın nerede olduğunu öyle bir öğrenmiştir kiii..

Seviyeli kültür ve sanatla, halk arasına, politikacıların züppe aydınların - sanat şarlatanlarının çektiği perdeyi, yıkıp viran etmeli, yakıp yok etmelidir. Sanattan onlar anlarmış ha! Hele bir görelim:

Amerikalı kızını övüyordu: «İşte bunları, Paris'te resim öğrenimi gören kızım yaptı. Örneğin şu resim 'güneşin batışı'...» Misafir anlayışlıydı:

«Şimdi anladım. Bizim Amerika'da güneş böyle batmaz».

Bir hanımefendi, heykelci Rodin'e soruyordu: «Nasıl oluyor da hep böyle olağanüstü eserler yaratabiliyorsunuz?» Rodin abartmıyordu:

«Çok basit! Mermer blokun fazlalıklarını atınca, geriye bunlar kalıyor».

Max Liebermann, Münih'te, bir Alman generali ile tanıştı. Bir ziyafetteydiler ve hızlı ahbap oldular. Oradan çıkıp, Hofbräuhaus denen birahaneye gittiler. General, Liebermann'ın ünlü bir ressam olduğunu bilmiyordu. Ancak garson kız ressamı tanıdı ve sordu: «Siz Berlinli ressam Max Liebermanın mısınız?» Sanatçı «Evet» demek zorunda kalınca, başta garson kız, oradakiler sanatçıya saygılar sundu. Alman generali hâlâ bir şey anlamamıştı, soruyordu:

«Bu çevrelerde iyi tanınıyorsunuz galiba?»

Max Liebermann anlatıyordu: «Bu dünyada sanat tarihçilerinin gereksiz olduğu düşüncesine, kesinlikle katılmıyorum.. » Bir nefes alıp ekliyordu:

«Onlar olmasaydı kötü yaptığımız resimlerin sahte olduğunu, ölümümüzden sonra kim söyleyecekti?»

Günümüzden ikibin ikibinbeşyüz yıl kadar önce Akdeniz'in kuzeyinde Grek ve Roma uygarlıkları yaşanmış... Her iki ülke de, demokrasi ve hukuk tarihinde yerini almış. Sanatta en unutulmaz eserler verilmiş.. Özellikle heykel sanatında...

Roma'yı zaman zaman, büyük imparatorlar yönetmiş. Ama öyle de zaman olmuş ki, Roma İmparatoru Caligula emir vermiş: Bütün Yunan heykellerinin kafalarını koparıp,

yerine kendi kafasının heykellerini koydurmuş.

Sanatı anlamayı bilmece hâline getirip, biraz uzağında duranları büsbütün kaçırıp uzaklaştırmakta, vicdan mı var? Hem sonra, herkes her sanatçıyı, aynı aşkla beğenmek zorunda değil ki... Beğenmek için zorlama olamayacağı belli... Ancak, büyük usta bilinenler de birbirleri hakkında, halkın söylemeye utanacağı deyimler kullanmaya çekinmiyorlar. Schopenhauer örneğin, Hegel hakkında, bizim politikacıların ağzıyla konuşuyor:

«Edepsiz anlamsızlık sıvaştırıcısı... Ruhsuz ve bilgisiz şarlatan... Saçma ve anlamsız...»

Ya L. Tolstoy'a ne demeli? Zavallı Beethoven konusunda, acımasız kırıcılık içinde:

«Dokuzuncu Senfoni insanlar arasına, ayrılık ve bozuşukluk sokan bir eser...»

Yaşlı, deneyimli ressam, öğrencilerine soruyor: «Tablolarınızı satmak isterseniz resimlerinize neleri katmanız gerektiğini anladınız mı?» Öğrenciler biliyor güya: «Evet üstat! Yetenek, duygu, sanat gücü...» Hoca kızıp bağırıyor:

«Haayır! Müşterileri katacaksınız...»

Sanatseverlerle sanat madrabazlarının değerlendirmesine kalmış resim sanatında kimbilir kaç milyon dahi ressam, anlaşılamadan yitip gitmiş olsa gerekir. Bir sanatsever, Père Tanguy'un antikacı dükkânını gezerken soruyor: «Şu Van Gogh kaça?» Tanguy bir defteri karıştırdıktan sonra söylüyor «240 Frank». Sanatsever: «Çok pahalı... 50-60 Franktan fazla etmez».

«Van Gogh öldüğünde, bana o kadar borcu vardı. Daha ucuz veremem».

47. Esinlenmek - Araklamak

1940'lı yılların başıydı. İkinci Dünya Savaşı yıllarındaydık. Ülkemiz savaş içinde değildi ama, tüm dünya savaşın etki alanı içindeydi. Yokluk ve yoksulluk, bizde de kol geziyordu. Adam başına karne ile, bir gün 150 gram, bir gün 250 gram ekmek veriliyordu. Katığa gelince, o zaten kıttı. Geceleri karartma vardı. Işık yakılamazdı. Pencereler kara perdelerle kaplıydı. Sokaklarda, sanki altıncı hisle yürürdük.

Nice yüz kez, nice bin kez de olsa, ömrüm boyu aklımdan çıkarmamışımdır: «Yaşamak görevimizdir, bu görevi kaytarmak için bahane aramayacağız.» Her zor zamanda bu ışığa sarılmışımdır, çıkış yolu bulmuşumdur.

O yıllar bulduğumuz çıkış yollarının başında, kitap okumak ve müzik dinlemek geliyordu. Hem mimarlık öğrenimini sürdürüyor, hem de dışarda çalışıyorduk. Şakası yok, ağır yüktü. 20 saatlik uzun günler, uzun bir zincirin halkaları gibi birbirine takılıyordu. Kopukluk yoktu.

Bütün bu boş mideli yorgunluk günlerinin sonunda, geceleri horlayarak değil, ders çalışarak - kitap okuyarak - müzik dinleyerek dinleniyorduk. Arada bir de, sürekli tahin helvası ve topraklı ekmek yemekten dolayı çıkan sivilcelerimizi kaşıyorduk.

İstanbul Konservatuvarı'nın haftalık konserlerini kaçırmazdık. Unutamadıklarım arasında, Bach'ın dört piyano için konçertosunun seslendirilmesi vardı. Şimdi yok ettiğimiz eski çevrelerimizden, Tepebaşı Dram Tiyatrosu'nda verilmişti bu konser Yanlış hatırlıyorsam, müzikseverler lütfen bağışlasın... Piyanistler: Cemal Reşit Rey, Ferdi Statzer, Ömer Refik Yaltkaya ve Raşit Abet idi.

Bu konserlerin birinde, C. Saint Saens'ın Hayvanlar Karnavalı bestesini dinlemiştik. Eşek dahil birtakım hayvanların, orkestra tarafından seslendirilmesine sinirlenmiştik. Bir bestenin, dinleyenin aklına, ille de belli hayaller getirmesinden hoşlanmıyorduk. Hele hayvanları getirmesine, kesinlikle karşıydık. Beethoven'in Pastoral Senfoni'sini bile dinlerken, doğayı düşünmüyorduk.

Biz hoşlanmıyorduk, düşünmüyorduk ama, bulabildiğimiz kitaplarda okuyorduk, bestecilerin kendileri, duyguları falan değil de, elle tutulan-gözle görülen şeyleri seslendirdiklerini söylemekten kaçınmıyorlardı.

Gustav Mahler üçüncü senfonisini bestelemişti. Deniyordu ki bu senfonide, kır çiçeklerini, orman hayvanlarını, gökyüzü ve bulutları da dile getirmişti. Bu sıralarda ünlü orkestra şefi Bruno Walter besteciyi evinde ziyarete geldi. Ev Attersee'de, olağanüstü güzel manzaralar arasında bulunuyordu. Misafir doğayı hayranlıkla seyretmekteyken, evsahibi Mahler uyardı:

«Bakınıp da yorulmayın! Hepsini besteledim».

O yıllar 20'inci yüzyılın ortası yaklaşıyordu. Kimse ora-

lı değildi. Bize mimarlık öğretiyoruz diye, geçmiş yüzyılların tortuları öğretiliyordu. Taş-tuğla karışımı cepheler çizdirirlerdi. Acımadan... Gözlerimiz kararıncaya kadar... Aldanıyorduk. «Sanat taklitle başlar» deniyordu, yutuyorduk.

Esinlenmekle yürütmek arasındaki farkı anlatan yoktu. Taklit ede ede, yaratma gücünün körleşmesi tehlikesini, kimse önemsemiyordu anlaşılan... Yaratma çabasının dikenli yolundansa, taklidin tembel keyfi daha rahat değil miydi? Oysa bu gidişin sonu, ne yazık ki arakçılığın alışkanlık hâline gelmesiydi. Örnek mi? Bugünlük yine müzikten vereceğiz.

Çok iddialı bir genç besteci, Pablo Casals'ı ziyaret etti. Kendisinden, son eserinin notalarına, lutfedip bir göz atması ricasında bulundu. Casals genç adamı kırmadı. Sayfaları çevirdi. Bazı bölümleri mırıldandı. Sonra geri verip dedi ki:

«Yoruldum... Bu kadar çok eski dosta rastlayınca, hepsine selam vermeden olmuyor».

Beste araklamanın aksine olaylar da oluyordu. Ünlü viyolonist Fritz Kreisler yıllarca konserlerinde, yaptığı bazı aranjmanları da çaldı. Vivaldi, Corelli, Rameau, Scarlatti gibi bestecilerden kısa parçaları, bis olarak çok seslendirdi ve sevdirdi. Hattâ bu parçaların notaları bile milyonlarla basıldı.

Günün birinde Amerikalı müzik eleştirmeni Olin Downes meraka kapıldı, bıkmadan inceledi. Adı geçen bestecilerin, Kreisler'in çaldığı parçaları hiçbir zaman bestelemediğini kanıtladı ve buluşunu New York Times de yayınladı.

Bir gürültü koptu. Hayretler, kahkahalar ve kızgınlık-

lar birbirine karıştı. Bütün bunların gerçek bestecisi F. Kreisler'in kendisiydi.

Halk bir virtüözün kendi bestelerini seslendirmesinden hoşlanmıyordu. Sanatçı, ondan bu yola gitmişti. Ancak Kreisler, bu tuhaf olay sonunda besteciler arasındaki yerini aldı.

Başarı kazanan bir eseri paylaşmak için, tüm ilgililer birbirine girer. Hele sahne eseriyse... Sihirli flüt operasının dünya galasında da böyle oldu. Temsilden sonra operanın metin yazarı S. Schikaneder'e de iltifat edildi. Hatırı sayılır ukalalardan biri olan hazret yakınıyordu:

«Çok daha güzel olurdu, Mozart bu kadar berbat etmeseydi...»

Büyükler arasında, saygı ve sevgisi gölgelenmemiş tek büyük dostluk, Haydn ve Mozart arasındaki... İlk rastlaşmalarında, Haydn 50 ve Mozart 26 yaşındaydı.

Yıllar geçtikten sondra yaşlı besteci, genç besteci için şunu diyecekti: «Müzisyen ve namuslu bir insan olarak derim ki Mozart, kişi ve ad olarak tanıdığım en büyük bestecidir». Sekiz yıl süren dostluktan sonra Haydn Londra'ya giderken, vedalaşmanın son görüşme olduğu Mozart'ın içine doğmuştu.

Birkaç ay sonra Mozart'ın 35 yaşındaki ölüm haberi Londra'ya ulaştı. Haydn, tutamadığı göz yaşları arasında çevresindekilere diyordu ki:

«Siz de ağlayın dostlar! Dünya bir daha, onun gibisini görmeyecek!»

48. Kitabı Açmak

Ülkemizdeki, zaten seyrek olan ciddi kitap fuarlarımızdan birisi, evvelsi gün, İstanbul Tepebaşı Sergi Sarayı'nda açıldı. Bu olay, ilgi görse de görmese de, kültür karanlığına itilen ülkemizde, ender sevinç kaynaklarımızdan birisidir.

Az okuyan, okuyunca da çoklukla düşük düzeyde yayınlar okuyan bir ülke olduğumuz belli... Bu seviyenin her şeyden önce, ancak sabırlı, seviyeli ve kesinlikle çağdaş bir eğitim ile, gelecek yüzyılda yükselebileceği düşünülebilir Kaç yılda sonuca varılacağı bilinemez. Başlamayan müddetin sonu hesaplanamaz.

Ne cins kitap okunuyor diye düşünülürse, en ünlü kitapların nisbeten az okunanlar olduğu anlaşılır. Klasik eserleri göklere çıkarmayan aydın kişi ne kadar enderse, okuyan da o kadar enderdir.

Aydın kişi kimdir? Bu sıfat kime yakıştırılacaktır? İçinde yaşadığımız kültür çorbasında, her şey rastgeledir. Öyle insana aydın kişi denebilmektedir ki, bu kişi bı-

rakınız kitap okumayı, kitabı öven gazete yazısını okumaya tahammül edememektedir.

«Kitap ruhun gıdasıdır» gibi laflar geveleyenden ödüm kopar. Kitap mide ile bağlantısızdır Kitap ruhun gıdası falan değildir; oksijenidir-nefesidir. Kitaptan vazgeçmek ise, ruhun son nefesidir.

İnsanları okumaya çalışmaktansa, kitapları okumak daha güvenlidir Çünkü kitaplar insanları daha iyi tanır

Mutsuzluk uçurumuna düşerken tutunabilecek güvenli dal, kitaptır Uçuruma düşmüş mutsuzların tesellisi, yine kitapta bulunur. Karanlıkta kalan ruha yol gösterecek ışık ise, yine kitaptır.

Yamyamların insan yediği, çöller ve cangıllarla kaplı Afrika'dan bir atasözü, kitap uykusunda olanlar için müzikli bir çalar saat görevi yapabilir: «Kitap, cepte taşınan bir çiçek bahçesidir.»

Her sanat veya bilim eserinde olduğu gibi, kitabın da sahtesi-kötüsü-bayağısı vardır. Korkmamalıdır... Sonunda her kitap, kendisine yakışan sahibini bulur.

Kitap ayna gibidir. Eğer bir ayı bakarsa, içinde bir ermiş çehresiyle karşılaşmaz.

Kitapsever insanla, kitap delisini birbirine karıştırmamalıdır. Kitap delilerine bir örnek, Paris Belediye Başkanlarından Boulard idi. Her gün Seine rıhtımlarını dolaşır, ayırım yapmadan yüzlerce kitap alırdı. Kitaplara yer açmak için, sahibi olduğu altı binanın bütün kiracılarını çıkarttı, her yeri kitapla doldurdu. Aradığı hiçbir kitabı bulması mümkün değildi. Bu düpedüz, kitaba sahip olma hırsıydı; kitap deliliğiydi. Kitapları arasında ve onlara sahip olmanın mutluluğu içinde öldü.

Kitap delileri edebiyatın bir çeşit cinsel sapıkları, hermafroditleri, gibidir. Ne okurlar, ne yazarlar.

Politika sorunları geçen yüzyıllara göre, her konumda insanı, daha çok etki alanı içine alıyor. Daha doğru-

su esir alıyor. Bu ilgi insanları, bilim ve sanattan uzaklaştırıyor. Dolayısıyla kitaba ilgi azalıyor. İstisnası: Politik kepazelikleri anlatan kitapların best-seller oluşu...

Bu kitaplar da insanlara «birşeyler» öğretiyor ama, bunların ne bilimle, ne de sanatla yakın ilişkisi vardır. Bu kitapları doğuran olaylara üzülmelidir. Ancak, bu kitaplar çok satıyor diye, fazla sevinmek de anlamsızdır.

Kitap, hiçbir zaman kapris yapmayan dosttur. Ne aksilenir, ne yılışır Hep aynı ruh hâleti içindedir. Kaprisi olsa olsa, okur yapar. Birini bırakır, ötekini alır. Ya da benim gibi, beş kitabı birden paralel okur. Böyle yapınca, konular kafada karışmaz mı? İşte güzel olan o karışımdır ya!.. Kafa için kokteyl, bardakta karışmaz ki...

Yalnız dikkat etmeli, birbirini bozacak kitapları, aynı zaman içinde başucuna koymamalıdır. Okuma kokteylinin de, bir yakışığı aranmalıdır. Tıpkı kokteyl yaparken olduğu gibi... Rakı ile yumurta sarısı karıştırıp kokteyl yapılırsa, mide bozulur. Orhan Veli ile Necip Fazıl'ın karıştırılması ise, kafayı bozar.

Şehirlerimizin hâli meydandadır. Tüm ömrümü geçirdiğim İstanbul'un bazı çevrelerinden geçerken, gözümü kapamazsam midem bulanıyor. Yeni binaların önemli bir bölümünde, mimarlık olayının cibilliyeti yerlerde sürünüyor. İnan olsun ki, kendim dahil, mimarların bu felaketteki sorumluluğunu gizlemeye çalışmıyorum. Ama şurası da iyi bilinsin ki, bugünkü mimarimiz, bugünkü toplumumuzun çehresidir. Tıpkı okuduğumuz kitaplar, dinlediğimiz müzik gibi...

Geçenlerde önerildiğini duymuştum. Deniyordu ki: «Bir Estetik Bakanlığı kurulsun.» Önerinin iyi niyetine, temiz yürekliliğine, saygı duyuyorum. Ama içim yanarak derim ki: Neye yarayacak?.. Sanki Kültür Bakanlığı kuruldu da, ne oldu?..

Son yıllarda toplumumuzun görsel sanatlara sevgisinde, bir kımıldama görülüyor. Örneğin resime doğan ilgi, sevindirici düzeylere çıkmış gibi görünüyor. Resim de, öteki sanat dalları gibi, yaşayışa açılan pencerelerden biri... Pencereleri hepten kapanmış binada ömür geçirmeye tahammül eden, ruh çölünde yaşıyor demektir.

Çölden dışarı adım atanlar, yaşadıkları yerlerin duvarlarına resim asmaya başladılar. Övgüye değer Yalnız... Seçerek resim alan (hem de paraya kıyarak) bazı kimselerin, kitap ile ilişkileri olduğuna dair emare göremiyorum. Neden acaba? Şundan mı ki:

Kitabı açmak gerekiyor Zahmetli iş. Oysa resim açık duruyor

49. Geçmiş Zaman İçinde

«Merhum peder, güleryüzlü - tatlı sözlü kahraman» diye bir tekerleme vardı. Babam Esat Bey merhum, bu sözleri o kadar çok tekrarlardı ki, belleğime yerleşmiş... Kendisi de gerçekten, güleryüzlü ve tatlı sözlüydü. İyi dinletirdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yılları... Anadolunun sağ kalan son erkekleri de, cephelere sürülmüş... Galiçya'dan, Yemen'e kadar... Babam o zaman, ihtiyat zabiti (yedek subay)...

Merhumun her yıl bir-iki kere (olayın bekârlık zamanında geçmesine karşın yine de annemden gizli) anlattığı bir anısı vardı. Birinci Dünya Savaşı zamanında başından geçip de unutamadığı olay, evliliğe varmayan bir nişanlılıktı.

O zaman çok çeşitli geleneklerin geçerli olduğu imparatorluk ülkelerinde, geçici nikâh ile evlenmenin mümkün olduğu yöreler varmış. Babamın anısı, tüm usulleri-

ne uygun düzenlenen, hediyeleri verilen, nikâhı kıyacak imamı bile belli bir düğün hazırlığıydı ki, bir perşembe günü yapılacakmış.

Ne yazık ki düğün yapılamamış. Çünkü babam bir gün evvelki çarşamba akşamı kırk derece ateşle yataklara düşmüş. Çöller ortasında ve seferde olan bir taburda Doktoru yok, ilacı yok... O zaman, oralarda, tifo-tifüs gibi hastalıklar, ya götürüyor, ya haftalarca ateşler içinde kavurup, bir deri bir kemik bırakıyor. Babamı, çaresizlikler içinde bile yaşatmayı başaranlar, yine arkadaşları olmuş.

Babam gözünü, hastalandıktan ancak iki ay sonra açabilmiş. Hem de, düğünün yapılacağı yerden, ikibin kilometre kadar uzakta... İlk işi, gelin hanımı aramak... Ama ortada ne düğün kalmış, ne de gelin... Zaten oraları, artık gidilemez hâle gelmiş. Geriye kala kala, elli yıl süreyle anlatılacak bir anı kalmış... Ya kız güzel miymiş? Aaaa!.. Peder merhum sağ olmalıydı da anlatmalıydı. O anlatma gücü bende ne gezer?

Otuz yıl kadar önceydi. 1930'larda kurulmaya başlanan endüstrimizin, canlanma dönemine geçtiği sıralardı. Yapı endüstrimiz, daha yeni doğuyordu. Yurtdışından getirilmiş birkaç istisna dışında, henüz yapılar için alüminyum profil üretemiyor ve kullanamıyorduk.

Bu sıralarda, hâlâ yürüttüğüm mimarlık ve endüstri planlamacılığı görevlerim yüzünden, bir ön inceleme grubuna katıldım. Ülkemizde, yabancılarla ortak bir alüminyum tesisi kurulması düşünülüyordu. Ben gidip onların tesislerini incelemiştim. Pek çok marifet arasında, bilgisayarlarla on saniyede nasıl alaşım analizi yapıldığını da görmüş ve etkilenmiştim.

Birkaç hafta sonra buraya, bir yabancı uzmanlar he-

yeti geldi. O zaman bizde, yalnız otobüs karoseri için alüminyum profil yapılıyordu. Kalitesi yapı işine yaramazdı ama, otobüs işinde idare ediyordu. Yabancı uzmanlar, ille de bu profillerin yapıldığı tesisi görmek istediler. Engel olmaya çalıştıysam da, vazgeçiremedim.

Onların «tesis» sandıkları yer, Haliçte bir dükkândı. Sahibi Edip Usta'yı tanırdım. Şişman mı şişman, tonton mu tonton bir adamdı. Kendisine haber yolladım. Uzmanlar heyeti ile birlikte ziyaretine gittik.

Yabancıların o andaki yüzü, görmeye değerdi. Şaşkınlıktan konuşamaz hâle geldiler. Gösteri başladı. Edip Usta'nın, öyle alüminyum blok tavlama tesisi falan yoktu. Aşure tenceresi kabası bir kazana, hurda uçak parçaları atıp eritiyor, sonra erimiş alüminyumu, pres içine akıtıyor ve soğumasını bekliyordu. Soğumanın zaman ölçüsü ise, iki kahve içimi kadardı.

Yabancı uzmanlar böyle bir yöntemi, ne görmüş ve ne de duymuşlardı. Şaşkınlıktan kahveleri yerlere döktüler. Bu arada presin ne marka olduğunu anlamak için, üstünde yazı aradılar, bulamadılar. Zaten pres de, Kalafat Yeri'nde, eski bir zeytinyağı presine benzeterek imal edilmişti. Markası falan yoktu.

Adamların asıl şok geçirdiği sahne, kazandaki alaşımın sertliği ile ilgiliydi. Edip Usta bir ara kazandaki alüminyumu, kepçeyle işkembe çorbası gibi karıştırdıktan sonra, çıraklarına bağırdı: «Uian bu yumuşak oldu. Oradan bir-iki sekman verin!..» Edip Usta sekmanları da kazana atmış ve bilgisayarın on saniyede yaptığı analiz işini, onbeş saniyede bitirmişti.

Yabancı misafirler Edip Usta'yı, alüminyum profil üretimi tarihine geçirdiler. Bu tesis kurma girişiminden bir sonuç çıkmadı. Ancak, daha sonra Seydişehir tesisleri

kuruldu. Şimdi artık, uluslararası kalite düzeyinde profil, levha, tel üreten tesislerimiz var. Bazılarına benim de emeğim geçti. Bugün vardığımız yere bakarak, otuz yıl öncesini zevkle anıyorum.

30'lı yıllardaydık. Pertevniyal Lisesi'nde öğrenciydik. Tarih dersi başlayacaktı. Hocamız Reşat Ekrem Koçu, sınıftan içeri hışım gibi girdi. Belliydi bir habere fena sinirlendiği... Önce karatahtaya İstanbul'un denizden bir silüetini çizdi. Kubbeleri ve minareleriyle, iyi yakıştırdı. Sonra bağırarak anlattı:

«Mimar Prost diye birisi, Sultanahmet meydanına üçyüz metre yüksekliğinde bir kule dikmeyi öneriyormuş, üstüne de ışık yakacaklarmış. Bu ışık Çanakkale Boğazı'nı geçer geçmez, gemilerden görülecekmiş...» (O tarihte Prost, İstanbul kent planlamasının başına getirilen Fransız uzmandı).

Sonra hocamız Koçu, yaptığı İstanbul resmine bu direği çizdi. Gerçekten de direğin etkisi, pek kepazece bir şey oluyordu. Hoca bağırıyordu. «İstanbul'un nesi bu? Nesi?» Sonra kendisini tutamayıp, müstehcen bir benzetme yaptı. Bizim bile yüzümüz kızardı. Hocamızın son önerisi şu oldu:

«Bu direğin tepesine bir tepsi konmalı, içine de mimar Prost'un kellesi...»

Bir projeci, belirli fiyata bir iş alır, o şartlarla bitirmek zorundadır. Yaptığı iş aslında, mimarlık-mühendislik yönünden, saf bir meslek hizmetidir ama, şartlara imza attığı anda, «iş» sırtlanmış olur. Başımdan geçenleri bildiğim için, bu anlattığım masal değildir. Acımasız yöneticiler yüzünden, kusursuz ve doğru yaptığımız nice te-

sis planlaması işinde, bizim için çok ağır ziyanlarla karşılaşmışızdır. Boşa giden bir-iki yıllık emeklerin de üstüne...

Bazı sorular, mimarları bezdirmiştir. Bunları soranlar da, aydın geçinen saldırganlardır... İstisnasız... Soru, örneğin şöyledir: «Mimar Sinan, Süleymaniye Camisini, 16' ıncı yüzyılda yaptı. Sen şimdi yapabilir misin?» gibi.

Her mimarlık yapısı, aslında o çağın ve o toplumun eserıdir. Mimar Sinan olmasa idi, Mimar Ahmet, Mimar Mehmet yapardı... Ama o zaman yapardı, şimdi değil. Merak eden aklı başında tek adam yok: «Mimar Sinan bugün meslek icra etseydi, bir hastaneyi, oteli, endüstri tesisini nasıl yapardı acaba?» diye... Hem arkasında Sultan Süleyman da bulunmayacak... Ya Bayındırlık Bakanlığı olacak, ya da bir «son yıllar milyarderi»... Hem merhum Üstat Sinan'ın doksan yıllık ömrü, belediyeden ruhsat alma işlemini bitirmeye yeter miydi acaba? (Özel etkileri yoksa...)

Bu konuda, incelikten mahrum bir soruya en haklı cevabı yapıştıran sayın meslektaşımız, Muallâ Hanım'dır. Kendisi, Eyüboğlu ailesindendir. Fırsat bilerek Bedri Rahmi ve Sabahattin Eyüboğlu merhumları da, sevgi ve saygıyla anmış olalım. Olayı bana anlatmış olan, Elif Naci Bey merhumu da...

Eski İstanbul Valilerinden Mümtaz Tarhan Bey, mimar Muallâ Hanım'a soruyor: «Fatih Sultan Mehmet, İstanbul Rumeli Hisarı'nı üç ayda yapmıştı, siz yapabilir misiniz?» Muallâ Hanım, Vali Bey'e, bir soru ile yanıt veriyor:

«Siz Viyana'yı kuşatabilir misiniz?»

50. Dostluk

En çok sözü edilip de, kendisi çok az bulunan... Evet bulunan... Ne?.. Kavram mı? Duygulanma mı? Davranış mı? Özveri mi? Yalnız bunlar mı? Yoksa, bu dostluk dediğimiz şey, daha neler - neler lle birlikte, hepsi birden bir zincirler dizisi mi?

Besbelli ki, dostluk kavramını birtakım işgallerden kurtarmaya çalışmak ilk iş... Dostluk korumaya alınmalı, tanışıklık dostluktan uzaklaştırılmalıdır.

Bir insan için övgü dolu düşüncelere sahip olmak ve bu yüzden sevgı duymak, dostluk için yetmez. Çünkü buna da karşın, aradaki mesafe uzak olabilir. Dostluk için, her dostluğun kendine özgü anlatımiarına uyan bir yakınlık da, şarttır.

Bir dostluğun, değerini - ahlakını anlamaya yarayan ölçüt (mihenktaşı, denektaşı), bu dostluğu doğuran ve besleyen kaynakta, çıkar hesabı olup olmadığıdır. Bir dostluğun gerçekliği - sahteliği - ayarı, ancak böyle bir mi-

henktaşına, kuyumcu işi başvurarak anlaşılabilir.

Bizim eski koltuk meyhanesi dostlukları, hiçbir çıkar hesabına dayanmadığı için, içtendi - yürektendi. Bakıyorum da, meyhaneler ve bu tip demciler azalmakta... Böyle dostluklar da seyrekleşmekte... Öte yandan, Grand Hotel restoran ve barlarında kurulan dostluklar ise, bizim eski meyhane dostluklarına, hiç mi hiç benzememekte...

Bizim eski İstanbul sokaklarındaki komşuluklardan doğan dostluklar, hâlâ, onyıllar sonra, imar görmemiş sokakların sağlıklı çınarları gibi gürbüzleşmekte... Çünkü çıkar çatışmaları olmamış... Oysa İstanbul'un nice bin, nice onbin apartmanındaki komşuların çoğu, dost değil düşman olmuş, çünkü çıkar hesapları çatışmaları körüklemekte...

Yanlışlığa düşme tehlikesini unutmadan, dostluk ile politika konusunda kısa yoldan bir sonuç çıkarılabilir. Başka siyasal görüşlere sahip, başka partilere üye politikacıların, dost olmasını beklemek iyimserlik olur. Çünkü çıkar çatışması vardır. Aynı partiye üye olanların dost olması ise, hiç mümkün gözükmüyor. Çünkü onlar arasındaki çıkar çatışması, daha şiddetli...

Dostluk gibi insancıl kavramlar, politika yelpazesine yakıştırıldığı anlamda 180 derece taranarak anlaşılmıyor. 360 dereceden bakmak da yetmiyor. Çünkü yine de yüzeyde kalınmış olunuyor. Sonsuz açıdan, sonsuz noktadan bakılacak... Aynı kavram, sonsuz bakış noktasının her birinden, başka türlü görünecek... İşte bunun için, çok tersmiş gibi gözüken hiçbir düşünceye şaşmamalı, özellikle şaşırmamalıdır. Şöyle ki:

Dostluk kavramının içindeki sevgiyi boşaltarak, içine zehirli gaz dolduranlar var. Diyorlar ki, «Dost, seninle aynı düşmanlara sahip olan bir heriftir.»

Hangi dosta, hangi konuda, ne dereceye kadar güvenebileceğinin hesabını yapmaya kalkışmak da, haksız davranış olur. Böyle bir niyet insanın, bankadaki alacaklı hesap bakiyesini sormasını andırır. Yağmur duasına çıkar gibi, dostluk beklentisine girilmez. Yağarsa sevinilir, yağmazsa ağlanmaz.

Sanatçılar arasındaki dostluk ve sevgi, onların kişiliklerinde bulunan coşku dozuna göre, ya birden kurulup hızlanıyor, ya da çabuk sevme korkusunun doğurduğu ihtiyatla, frenleniyor.

Venedik'te 1706 yılı... Kent tarihinin parlak zamanı... Bir gece vakti ve bir de maskeli balo... D. Scariatti de, maskeli bir kıyafete gizlenmiş, oralarda dolaşıyor. Birden duraklamış... Kara maskeli bir adam, elindeki enstrümana öylesine egemen ki, öyle huzur ve umut dolu bir müzikalite ile seslendiriyor ki, Scariatti bile şaşkın...

Sonunda: «Bu adam ya şeytanın kendisidir, ya da o hınzır Saksonyalı Alman'dır» diyor Scarlatti... Dediği çıkıyor. O adam : G. F. Haendel!

Sonuç : Ömür boyu dostluk.

Yüzyılımızın ünlü ressamlarından Max Liebermann, Rembrandt'ın gece bekçileri tablosunu seyrettikten sonra diyor ki :

«İnsan Frans Hals'i seyrettikten sonra, 'neşe'nin resmini yapmak istiyor ama, Rembrandt'ı görünce vazgeçiyor.»

Dostluğun temelinde sevginin bulunması, arada bir öfkelenme hakkını yok etmiyor. B. Shaw, Amerikalıların İngilizcesine çok kızıyor. Hıncını şöyle alıyor :

«İngiltere ve Amerika, aynı dili kullanarak birbirinden ayrılan iki ülkedir.»

Dostluk yalnız insanlar arasında değil... Bir dost türü var ki, kesinlikle hiçbir çıkar beklemiyor, tersine sınırsız bir özveriye hazır... Dedikodu, bildikleri şey değil... Sabırları sonsuz... İstenmedikçe ağızlarını açmıyorlar. Üstelik her an emrinizde, bu «kitap» adındaki sevgili dostlar...

«İyi kitaplarla dostluk ne kadar gelişirse, huzurlarından zevk aldığımız insan çevresi o kadar daralıyor» diyor L. Feuerbach.

Spor yapmanın da asıl amacı, kazanmak değil, ahlak geliştirmek... Karşılıklı saygı - sevgi ve dostluğu pekiştirmek... İşin bu yanı unutulmasın diye, arada bir dostluk maçları yapılıyor. Her ilişki, yumuşak olsun isteniyor. Elli yıl önce Galatasaray ile Güneş arasında yapılan unutulmaz «ayvalı maç»tan sonra, artık sahaya ayva atılmıyor da, konfeti - domates gibi yumuşak şeyler atılıyor. Hep dostluk uğruna...

İşte böyle bir futbol maçı bittikten sonra olay çıkaranlar yakalanıyor. Mahkeme huzuruna çıkarılıyorlar. Hâkim sanıklardan birisine soruyor: «Sen hakemin kafasına ne attın?»

«Yalnız domates attım hâkim bey...»

«Pekiyi domates attın da, adamın kafası niye şişti?»

«Domates konserve kutusundaydı...»

51. Düşünmek - Duygulanmak

Günler, aylar derken bir de bakıyoruz ki ömürler geçiyor. Ve ömür geçerken, yaptığımız iki işin, kısa özeti şöyle : Düşünmek ve duygulanmak... Düşüncesizler dışında herkes, düşünme çabasında... Düşünmek, bir korunma biçimi... Ağırlığı olan akıl, düşünce zincirine egemen oluyor.

Duygulanmaya gelince, onu disipline sokmak daha zor Üstelik varılacak amaç, duygulanmamak değil... Duygusuzluk da, düşüncesizlik kadar zavallılık... Yaşayışımıza yön verirken seçilecek yol, duygulanma yeteneğimizi köreltmek değil de, kötü duygulardan kurtulmaya çalışmak... Korku, kıskançlık gibi... Evet, seçilecek yol, güzel duygulara yönelmek... Sanattan alınacak zevk, başarı hırsı (evet yanlış değil, başarı hırsı) gibi...

Aklımızı kullanarak yapacağımız birinci iş, yaşama filozofimizi karara bağlamaktır. Yaşayışımızın pratik amaçlarının neler olduğunu, bilmek zorundayız. Elimizde olmayan sebeplerle varamadığımız amaçlar var ise, bile,

mutsuz olmaya gerek yok... Yaşama programımızı, revizyona sokacağız. Değiştireceğiz. Ama hep, bir yaşayış programımız olacak...

Sonra bir de, iyi - kötü ne ile mutlu olacağımız konusunda, niyetlerimizi belirleyeceğiz. Kendimize karşı... Mutlu olabilmek için, bin türlü neden var. Yalnız sanatın - bilimin zevkine varabilmek yeter. Zaman gelir, bir kitap - bir tiyatro oyunu, insanı haftalarca mutlu etmeye yeter. Bunların yüzlercesi binlercesi var. Her seveceğimiz eseri ömrümüze sığdırmaya, zaten olanak yok.

Pekiyi, mutsuz olmanın tüm yolları kapalı mı ki? Değil elbet. Kara yazgılara hiç inanmamak şımarıklığını bir kenara bırakalım. Bir hastalığın, bir kazanın bir anda gelip de, sevdiklerimizin son nefesine sebep olmasına, can mı dayanır?

Ancak, bilmek gerkiyor ki, hiçbir duygunun ömrü, sonsuza dek sürmüyor. Şiddeti de, kısa veya uzun, bir zaman ölçüsüyle değişken... Hiç kimsenin ölümü, dünyanın sonunu getirmiyor. Getirmeyecek de. Kuruluş böyle.. Çekinmeden söyleyelim. Dünyanın güzel oluşu sebeplerinin başında, ölüm geliyor. Hiç ölünmeyen bir dünyada, nasıl yaşanırdı? Ölüm yüzünden, aklın hiç kullanılmadığı bir matem duygusallığının karanlıklarına gömülmek, yaşamayı hak edemeyenlerin güçsüzlüğüdür.

Kara yazgıların dışında başka mutsuzluklar da, kapıda mı bekliyor? Evet bekler. Kişi ezilmeye hazırsa, ömür boyu mutsuzluktan kurtulamayacak demektir.

Düşünceleriyle yaşayışını bir programa - dengeye sokup doldurmayan, duygularıyla her an, her şeyden mutsuz

olmaya hazır bir kişinin ömrü, can sıkıntısı dalgalarında bocalamakla geçer.

Değişik anlamlarda kullandığımız için, can sıkıntısının ne demek olduğunu biraz deşmek zorundayız. Sanıyorum ki can sıkıntısını, önce ikiye ayırmamız gerekecektir. Birincisi, başkalarının bizim canımızı sıkmasıdır, ikincisi ise yalnız kaldığımız zaman, canımızın sıkılmasıdır.

Önce birinciye, örnek vereyim. O gün kar başlamış, yapı yerlerinde işler yürümemiştir... Projeler karar beklediğinden takılmıştır... Vicdansız olduğuna inandığınız birisiyle de, iyice takışmışsınızdır. Akşam eve geç ve sinirli dönmüşsünüzdür. Kapıdan girer girmez, telefon çalmıştır ve adını zor hatırladığınız birisi, telefonda kırk dakika kadar masal anlattıktan sonra, baklayı ağzından çıkarır. Sizden, kendiniz için bile yapmadığınız bir işi, kendisi için istemektedir.

Gelelim ikinciye... Kendisinden başka hiçbir kimsenin ilişkisi olmadan; işsizlikten uğraşsızlıktan boşuna zaman öldürmekten canı sıkılan kişinin canı, elbet sıkılmalıdır. Sıkılmak ne söz? Bunalmalıdır bile... Çünkü boşluktan doğan sıkıntının kaynağında, kişisel kofluk yatar. Kişi kof ise, kendi kendisiyle yalnız kaldığı zaman, elbet canı sıkılacaktır

Mutlu veya mutsuz olmakta, iyimserlik ile kötümserliğin etkili olduğunu çok duyarız. İşte karşımızda, yine iyimser ile kötümser Elbet kötümser her zamanki gibi «Benim durumumdan daha kötüsü olamaz...» diyor. İyimser yine iyimser :

«Olabilir» demekte...

Ülkemiz insanları her an mırıldanırlar ama, hak ye-

meyelim, ufacık mutluluklarla da, yüzleri güler. Ya otuzlu yılların sonuydu, ya kırklı yılların başıydı. Akıllının biri öyle bir karamela cinsi çıkarttı ve tanesi birkaç kuruşa satılan bu şekerlemeye öyle parlak bir ad koydu ki, çok başarılı bir iş yaptı... Adı: «Yeni Hayat» idi. Sevgili insancıklarımız birkaç kuruşa bir «Yeni Hayat» elde etmekle mutlu olurlardı.

Ya «İkiz» sigarası?.. Yine o sıralarda, sigara içmek isteyen herkesi mutlu etmeye çalışan hükümetimiz, piyasaya iki tanesi 30 (otuz) paraya satılan, açık sigara cinsi sürmüştü. Adı da ne hoştu: «İkiz»... Fiyatı olan «otuz para»nın ne olduğunu bugün artık açıklamak gerekiyor. Çünkü anımsayan kalmadı. Bir kuruş, 40 paraydı. 100 (yüz) kuruş ise, 1 (bir) Türk Lirası, ederdi. Sanırım birkaç yıla kadar, liranın ne olduğunu da, gençlere anlatmamız gerekecektir.

Sanattan alınan zevk, büyük yaşama umudumuz... Ancak sahteliği ve düzey sefaletini, araya karıştırıp hafiflik etmeden... Oysa sanattan zevk ve mutluluk almaya çalışırken bile, hafiflik ediyoruz. Örnek mi? İşte: Hafif müzik diyoruz. Asıl hafiflik, böyle ad koymakta... Emsalsiz bir deyim daha «Türk sanat müziği» diyoruz. Duyan var mı hiç, «Alman sanat müziği, İngiliz sanat müziği» dendiğini?

Daha adını koymakta yanlışlığa düştüğümüz sanatın ne olduğunu ise, doğru anlayana pek sık rastlanmıyor. Kıyısından köşesinden, sanat adını kullanarak şımarıklık edenler de, yanlış sanıları körüklüyor. Birtakım zırvaları, peşine uyak takıp şiir diye ortaya sürenler var, üstelik toplumda, «aydın kişi» pozisyonundalar.

Bakıyorsunuz yanık türkü söyleyen ileri yaşta bir işportacı, ülke çapında ün kazanıyor. Bir başka okul kaç-

kını ise, hızla bir gazino ünü oluyor. «Geleceğe nasıl bakıyorsunuz?» diyen dedikodu yazarına ise, verdiği yanıt şöyle «Sanatıma güveniyorum». Hemen «sanatı» oluverdi yaptığı iş... Bir anda, miras yoluyla tarla sahiplenir gibi...

Hemen başka bir örneğe geçersek, kontrastın doğurduğu aydınlıkla, gerçeği daha çabuk anlayacağız sanırım. Renoir, yüz yaşına yaklaşırken, ömür boyu çektiği romatizma sancılarına yenik düşmüyor, ellerine iple fırça bağlatarak resim yapmayı sürdürüyordu.

Üst düzeyde gerçek sanatın, en ufak hafifliğe - şımarıklığa tahammülü yok. Sanatın disiplini ise, aklın zor alacağı kadar sert.

Zevk alınan bir yaşayış nasıl uzatılır? Nasıl güzelleştirilir? Biraz onu düşünelim... Ancak, zaten düşünelim dediğimiz anda, çözümü de bulmuş olmuyor muyuz?

«Düşünüyorum, o halde varım» aforizmasını, hepimiz kabullenmiş görünüyoruz. Öyleyse devam edelim Bu söz gerçeği yansıtıyorsa «Düşünmüyorum, o halde yokum» sözleri de gerçeği yansıtmalıdır. Bundan sonra varılacak sonuç Ne kadar çok düşünülürse, o kadar çok yaşanmış olacağıdır. Bazı gerçeklere, matematik işlemleri ile varılamaz. Yüz yıl yaşayıp da, düşünmek için kafa yormamış kişi, aslında hiç yaşamamıştır bile.

«Düşündürme sanatı» olan mizahın, iyiliklerin ve güzelliklerin aydınlatılması ve anlaşılmasındaki rolü kutsaldır. Mizah, özellikle kötülük ve çirkinlikleri açığa çıkararak, iyilik ve güzellikleri yüceltir.

Mizah sanatçısı korkusuzdur. Neyi, ya da kimi olursa olsun, konu seçmeye çekinmez. Mizahın görünüşünden

koparılması — silinmesi mümkün olmayan bir yanı ise, sanatçının saldırganlığı biçiminde gözükür. Oysa mizah sanatçısı, saldırganlığı ezberlemiş birisi değildir. O insanları ve olayları mizah aynasında yansıtır. Aynadaki hayal güzel değilse, hatta çirkinse, kabahat hayalin sahibindedir.

Mizah bir terazidir. Doğru tartar Kantarcı hile yapmıyorsa... Dürüst ve yetenekli mizah sanatçısı aldatmaz. Gerçekleri değiştirmeye yeltenmez. Gerçeğin kendisinin zaten ne denli vurucu olduğunu bilir. O'nun yaptığı, gerçekleri daha kolay anlaşılır hâle getirmektir. Sanatçının üst düzeyde yarattığı bir gerçek bile varsa, o, gerçekten daha gerçektir.

Mizah sanatçısı çevresini, anlamsız saldırganlıkları ezberlemiş birisi olmadığına, artniyeti olmadan bir görev yaptığına, inandırmalıdır. Açıkyüreklilikle ve içtenlikle davrandığını anlatabilmesinin en güvenli yolu, her şeyden önce kendisini sarakaya almasından, alaya almasından geçer.

Mizaha göre güldürmek ya da ağlatmak amaç değil... Ateşi dumanı ister ak çıkar, ister kara... Önemli olan, ateşi düşünce düzeninin altında yakıp, düşünme gücünü ateşlemektir.

Yaşamanın tehlikeye girdiği anda bile gülmenin sözünü edebilmek, insancıl bir güçtür. Böyle bir sahnenin en güzel anlatımı, bir Eskimo şiirinde şöyle dile gelebilmektedir :

İçimden gülmek geliyor, kızağım kırıldı diye,
Kaburgaları çıktı diye gülmek istiyorum.
Yol ortasında buza saplanmışım, başımın çilesi
Gülmek geliyor içimden - oysa gülecek ne var bunda?

Bir özet yaparak bitirmeliyim. Her şeye burnunu sokmakla, her şeyle yakından ilgilenmek arasında büyük fark var. Zorunlu olmadan hiçbir şeye burnumu sokmamaya dikkat ettim ama, hiçbir şeye de uzak durmadım.

Uzağında kalınan her olayı, gereksiz yere gözde büyütme tehlikesi var. Olabilir ki bu izlenim insanda, kendini küçülmüş sanma duygusu yaratabilir. İnsanın; olayları öğrenme, doğru ölçüleri anlama olanağı varken, yaşayış çarkının dışına kaçması, anlamsız olur.

Eskiden sanırdım ki, birbiriyle ilişkisi olmayan bin noktaya ışık tutsam, hiçbir şey anlamayacağım. Amaaa, öğrendim ki son noktaya ışık çaktığım zaman, binini birden, her şeyi birden anlıyorum. Onun için sabırla, ışık tutmayı sürdürüyorum.

Ne kadar kötülükleri de olsa, dünyayı da yaşamayı da seviyorum. Zaten başka neyi seveceğim? Dünyada hiçbir şey için, geç kalınmadığını görüyorum. Yalnız bazan çabuk ölünüyor. Eh... Bu kadarcık oyun da, insanların eline düşmüş bulunan dünyanın hakkı olmasın mı?

AYDIN BOYSAN

DOSTLUK, yazarın son dört yılda yayınlanan mizah söyleşileri kitaplarının yedincisidir.

Bu kitap da, yazarın alışılan ve sevilen, kendine özgü kısa mizah yazılarını içermektedir.

Yazar, bundan önceki mizah kitaplarında olduğu gibi, yaşayışından ve kişiliğinden kattığı renklerle, toplumsal bir yerginin, gerçekçi olduğu kadar ince ve zevkle okunan örneklerini vermektedir.

BAS YAYINLARI
Çamlık Mevkii, 24/2 Etiler-İstanbul